

T.C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

EKOLOJİK GÖÇ - MÜLTECİLİK

YÜKSEK LİSANS TEZİ

AYŞENUR GENİŞOL BİLEN

BALIKESİR, 2023

T.C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

EKOLOJİK GÖÇ - MÜLTECİLİK

YÜKSEK LİSANS TEZİ

AYŞENUR GENİŞOL BİLEN

TEZ DANIŞMANI

DOÇ. DR. YASEMİN HAYTA

BALIKESİR, 2023

T.C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEZ ONAYI

Enstitümüzün Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı'nda 202012533014 numaralı Ayşenur GENİŞOL BİLEN'in hazırladığı Ekolojik Göç-Mültecilik konulu YÜKSEKLİSANS tezi ile ilgili TEZ SAVUNMA SINAVI, Lisansüstü Eğitim Öğretim ve Sınav Yönetmeliği uyarınca 03.07.2023 tarihinde yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda tezin onayına OY BİRLİĞİ/OY ÇOKLUĞU ile karar verilmiştir.

Üye Doç. Dr. Serap TOPRAK

İmza

Üye (Danışma) Doç. Dr. Yasemin HAYTA

İmza

Üye Dr. Öğr. Üyesi Sinem ŞAHNAGİL

İmza

.../.../2023
Enstitü Onayı

ETİK BEYAN

Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kuralları'na uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde ve ortaya çıkan sonuçlarda herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu, bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

..../..../2023

İmza

Ayşenur GENİŞOL BİLEN

ÖNSÖZ

Dünya tarihine bakıldığında toplumlar sürekli olarak hareketlilik halinde gerek kendi coğrafyalarında gerekse kıtalar arası sürekli olarak bir göç etmişlerdir. Bu göç hali insanlığın varoluşu kadar eski bir etkinliktir. Bireysel ya da toplumsal göçler kimi zaman ekonomik, siyasi ya da askeri kimi zaman da iklimsel olarak gündeme gelmektedir. Literatürde yeni olan ekolojik göç aslında çağlar boyunca toplumların yok olmasına ya da yer değiştirmesine neden olmuştur. Bu çalışmada iklim değişikliğinin göçe etkileri ve ekolojik mültecilerin uluslararası statüleri ele alınmıştır.

BALIKESİR, 2023

AYŞENUR GENİŞOL BİLEN

ÖZET

EKOLOJİK GÖÇ – MÜLTECİLİK

GENİŞOL BİLEN, Ayşenur

Yüksek Lisans, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Yasemin HAYTA

2023, 116 Sayfa

Çalışmada küresel ısınma ve iklim değişikliğinin göç olgusu üzerindeki etkileri ele alınmaktadır. Yapılan araştırmalar, karanın buzul çağında bir milyon yıldır devam eden sert bir iklim değişikliği yaşayabileceğini göstermektedir. Üstelik insanlık M.Ö. 8000-7000 yılları arasındaki dönemde çeşitli derecelerde çeşitli iklim değişiklikleri yaşamıştır. Ayrıca bu değişiklikler kademeli olarak ve doğal faktörlerle gerçekleşmiştir. Ancak sanayi devriminden bu yana tarihte ilk kez insan merkezli olarak tetiklenen bir iklim değişikliği yaşanmıştır. Atmosferde sera gazı birikmiş ve karbondioksit salınımı artmıştır. Bu faktörler, küresel olarak ısı oranlarının yükselmesini etkilemektedir. Bu durum, Afrika ve Asya gibi kıtasal alanlarda kuraklık oluşturacak güce sahiptir. Küresel ısınma, özellikle az gelişmiş ülke vatandaşları açısından insan hayatını dramatik bir şekilde etkileyebilecek düzeyde su kıtlığına, gıda krizlerine ve bulaşıcı hastalıklara neden olabilmektedir. Açıkçası bu durum insanları daha yaşanabilir alanlara doğru göç etmeye zorlayıcı niteliktedir. Spesifik olarak, Kuzey Avrupa ve ABD gibi ekonomik olarak gelişmiş ve daha yaşanabilir ülkeler açısından göç talebi ve yasa dışı/yasal göç konusunun kaçınılmaz olarak gündeme gelmesi beklenmelidir. Bu amaçla, küresel iklim değişiklikleri, iklim krizleri ve bu bağlamda göç türleri incelenmiş, ekolojinin gelişmiş ülkeler tarafından bozulmadan çevre mülteciliğinin asgari bir düzeye indirgenebilmesi için insanların yaşadıkları bölgelerdeki olumsuz koşulların hafifletilmesi gerekliliği sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Göç, İklim Krizi, Küresel Isınma, Afrika, Avrupa

ABSTRACT

ECOLOGICAL MIGRATION – REFUGEE

GENİŞOL BİLEN, Ayşenur

Master Thesis, Department Of Political Science and Public Administration

Advisor: Assoc. Prof. Dr. Yasemin HAYTA

2023, 116 Pages

In this study, the facts that the global warming and climate change's effects on the migration fact, are considered. The studies show that the land might experience a harsh climate change which had continued for a million year in ice age. What's more, the humanity had experienced a variety of climate changes in the period between 8000-7000 BC in different degrees. Additionally, these changes happened gradually and by natural factors. However, for the first time in history, a climate change, which triggered anthropocentrically, has experienced since the industrial revolution. In the atmosphere, the greenhouse gas has collected and the carbon dioxide emission has increased. These factors affect the rising of the heat rates globally. The situation has a power to form draught in continental areas such as Africa and Asia. The Global warming can cause to water shortage, food crisis and contagious diseases which are able to effect human life dramatically, especially in terms of the citizens of the underdeveloped countries. Obviously, the situation has an encouraging character these people to migrate toward more livable areas. Specifically, it should be expected inevitably that the migration demand and illegal/legal immigration issue will come into the question in terms of economically developed and more livable countries such as North Europe and USA highlight as purposed destinations. For that purpose, global climate changes, climate crises and types of immigration have been studied. As a result, to reduce the level of the environmental migration to minimum without disturbing the ecology in favor of developed countries, the adverse conditions of immigrants in their homeland should be alleviated.

Keywords: Migration, Global Warming, Climate Change, Africa, Europe

Canım Eşim Hakan'a

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖNSÖZ	iii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT.....	v
İÇİNDEKİLER	vii
ŞEKİLLER LİSTESİ	x
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xi
1. GİRİŞ	1
1.1. Araştırmanın Problemi	1
1.2. Araştırmanın Amacı	2
1.3. Araştırmanın Önemi	2
1.4. Araştırmanın Varsayımları	3
1.5. Araştırmanın Sınırlılıkları	3
1.6. Tanımlar	4
2. İLGİLİ ALANYAZIN	5
2.1. Kuramsal Çerçeve	5
2.1.1. Küresel İklim Değişikliği Nedir?.....	5
2.1.2. Küresel İklim Değişikliğinin Nedenleri ve Sonuçları	6
2.1.3. Kavramsal Olarak Göç ve İltica	12
2.1.3.1. Mülteci, Göçmen, Sığınmacı ve Şartlı Mülteci Kavramları	12
2.1.4. Göç Olgusunun Teorik Boyutları	18
2.1.4.1. Ravenstein ve Göç Yasaları	18
2.1.4.2. Kesişen Fırsatlar Teorisi	19
2.1.4.3. İtme Çekme Teorisi.....	20
2.1.4.4. Neo-Klasik Ekonomi Teorisi	21
2.1.4.5. Merkez Çevre Teorisi	22
2.1.4.6. İlişkiler Ağı Teorisi.....	23
2.1.4.7. Göç Sistemleri Teorisi	25

2.1.4.8. İşgücü Göçünün Yeni Ekonomi Teorisi	26
2.1.5. Göç Türleri.....	27
2.1.5.1. İç Göç.....	27
2.1.5.2. Uluslararası Göç.....	29
2.1.5.3. Zorunlu Göç	32
2.1.5.4. İradi Göç	32
2.1.5.5. İltica-Mülteci-Sığınmacı Göçleri	32
2.1.5.6. Yerinden Edilenlerin Göçleri.....	35
2.1.6. Doğal Kaynaklı İklim Krizleri: Geçmiş İklim Krizlerinin İncelenmesi .	36
2.1.7. Küresel İklim Değişikliğinin Göstergeleri.....	38
2.1.8. Küresel İklim Değişikliğinin Sonuçları	43
2.1.8.1. Yağış ve Hava Durumunda Değişim	43
2.1.8.2. Su Kaynaklarına Erişim	43
2.1.8.3. İnsan Sağlığında Bozulma	44
2.1.8.4. Biyoçeşitlilikte Değişim.....	45
2.1.9. İklim Değişikliği İle İlgili Yapılan Sözleşmeler.....	47
2.2. İlgili Araştırmalar	50
3. YÖNTEM.....	52
3.1. Araştırmanın Modeli	52
3.2. Evren ve Örneklem.....	52
3.3. Veri Toplama Araç ve Teknikleri	52
3.4. Verilerin Toplama Süreci	52
3.5. Verilerin Analizi.....	53
4. BULGULAR VE YORUMLAR	54
4.1. Küresel İklim Değişikliğinin Göç Üzerindeki Etkileri.....	54
4.1.1. İki Kavram Arasındaki Bağ.....	54
4.1.2. Bağlamsal Bir Yeni Kavram: İklim Mülteciliği	55
4.2. Dünya’da İklim Krizine Bağlı Göçler ve Türkiye.....	63
4.2.1. Sanayi Devrimi Öncesi Ekolojik Krize Dayalı Göçler.....	63
4.2.2. Sanayi Devrimi Sonrası Ekolojik Krize Dayalı Göçler	65
4.2.3. Fırtına ve Kasırgalar	66
4.2.4. Seller	67
4.2.5. Deniz Seviyesinde Yükselme	70
4.2.6. Kuraklıklar ve Çölleşme	71

4.3. İklim Adaletini Gerçekleştirmek İçin Öngörülen Hususlar	72
4.3.1. Konunun Türkiye Açısından Değerlendirilmesi.....	73
4.4. Küresel İklim Değişikliği Bağlamında İklim Adaletinin Sağlanması.....	74
4.4.1. İklim Adaletinin Anlamı ve Teorik Temelleri.....	74
4.4.2. Uluslararası Sözleşmeler ve İklim Adaleti	76
4.5. Bağlamsal Sorunlar: Uyum/Kırılganlık/Dayanıklılık	78
4.5.1. Uyumlulaştırma	78
4.5.2. Kırılganlık.....	81
4.5.3. Dayanıklılık	86
4.6. İklim Mültecilerinin Hukuksal Durumu.....	87
4.7. Göçün Güvenikleşmesi	88
4.7.1. Teorik Temel: Sosyal İnşacılık Teorisi.....	90
4.7.2. Kopenhag Okulu ve Göçün Güvenikleştirilmesi.....	92
4.7.3. Göçün Güvenikleştirilmesi ve AB'nin Frontex Uygulaması	96
5. SONUÇ VE ÖNERİ	100
5.1. Sonuçlar.....	100
5.2. Öneriler.....	101
KAYNAKÇA	104

ŞEKİLLER LİSTESİ

	Sayfa
<u>Sekil 1.</u> İklim değişikliğine yol açan döngü.....	8
<u>Sekil 2.</u> İpcc raporuna göre atmosfer sıcaklığındaki değişim (1850-2012).....	10
<u>Sekil 3.</u> Kuvarterner dönemde ve sonraki süreçte, son 10 bin yıllık ve son bin yıllık dönemde, sıcaklık dalgalanmaları.....	37
<u>Sekil 4.</u> İpcc'nin raporundan hareketle küresel iklim değişikliğinin göstergeleri.....	40
<u>Sekil 5.</u> İpcc'ye göre 1950-2030 arası yeryüzü hava sıcaklık artışı.....	41
<u>Sekil 6.</u> Sera gazının çalışma mantığı.....	42
<u>Sekil 7.</u> İtme çekme teorisine göre göç şablonu	21
<u>Sekil 8.</u> 2022 yılında mültecilerin toplam nüfusa oranı.....	34
<u>Sekil 9.</u> İklim değişikliğine bağlı olarak meydana gelebilecek doğal felaketler	58
<u>Sekil 10.</u> Deniz seviyesinden olumsuz etkilenecek ülkelerin haritada gösterimi	62
<u>Sekil 11.</u> Türkiye'nin çölleşme risk haritası.....	63
<u>Sekil 12.</u> Frontex'in görev alanı ve düzensiz göç bakımından riskli bölgeler	98

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
BM	: Birleşmiş Milletler
BMİDÇS	: Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi
IPPC	: Hükümetler Arası İklim Değişikliği Paneli
MECLEP	: Migration, Environment and Climate Change: Evidence for Policy
OECD	: Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı
RAE	: İspanyol Kraliyet Akademisi
UKCIP	: UK Climate Impact Programme
UNCED	: Birleşmiş Milletler Çevre ve Gelişme Konferansı
UNHCR	: Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği

1. GİRİŞ

1.1. Araştırmanın Problemi

Dünya varoluşundan beri farklı iklimsel süreçlerden geçmiştir. Dünyada canlılığın var olması için ana kaynak güneş ışınlarıdır. Bulutlar, atmosferik partiküller, yansıtıcı zemin yüzeyleri ve okyanus zeminleri güneş ışığının %30'unu geri göndermektedir. Fakat kalan kısmı yine okyanuslar, hava ve toprak tarafından yutulmaktadır. Bu ise sonuç olarak yeryüzünün ve atmosferin ısınmasına neden olmaktadır. Temelde bu ısınmanın dünyayı yaşanılabilir kıldığı açıktır. Dünya ısınırken güneş enerjisi de termal radyasyon ve infrared ışınlar vasıtasıyla dolaşmakta yeryüzünü sonrasında soğutmaktadır. Buna mukabil devamlı dolaşan radyasyonun belirli bir kısmı karbondioksit, su buharı, ozon, metan ve atmosferde diğer gazlar vasıtasıyla ile yeniden yutulmaktadır. Açık ki bu gazlar temelde sera gazı olarak bilinmektedir. Yakın zamandaki çalışmalar açıkça ortaya koymaktadır ki küresel ısınmaya neden olan bu sera gazının yaygınlaşmasında insan faktörü etkilidir. Gezegenin kaydedilen en hızlı sıcaklık artışının son 100 yıl içerisinde meydana gelmiş olması da bunun kanıtlarından biri olarak gösterilmektedir. 1906-2006 yılları arasında, yeryüzünün ortalama sıcaklığının 0.6 ila 0.9 derece arasında bir artışı kaydettiği ifade edilmektedir. (Riphah, 2015)

Küresel ısınmanın artma nedenlerinden biri şüphesiz sanayi devrimidir. Zira araştırmalar sanayi devriminden beri sıcaklıkların artış gösterdiğini ortaya koymaktadır. Diğer yandan bu ısınmanın ortaya çıkardığı sonuçlar bugün toplumsal ve bireysel yaşamlarımız üzerinde de etkili olmaya başlamıştır. Bunun en dikkat çekici sonuçlarından biri ise iklim değişikliğidir. Esasen iklim değişiklikleri doğal bir sürecin sonucunda kendiliğinden ve tedrici bir şekilde tecrübe edilen bir doğa olayıdır. Fakat ne zaman ki insan kendisini doğanın yöneticisi ve hâkimi olarak addetmiştir ve doğal kaynakları kendi sınırsız ihtiyaçları için istediği şekilde yönlendirebileceği bir araç olarak değerlendirmiştir, o andan itibaren doğa ve insan arasındaki zımnî uyum da bozulmuştur. Böylelikle Sanayi devrimi sonrası oluşan

iklim değişiklikleri neticesinde yeryüzünde sürekli hale gelen iklim felaketleri oluşmaya başlamıştır.

Bu çerçevede araştırmanın problemini; insan faaliyetleri neticesinde oluşan iklim değişikliğinin uzun vadede göç üzerine etkileri oluşturur.

1.2. Araştırmanın Amacı

İklim değişikliğinin oluşturduğu yıkımın önüne geçmek ve mümkünse iyileşmeyi sağlamak adına söz konusu ise de iklim değişikliğini kontrol altına alma süreci arzu edilen şekilde ilerlediği söylenemez. Bu bağlamda gerçekleşen uluslararası konferanslar, toplantılar ve sözleşmelerden iklim değişikliğinin olumsuz etkilerini azaltmaya yönelik sera emisyonlarının azaltılması, sürdürülebilir enerji kaynaklarına geçiş, karbon sertifikalandırılması vb. tedbirler sanayileşmiş ve sanayileşme hamlelerine başlamış olan devletlerin ekonomik kaygılarından dolayı imtina etmelerine neden olmuş, bu da önümüzdeki süreçte oluşan/oluşabilecek iklimsel göçlerin yaşanmasına ve uluslararası bir düzenleme olmadığı için oluşabilecek mağduriyetlere zemin hazırlamıştır. Çalışmada iklim değişikliğinin ne olduğu, göç, mülteci ve iltica kavramları açıklanmaya çalışılmış ve iklim değişikliğinin olası göçlere etkilerinin neler olacağı bilgilerinin verilmesi amaçlanmıştır.

1.3. Araştırmanın Önemi

İklim değişikliklerinden her toplum aynı şekilde etkilenmemektedir. Bazı toplumlar iklim değişikliğinin getirdiği sıcaklıkları artışlarını ve gıda krizini doğrudan hissetmektedir. Bazı toplumlar ise aynı ölçüde etkilenmemektedir. İşte tam da bu noktada kriz içerisindeki toplumların kendilerini ve ailelerini daha iyi şartlar altında yaşama imkânına kavuşturmak maksadıyla iklim değişikliğinden daha az etkilenen ya da hiç etkilenmeyen bölgelere göç etmeye çalıştıkları vakidir. İklim değişikliğinden dolayı göç edenlerin uluslararası arenada statülerinin belirsiz olması herhangi bir hukuksal güvencelerinin olmaması hem göç veren hem de göçün nihai adresi olan bölgeler açısından ayrı bir sorun teşkil etmektedir. Bu bakımdan çalışma iklim mültecilerinin tanımlanması, literatüre geçmesi ve statülerinin belirlenmesi konusunda önemlidir.

1.4. Araştırmanın Varsayımları

Çalışma, küresel iklim değişikliğinin oluşturduğu göçmen hareketliliğini teorik bir boyutla incelemeyi amaçlamaktadır. Bu bakımdan varsayımlarımız;

1. Küresel iklim değişikliği özellikle sanayi devriminden sonra artmıştır.
2. İnsan faaliyetleri sera gazı emisyonlarının artışıdaki en önemli etkidir.
3. Küresel iklim değişikliği kontrol altına alınmazsa ekstrem doğa olaylarının sıklıkla yaşanması ve küresel sıcaklıkların devamlı artması kaçınılmazdır.
4. Küresel iklim değişikliği sonucu yaşanacak felaketler neticesinde iklim göçlerinin oluşması kaçınılmazdır.

1.5. Araştırmanın Sınırlılıkları

Literatürde yeni bir kavram olması, 1951 Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Sözleşmede yer bulamaması, uluslararası politik anlayışın askeri güvenlik yahut bireysel güvenlik temelli bakış açıları, değişen iklim koşullarına devletlerin politikalarını uyumlandıramaması ayrıca sosyal bilimcilerin göç teorilerine ekonomik, sosyal ve mesafe ilişkisi çerçevesinde bakması iklimi göçün nedenlerinden biri saymamaları araştırmanın sınırlılıklarını oluşturmuştur. Ülkemizde ise konu ile ilgili olarak kaleme alınmış üç tez bulunmaktadır. Bunlardan biri Ilık (2017) tarafından kaleme alınan “Yeni Bir Küresel Problem, Eski Bir Başa Çıkma Mekanizması: Antropojenik İklim Değişikliği Kaynaklı Göç ve Türkiye” başlığını taşıyan yüksek lisans tezi ve Kavalalı (2021) tarafından kaleme alınan “Küresel İklim Değişikliği ve Göç” başlığını taşıyan yüksek lisans tezidir. Ayrıca Adamou (2021) tarafından kaleme alınan “Batı Afrika’da İklim Değişikliği ve Göç: Nijer Bağlamının Sosyolojik Analizi” isimli çalışma doğrudan bir ülke analizi içerdiğinden teorik anlamda genel geçer bilgiler içermesi bakımından bu çalışmada ele alınacak tartışmalara yer verdiği söylenemez. Diğer iki tez de görece yakın tarihlerde kaleme alınmış çalışmalar olmaları bakımından kıymetlidir. Diğer yandan ülkemizdeki konuya ilişkin akademik çalışmaların bugün itibarıyla arzu edilen seviyede olduğu söylenemez. Bu çalışma da yerli akademik yazına küçük ancak anlamlı bir katkı sağlamak amacıyla kaleme alınmaktadır. Bu açıdan da önemlidir.

1.6. Tanımlar

AB: Avrupa Birliği, yirmi yedi üye ÷lkeden oluşan ve toprakları büyük ölçüde Avrupa kıtasında bulunan siyasi ve ekonomik bir örgütlenmedir.

BM: 24 Ekim 1945'te kurulmuş; dünya barışını, güvenliğini korumak ve uluslararası ekonomik, toplumsal ve kültürel bir iş birliği oluşturmak için kurulan uluslararası bir örgüttür.

BMİDÇS: Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi, Birleşmiş Milletler öncülüğünde imzalanan küresel ısınmaya yönelik hükümetlerarası ilk çevre sözleşmesidir.

COP: 2021 Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Konferansı yaygın olarak kullanılan adıyla COP26, İskoçya'nın Glasgow şehrinde 31 Ekim - 12 Kasım 2021 tarihleri arasında küresel ısınma ve sera gazı salınım oranlarını azaltma amacıyla 197 ÷lkenin katılımıyla gerçekteştirilen organizasyondur.

IPPC: Hükümetlerarası İklim Değişikliği Paneli, Birleşmiş Milletlerin iki örgütü Dünya Meteoroloji Örgütü ve Birleşmiş Milletler Çevre Programı tarafından 1988 yılında insan faaliyetlerinin neden olduğu iklim değişikliğinin risklerini değerlendirmek üzere kurulmuştur.

OECD: Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü bazen de İktisadi İşbirliği ve Gelişme Teşkilatı uluslararası bir ekonomi örgütüdür.

UKCIP: Birleşik Krallık Psikoterapi Konseyi, Birleşik Krallık'taki psikoterapi kuruluşları ve uygulayıcılarından oluşan profesyonel bir dernektir. Kayıtlı klinik psikoterapistler ve psikoterapötik danışmanlarla sınırlıdır.

2. İLGİLİ ALANYAZIN

2.1. Kuramsal Çerçeve

İlgili alanyazını bölümü kuramsal çerçeve ve tez araştırma konusundan oluşmaktadır. Kuramsal çerçevede iklim değişikliği nedir, iklim değişikliklerinin neden ve sonuçlarına nelerdir bunlara bakılmış, ilgili araştırmalar kısmında ise göç iltica ve göç türleri başlıkları ve iklim krizinin tanımlamaları incelenmiştir.

2.1.1. Küresel İklim Değişikliği Nedir?

Üstünde yaşadığımız Dünya'da canlı ve cansız tüm varlıklar olarak belirli bir kurallar çerçevesinde etkileşim halindeyiz. Bu kuralların insan faaliyetleri sonucu bozulması yaşadığımız dünyada düzenin bozulmasına, dengenin olumsuz etkilenmesine, türlerin yok olmasına ve dahi çevrenin geri dönülmez bir şekilde yıkıma uğramasına neden olmaktadır. Bu konuya en güzel örneği sera etkisi üzerinden verebiliriz, sera gazı dediğimiz karbondioksit, metan, azot, su buharı vb. gazlar yeryüzünden yansıyan güneş ışınlarının yeryüzünde tutulmasını sağlar bu da ortalama sıcaklığı arttıran bir etkendir. Ortalama sıcaklık dediğimiz kavram ise yeryüzünde canlılığın var olabilmesi için elzemdir ancak sıcaklığın devamlı artması da yine bu canlılığa tehdit oluşturmaktadır. Özellikle insan faaliyetleri fosil yakıtların kullanımı sonucu salınan karbondioksit gazı ekolojik dengenin bozulması ve küresel ısınmanın oluşmasına neden olmaktadır. Özetle belirtmek gerekir ki yeryüzündeki sera gazı miktarının insan faaliyetleri neticesinde devamlı olarak artması ve buna bağlı olarak dünya sıcaklık ortalamalarının süreklilik arz edecek şekilde yükselmesi sonucu iklim üzerinde ani ve yıkıcı değişiklikler meydana gelmektedir. Bu değişikliklerin bir kereye mahsus olmayıp süregelen şekilde devam etmesi ise günümüzde iklim değişikliği dediğimiz kavramı ortaya çıkarmaktadır.

2.1.2. Küresel İklim Değişikliğinin Nedenleri ve Sonuçları

İklim değişikliği, belirli bir coğrafi bölgede ve belirli bir zaman dilimi içerisinde meydana gelen, yavaş değişimlerdir. Bu değişim ısınma ya da soğuma şeklinde cereyan edebilir. Uzun dönemli etkileri açısından iklim değişikliği insan faaliyetleri üzerinde belirli, köklü ve önemli değişiklikler oluşturur.

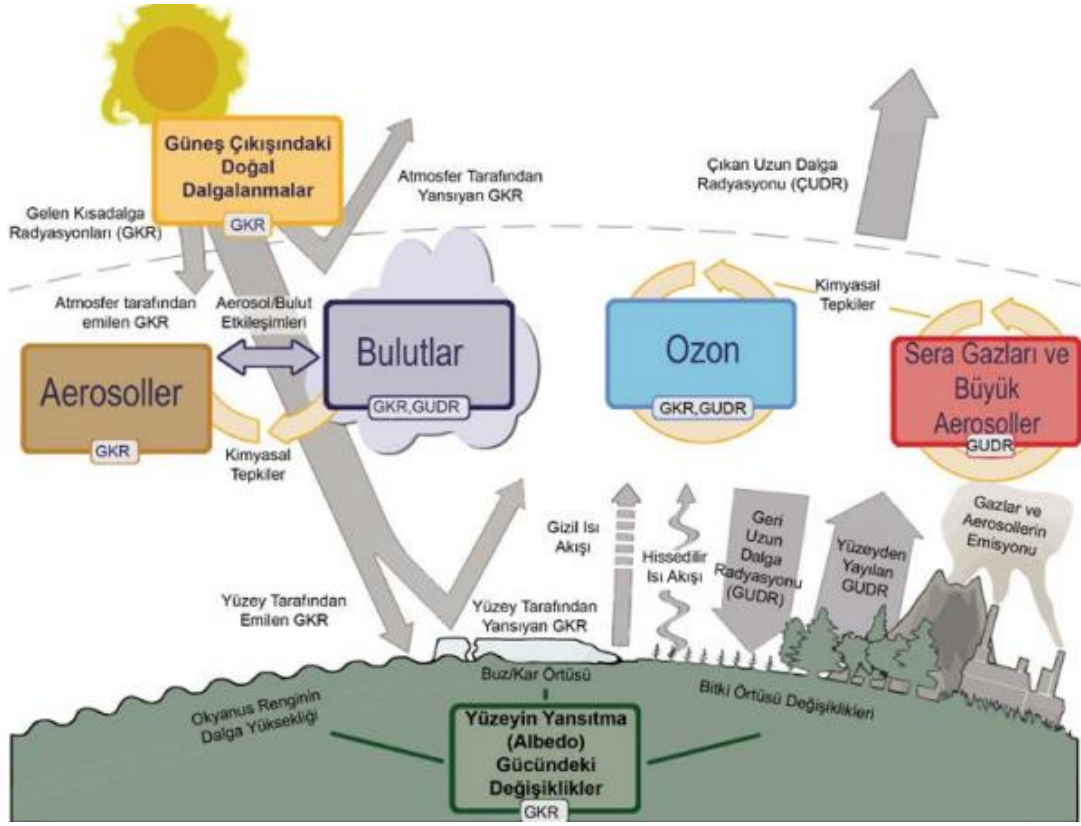
Küresel iklim değişikliği meselesi, ortaya çıkardığı sosyoekonomik sorunlar nedeniyle, bugün küresel anlamda ilgi konusu olan bir sorun olarak ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda neredeyse her küresel zirvede bahsi geçmektedir. Çalışma konumuz ile de ilgisi bağlamında, öncelikle “küresel iklim değişikliği” kavramının izahı yapılmalıdır. Mitchell’e göre (2010) küresel çevre sorunlarının bir uluslararası politika meselesi olarak ortaya çıkması birbiri ardına takip edilebilir nitelikte üç süreçten kaynaklanmaktadır. Bunlar ise sorunu benimseme, sorunun kendisini ve sebeplerini kabul etme; endişe konusu olan olgunun bilimsel bilgisi ve mobilizasyonunun farklılaştırılması; konunun uluslararası alanda öncelikli hale gelmesi. Konumuz itibarıyla da söz konusu küresel iklim değişikliği sorununun hem siyasiler hem de çevre örgütleri tarafından sıklıkla gündeme getirilen bir konu olması, zaman içerisinde konunun uluslararası alanda da etki doğurmasını sebebiyet vermiştir. Peki bu noktada, küresel iklim değişikliği denilen kavram nedir? Bu konunun tüm devletleri ilgilendirecek boyuttaki önemine değinmek gerekmektedir.

Temelde dünya atmosferinin sıcaklığı, düzenli olarak değişmektedir. Bu olgu bilimsel olarak ispatlanmıştır. Zira bugün bilindiği kadarıyla dünya farklı iklim dönemlerinden geçmiştir. Buzul çağlar ve sıcak dönemler bir döngü halinde birbirini takip etmektedir (Demir, 2009, s.37). Dolayısıyla insan faktörü dışarda tutulduğunda dahi volkanik etmenler, kıta hareketlilikleri ya da güneş enerjisinin dünyaya gelişi ile ilgili bazı değişiklikler dolayısıyla dünyanın yeryüzü sıcaklığında bazı değişiklikler meydana gelebilmektedir. Fakat aynı zamanda bazı insan unsuru kaynaklı etmenler dolayısıyla da sıcaklık olgusu üzerinde bazı değişikliklerin meydana gelebildiği görülmektedir (Kadıoğlu, 2019, s.225-244).

1994 yılında Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Hakkında Çerçeve Sözleşme yürürlüğe girmiştir. Bu sözleşmeye göre iklim değişikliği, karşılaştırılabilir bir zaman döneminde gözlenen doğal iklim değişikliğine ek olarak, doğrudan ya da dolaylı olarak küresel atmosferin bileşimini bozan insan faaliyetleri sonucunda oluşan değişiklikler olarak kabul etmek mümkündür.

Bu bağlamda küresel iklim değışikliği, doğal ve yapay anlamda, küresel ölçekli olarak iklim olgusunda gözlemlenebilir değışiklikleri ifade etmektedir. Bu değışkenlik bugün sera gazı olarak bilinen zararlı gazların emisyonu ile doğrudan ilişkilendirilebilir olan ve gezegen kaynaklarının sömürölme biçimi ile bağlantılı bir hususu tanımlamaktadır (Gemenne, 2009). Açıkır ki iklim değışikliği olarak bugün insanları endişelendiren hususun temelinde insan faaliyetleri bulunmaktadır. Bunun temel nedeni ise başta sanayi devrimi ile birlikte ortaya çıkan ve insanoğlunun sonsuz ihtiyaçlarını karşılamak maksadıyla dünya kaynaklarını sömürmek için kullanılan yöntemler olarak ifade edilebilir. İnsanların temelde fosil yakırları yakması ve ormanları yok etmesi, tarımsal faaliyetler ve sanayi süreçleri gibi unsurlar atmosfere salınan sera gazı üzerinde bir artışa sebebiyet vermiştir. Kentleşmenin ve dünya nüfusunun hızla artmasının da etkisi ile insanoğlunun ihtiyaçları bağlamında dünya artık insanları taşıyamayacak bir noktaya evrilmiştir. İşte bu sebepler dolayısıyla yeryüzü ilk kez antropojenik (insan kaynaklı) olarak bir küresel ısınma sürecine girmiş ve dolayısıyla iklimler bu süreçten etkilenmiştir (Türkeş, Sümer ve Çetiner, 2000, s.7).

Suni şekilde ortaya çıkan bu ısınmanın oluşturduğu döngüyü şu şekilde resmetmek mümkündür:

Şekil 1. İklim Değişikliğine Yol Açan Döngü

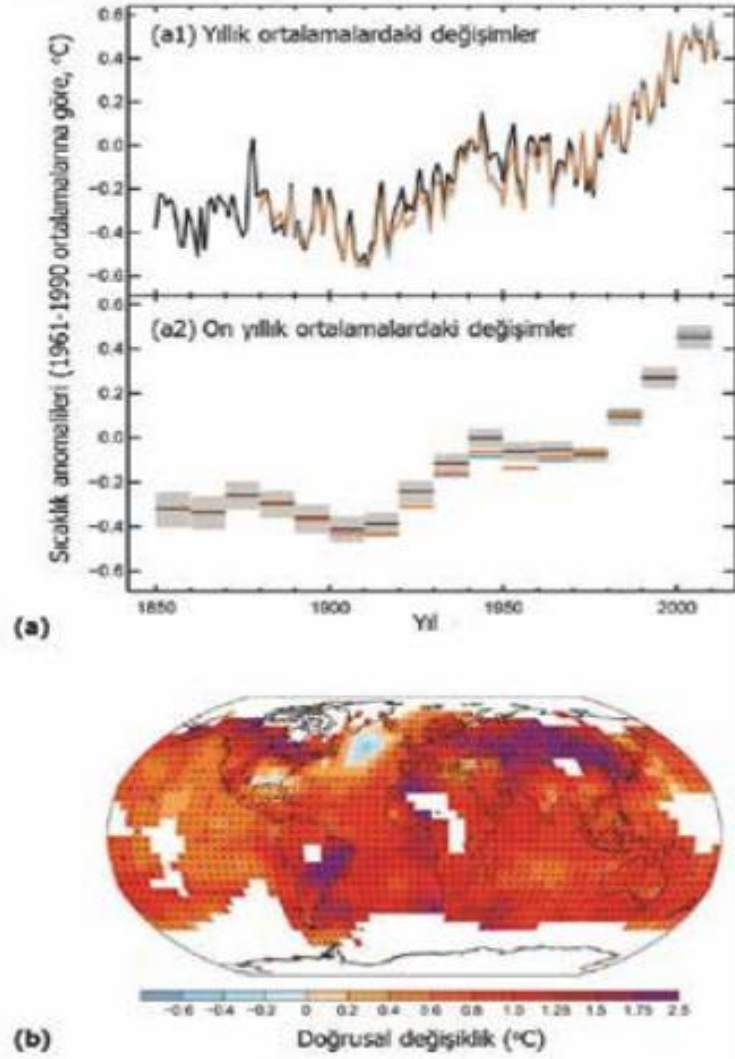
Kaynak: Kahraman ve Şenol, 2018, s.356

Şekil 1'de resmedilen olguyu izah etmek gerekmektedir. Gezegenin sıcaklığının giderek artması giderek kontrol edilemez boyuta ulaşmaya başlamıştır. Bunun temelindeki sebep ise küresel ısınmadır. Küresel ısınma, güneş ışığının yeryüzüne ulaşması ile bağlamaktadır. Bulutlar, atmosferik partiküller, yansıtıcı zemin yüzeyleri ve okyanus zeminleri güneş ışığının %30'unu geri göndermektedir. Fakat kalan kısmı yine okyanuslar, hava ve toprak tarafından yutulmaktadır. Bu ise sonuç olarak yeryüzünün ve atmosferin ısınmasına neden olmaktadır (Riphah, 2015, s.100-102).

Temelde bu ısınmanın dünyayı yaşanılabilir kıldığı açıktır. Dünya ısınırken güneş enerjisi de termal radyasyon ve infrared ışınlar vasıtasıyla dolaşmakta yeryüzünü sonrasında soğutmaktadır. Buna mukabil devamlı dolaşan radyasyonun belirli bir kısmı karbondioksit, su buharı, ozon, metan ve atmosferde diğer gazlar vasıtasıyla ile yeniden yutulmaktadır. Açıktır ki bu gazlar temelde sera gazı olarak bilinmektedir. Yakın zamandaki çalışmalar açıkça ortaya koymaktadır ki küresel ısınmaya neden olan bu sera gazının yaygınlaşmasında insan faktörü etkilidir. Gezegenin kaydedilen en hızlı sıcaklık artışının son 100 yıl içerisinde meydana gelmiş olması da bunun kanıtlarından biri olarak gösterilmektedir. 1906-2006 yılları

arasında, yeryüzünün ortalama sıcaklığının 0.6 ila 0.9 derece arasında bir artışı kaydettiği ifade edilmektedir. (Riphah, 2015, s.100-102)

Diğer yandan söz konusu insan faaliyetleri değişiklik göstermeksizin devam ederse her on yıl için 0,3 santigrat derece ısınmanın söz konusu olabileceği yönünde tahminlerin bulunduğu görülmektedir (Türkeş, 2013, s.10, Şekil 2). Bu manada Türkeş, IPCC'nin raporu doğrultusunda ortaya çıkan sonuçları 1. Çalışma Grubu'nun 5. Değerlendirme Raporu üzerinden ele almaktadır. Buna göre *küresel ısınma kesindir*. Küresel ısınma, 1950'li yıllardan beri olan süreç içerisinde, on yıllardan bin yıllık zaman dilimlerine kadar ele alındığında, daha önce tespit edilmemiş bir düzeyde gerçekleşmektedir. Bu dönemde atmosfer ısınmaktadır. Aynı zamanda okyanuslar da ısınmaktadır. Yeryüzündeki kar ve buzul tabakası azalmıştır. Ortalama olarak deniz yüzeyinde bir yükselme tespit edilmiştir ve sera gazı denilen zehirli gazın atmosferdeki birikim düzeyi artmıştır (Türkeş, 2013, s.10).

Şekil 2. Atmosfer Sıcaklığındaki Değişim (1850-2012)

Kaynak: Türkeş, 2013, s.11

Bu bağlamda IPCC'nin sonuçları atmosferde 1983-2012 yılları arasındaki 30 yılın, kaydedildiği şekliyle son 1440 yılın en sıcak 30 yılı olduğunu ortaya koymaktadır. Diğer yandan 1950 sonrasındaki dönemdeki veriler, küresel ölçekte soğuk günlerin ve soğuk gecelerin sayısında önemli bir azalmanın olduğunu ortaya koymaktadır. Avrupa, Asya ve Avustralya'daki sıcak hava dalgalarının sıklığı da artmış bulunmaktadır (Türkeş, 2013, s.10-13).

İklim değişikliği ile bağlantılı bir diğer kavram da *kuraklıktır (drought)*. Kuraklık, IPCC'nin 4. Değerlendirme Raporu ile ele alındığı şekliyle “yağışların uzun süreli yokluğu ya da önemli ölçüde eksikliği” olarak değerlendirilmektedir. Benzer şekilde “bazı gruplar için ya da bazı eylemler için su eksikliği ile sonuçlanan yağış eksikliği” ya da “önemli ölçüde hidrolojik dengesizliğe sebep olan yağış eksikliği için yeteri kadar uzamış, normalin dışında kuru iklim dönemi” şeklinde tanımlamak da mümkündür (Trenbeth ve Fasullo, 2013,

s.17). Kuraklık farklı şekillerde tezahür etmektedir. Bunlardan biri tarımsal kuruluştur. Bu kuraklık modeli, tahılları etkileyen, kök bölgenin geneli boyunca ya da toprak yüzeyinin en üst noktasındaki bir metreyi ilgilendiren nem eksikliği olarak tanımlanır. Meteorolojik kuraklık ise temel olarak yağışların uzayan bir dönem için eksikliğidir. Hidrolojik kuraklık ise normalin altındaki yağış düzeni, göl ve yüzey suyu seviyesi ile ilgilidir. İnsan kaynaklı küresel iklim değişikliği dolayısıyla kuraklık olaylarında bir artışın meydana geleceği, bilhassa yalnızca nemli topraklar ile beslenebilen bitkilerin bundan zarar göreceği ifade edilmektedir. Bu bağlamda küresel iklim değişikliğinin kuraklık anlamındaki olası etkilerinin düşük ve orta enlemdaki bölgelerde bir artışa neden olacağı tahmin edilmekte, daha spesifik olarak kurak bölgelerin daha kurak, yağışlı bölgelerin ise daha yağışlı olması beklenmektedir (Trenbeth ve Fasullo, 2013, s.17). İncelenmesi gerekli olan bir diğer kavram da *çölleşme (desertification)* olarak karşımıza çıkar. Kavram doğrudan iklim değişikliğinin bir sonucu değildir. Ancak iklim değişikliği çölleşmeye katkı sağlar. Kavram, kuru topraklarda toprağın değerini kaybetmesi şeklinde gerçekleşir ve iklim değişikliği ya da insan eyleminin bir sonucu olabilir (Sokona ve Denton, 2007'den aktaran Adomou, 2021, s.22). Kuru mevsimlerde yeterli şekilde başarılı olarak yönetilmeyen kuru toprakların hızla biyolojik ve ekonomik verimliliklerini kaybettikleri ifade edilmektedir. İklim değişikliği ile çölleşme arasındaki ilişkinin tek boyutlu olmadığı ifade edilmekte, aynı zamanda çölleşmenin de iklim değişikliğini tetiklediği ya da hızlandırdığı ifade edilmektedir. Toprağın nemliliğindeki azalma etkilidir. Bu bağlamda güneş enerjisi yoluyla buharlaştırılabilir daha az miktarda su bulunduğu için zeminde daha fazla güneş enerjisi ve dolayısıyla ısı birikmektedir. Oysaki su miktarının bolluğu sayesinde güneş enerjisinin buharlaştırdığı suyun atmosferde salınması dolayısıyla yeryüzünün serinlemesi de söz konusu olabilmektedir. Bu bağlamda Akdeniz coğrafyasında ve Afrika'da kuraklık ve çölleşmenin görülebileceği ifade edilmektedir (Sokona ve Denton 2007'den aktaran Adomou, 2021, s.22).

2.1.3. Kavramsal Olarak Göç ve İltica

2.1.3.1. Mülteci, Göçmen, Sığınmacı ve Şartlı Mülteci Kavramları

Mültecilik, kurumsal olarak bakıldığında, tarihsel kökleri oldukça eskiye dayanan bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Henüz devletlerin sınırlarının kesin çizgiler ile belirlenmediği M.Ö. 2000’li yıllarda dahi mültecilik kavramının mevcut olduğu ifade edilmektedir (Savar ve Kedikli, 2019, s.1021). Çalışmanın esas konusunu teşkil eden iklim mültecilerinin statülerine ilişkin tartışmalara girmeden evvel, Türkçe’de “iltica”, “mülteci”, “göçmen” ve “sığınmacı” kavramlarının ve bu kavramların uluslararası literatürdeki karşılıkları olan “asylum”, “refugee”, “asylum seeker”, ve “immigrant” kavramlarının benzer ve farklı yönlerine işaret etmek daha uygun olacaktır.

Türk Dil Kurumu’na göre “mülteci”, doğrudan “sığınmacı” olarak tanımlanmaktadır. “sığınmacı” kavramı ise “başka bir ülkeye veya yere sığınmış olan kişi, sığınık, mülteci; yabancı bir ülkede iltica etmeden önce belirli bir süre kalan kimse” şeklinde tanımlanmaktadır. Benzer şekilde “iltica” kavramını ise “sığınma” şeklinde açıklar. Dolayısıyla Türk Dil Kurumu’na göre iltica, mülteci ve iltica kavramları birbiri ile ilişkili kavramlardır. Hem mülteci hem de sığınmacı kavramları birbiri yerine kullanılan bir özellik taşımaktadır. Buna mukabil “göçmen” kelimesi, TDK’ya göre, “kendi ülkesinden ayrılarak yerleşmek için başka ülkeye giden (kimse, aile veya topluluk), muhacir” şeklinde tanımlanmaktadır. (TDK, 2022). Yabancı literatürde de benzer bir tanımlamanın yapıldığı görülmektedir. İngilizce ve İspanyolca literatürde de “refugee/refugiado” ve “immigrant/inmigrante” kelimeleri arasında, kaynakları ve motivasyonları bakımından temel bazı farklılıklara işaret edildiği gözden kaçmamaktadır. “Asylum/asilo” kavramı ise aşağıda hem İngilizce hem de İspanyolca resmi sözlüklerden anlaşıldığı kadarıyla “refugee/refugiado” kavramı ile doğrudan ilişkilendirilebilir bir nitelik taşımakta iken “immigrant/inmigrante” kavramı daha genel bir tanımlama olarak karşımıza çıkmaktadır (Oxford Learners Dictionaries, 2022).

Örneğin Oxford Learners Dictionaries tarafından “refugee”, “kendi evini ya da ülkesini savaş ya da siyasi, dini veya sosyal gerekçeler dolayısıyla terk etmeye zorlanan kimse” şeklinde tanımlar. Buna karşın aynı sözlük “immigrant” kelimesini “kendi doğduğu bir ülkeden farklı bir ülkeye daimi olarak yaşamak için gelen kimse” şeklinde tanımlamaktadır. Son

olarak sözlüğe göre “asylum”, “bir hükümetin kendi ülkelerini, genelde siyasi gerekçelerle tehlike içerisindeyken terk etmiş olan insanlara sağladığı koruma” olarak tanımlar. (Oxford Learners Dictionaries, 2022).

Benzer şekilde İspanyol Kraliyet Akademisi (*Royal Academia Espanol*) tarafından “inmigrante” kelimesi, “daha iyi yaşam şartları aramak amacıyla, yaşadığı ülkeden başka bir yere yerleşen kimse; yaşamak için yabancı bir ülkeye giden kimse” şeklinde tanımlanmaktadır. Aynı sözlük “refugiado” kelimesini “savaş, devrim ya da siyasi soruşturmanın bir sonucu olarak, ülkesinin dışında sığınma aramaya mecbur kalan kimse” şeklinde tanımlanmaktadır. Ayrıca, RAE’ye göre, “asilo” kelimesi, “mazlumlar için sığınma imtiyazı veren yer; koruma, muhafaza etme, iyilik” olarak tanımlanmaktadır (RAE, 2022).

Kavramlara yüklenen bu anlamları doğru tahlil etmekte fayda bulunmaktadır. Zira ulusal ve uluslararası hukuk, “sığınmacı” ve “mülteci” kavramlarına farklı anlamlar yüklemekte, bu kapsamda değerlendirdiği insanları farklı statülere dâhil etmektedir. Böylece onlara uygulanan muamele de farklılaşmaktadır. Bu açıdan sığınma hakkı, mültecilik hakkından çok daha önce benimsenmiştir. 1948 yılında imzalanan Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Beyanamesi’nin 14. maddesine göre: “(1)Herkes zulümden kurtulmak için, farklı ülkelerde sığınmayı (asylum) arama ve bu haktan yararlanma hakkına sahiptir. (2) Bu hak tamamen siyasi nedenlerden kaynaklanmayan suçlardan kaynaklanan ya da Birleşmiş Milletlerin amaçlarına ve ilkelerine aykırı eylemlerden kaynaklanan durumlarda geçerli olamaz.” (Universal Declaration of Human Rights, art. 14) Dolayısıyla sığınma kavramının iltica ile ilişkilendirildiği, ikamet ettiği ülkenin baskılarına ya da zulmüne maruz kalan kimselerin üçüncü bir ülkeye ya da onun temsilciliklerine, savaş gemilerine, uçaklarına girmesi ve o devletten koruma talep etmesi şeklinde kabul görmektedir. (Pazarcı, 2013, s.215) Fakat hukuken bir kimsenin “sığınmacı” olması ile “mülteci” olması aynı değildir. Mültecilerin statüsü, 1951 tarihli *Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Sözleşme* ile belirlenmiştir. Söz konusu sözleşmenin 1. maddesi mültecilerin kimler olduğunu spesifik bazı tarihsel olaylardan hareketle tanımlamaktadır. Buna göre Sözleşme’nin düzenlediği mültecilik (*refugee*) statüsü şu kimselere uygulanacaktır:

“1 Ocak 1951'den önce meydana gelen olaylar sonucunda ve ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri yüzünden, zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan, ya da söz konusu korku nedeniyle, yararlanmak istemeyen; yahut tabiiyeti yoksa ve bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı

ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen her şahsa uygulanacaktır.

Birden fazla tabiiyeti olan bir kişi hakkındaki "vatandaşı olduğu ülke" ifadesi, tabiiyetini haiz olduğu ülkelerden her birini kasteder ve bir kişi, haklı bir sebebe dayalı bir korku olmaksızın, vatandaşı olduğu ülkelerden birinin korumasından yararlanmıyorsa, vatandaşı olduğu ülkenin korumasından mahrum sayılmayacaktır.”

(1951 Cenevre Sözleşmesi, md.1)

Önemle belirtmelidir ki bu sözleşmeye 1967 yılında yapılan bir protokol vasıtasıyla sözleşmenin mültecilere ilişkin zaman ve coğrafyaya yönelik sınırlandırmaları kaldırılmıştır. Bu sözleşmenin mülteciler ile ilgili yaptığı tanımlardan dikkat çekilmesi gereken bazı hususlar bulunmaktadır. Bunlardan ilki, mültecilerin yalnızca “daha iyi koşullarda yaşamayı” amaçlayan kimseler olmadıklarıdır. Bu kimseler ülkelerini terk etmektedir. Bu terk, bir daha geri dönmeyi içermemektedir. Dolayısıyla temelli bir gidişten bahsedilebilir. Diğer yandan bireylerin devletin baskısı ve zulmüne maruz kalmaları ile doğal afetler ya da yoksulluk gibi nedenlerle ülkelerini terk etmelerinin mültecilik statüsü bakımından ayırt edici hale geldiği görülmektedir. Zira sözleşme, toplumsal mensubiyeti, ırkı ya da siyasi düşünceleri gibi doğrudan devlet ya da devleti yöneten siyasi elitlerden baskı ve şiddet gördüğü, görme ihtimalinin kuvvetlendiği gibi gerekçelerle ülkesini terk ederse ancak bu sözleşmeye göre “mülteci” olarak tanımlanmaktadır. (Kıratlı, 2011,14-15)

1951 tarihli sözleşmenin ardından bazı uluslararası sözleşmeler ile mültecilik statüsünün daha belirgin şekillerde tanımlanmasına yönelik girişimlerin olduğu görülmektedir. Örneğin 1969 tarihli Afrika Birliği Örgütü Sözleşmesi bunlar arasında yer almaktadır. Sözleşmenin tam adı, *Afrika'daki Mülteci Sorunlarının Özel Yönlerini Düzenleyen 1969 Sözleşmesi'dir*. Sözleşme mültecileri şu şekilde tanımlamaktadır: “mülteci, kendi menşe ülkesi ya da vatandaşı olduğu ülkenin bir bölümünde ya da tümünde dış saldırı, işgal, yabancı egemenliği ya da kamu düzenini ciddi biçimde bozan olaylar nedeniyle ülkesini terk etmeye zorlanan herkes” şeklinde tanımlanmaktadır. (UNHCR, 2001,12-13)

1984 yılında Latin Amerikalı ülkeler de yayımladıkları Mülteciler Hakkında Cartagena Bildirgesi ile statünün şu şekilde tanımlandığı görülmektedir (UNHCR, 2001, s.12-13)

“Yaygın şiddet, dış saldırı, iç çatışmalar, yaygın insan hakkı ihlalleri ya da kamu düzenini ciddi olarak bozan diğer durumlardan dolayı hayatları, güvenlikleri veya

özgürlükleri tehdit altında olduğu için” ülkesinden kaçan kişileri de kapsamasını tavsiye etmektedir.

Buradan hareketle denilebilir ki mülteciler, yaşadıkları menşe ülkede gördükleri zulüm ve baskıdan bir başka ülkeye kaçan kimselerdir. Mültecilerin esas gayeleri temelde can güvenliklerini ve özgürlüklerini korumak istemeleridir. Dolayısıyla mültecilik bir zorunda kalma durumudur (Çiçekli, 2009, s.39).

Göçmenlik (*immigrant/migrant/inmigrante*) (Oxford Learners Dictionaries, 2022) kavramı ise uluslararası hukuk ve uluslararası siyaset bakımından çok daha farklı bir şeye karşılık gelmektedir. Bir kere bu kavram, mültecilik gibi sıkı ve açık ifadeler ile tanımlanmamıştır. Göçmenler doğrudan zulüm ya da ölüm tehdidi nedeniyle hareket etmezler. Onların temel gayeleri iş bularak hayatlarını daha iyi şekilde geliştirmek ya da eğitim, ailenin tekrar bir araya getirilmesi veya başka sebeplere dayanabilmektedir. Dolayısıyla temel olarak göçmenlerin, mültecilerden farklı olarak, kendi ülkelerine geri dönmek konusunda bir sorunları bulunmamaktadır. Göçmenler, mültecilerin sahibi olduğu bazı yasal imtiyazlara sahip değillerdir. Örneğin mülteciler, hassas konumları gereği, yaşamlarına ya da özgürlüklerine yönelik risk devam ettiği sürece, menşei ülkelerine geri gönderilmemeyi isteme hakkına sahiplerdir. Her ikisini aynı şekilde ele almak, mülteciler için kamusal desteğe zarar verebilir (Edwards, 2015). Bu noktada, bazı durumlarda göçmen olanlarında, özellikle yaşları, fiziksel/zihinsel engelleri, sağlık durumları gibi kişisel durumları nedeniyle kırılabilir bir pozisyon içerisinde kalabilecekleri ifade edilmektedir. Diğer yandan göçmen statüsünde olanlarında, kendi ülkelerine iade edilmeleri durumunda işkence veya kötü muameleye maruz kalacaklarını ispat etmeleri durumunda menşei ülkelerine iade edilmemeyi isteme hakkına sahip oldukları ifade edilmektedir.

Bir kimse, yabancı bir ülkeye sığınmış ve mültecilik statüsü için başvurmuş ise, başvurusu sonuçlanıncaya kadar “sığınmacı” statüsünde yer almaktadır. Başvurularının olumsuz sonuçlanması halinde, sığınmacının başka bir gerekçesi yoksa ülkeyi terk etmeleri beklenmektedir. Sığınmacı olmak, bir kimsenin kendi ülkesini terk ederek üçüncü bir ülkeye gitmesi ve burada daimi bir şekilde kalabilmek için sığınma talebinde bulunmasıdır. Dolayısıyla sığınmacılık bir geçiş sürecini ifade etmektedir. Bu geçiş sürecinin bir kavram kargaşasına sebebiyet vermemesi ya da her iki kategoride yer alan insan grubuna da aynı şekilde, “mülteci” statüsünün tanınmaması adına, BMMYK, “mülteciler” ve “yer değiştirmiş kişiler”

(displaced persons) şeklinde ikili bir tanımlamaya gitmektedir (Ergüven ve Özturanlı, 2013, s.1019-1020).

Ayrıca bu kimselere “sığınma talep eden kimseler” (asylum seekers) adı verildiği de görülmektedir. Literatür ile uyumlu bir şekilde Oxford Learners Dictionaries de sığına talep eden kimseleri, “kendi ülkelerini tehlikede oldukları için terk etmeye zorlanan ve bir başka ülkede kalmalarına müsaade edilmesini isteyen kimseler” olarak tanımlamaktadır (Oxford Learners Dictionaries, 2022). Yerel literatürde de sığınmacı statüsünün benzer ifadelerle tanımlandığı görülmektedir. Burada dikkat edilmesi gereken husus şudur ki bu kimseler kendi ülkelerinden yasa dışı yollarla gelseler bile, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi’nin 14. maddesi herkese iltica hakkını tanımaktadır. İlaveten 1951 tarihli Uluslararası Mülteci Sözleşmesi de devletlerin doğrudan yaşamları ya da özgürlükleri yaşadıkları devlet içerisinde tehlikede olan insanların bir başka ülkeye doğrudan yasa dışı yollarla giriş yapmış olmalarının kendiliğinden cezai bir yaptırım uygulamak için devletlere yetki vermediği, devletleri bu kimselere ceza vermekten men ettiği düşünüldüğünde, sığınma talep eden kimselerin statüsünün yasa dışı olarak değerlendirilemeyeceği ifade edilmektedir. Bu noktada tespit edilmesi gerekli olan husus, bu kimselerin iltica ettikleri ülkeye yasa dışı yollarla gelip gelmedikleri değil, geliş sebeplerinin meşru bir zemini olup olmadığının tespit edilmesidir([http-1](http://1)).

Bu noktada sığınma talebinde bulunan kimsenin, başvuruya neden olan şartları ortaya koyabilmek adına makul bir sürenin tanınması, bu süre zarfında ilgili sığınmacının girişine ilişkin olarak, ceza yaptırımlarından muafiyet tanınması ve sığınmacının bu sürede iade edilmemesine ilişkin hususlar yasal bir çerçevede tanımlanmalıdır (Saraçlı, 2011, s.69). Burada dikkat edilmesi gerekli olan husus, bir kimsenin yasa dışı yollarla bir ülkeye giriş yapması ve bu süreçte sığınma talebinde bulunmuş olması durumunda, henüz başvurusu tamamlanmamış bir kimsenin sınır dışı edilmesi durumunda, gideceği ülkede işkence ve kötü muameleye maruz kalabileceği iddiasını kuvvetli delillerle ortaya koyması durumunda, hakkında verilmiş olan sınır dışı etme kararına yönelik tedbir kararı aldırabilmesi dahi mümkündür (Erol, 2017, s.64-65).

Sonuç olarak göçmenlik, mültecilikten ayrı olarak, zorunluluk değil bir tercih olarak karşımıza çıkmaktadır. Göçmenlerin önemli bir kısmı gelecekte, kendi ülkelerine tekrar göç etmektedir. Kendi seyahatlerini kendileri planlayabilmektedir.

Bunlar dışında bir de “şartlı mülteci” olarak nitelenen bir grup bulunmaktadır. Bu gruba dahil olan kimseler Avrupa ülkeleri dışına kalan ülkelerin vatandaşlarını kapsamaktadır. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı, “şartlı mülteci” grubunu şu şekilde tanımlamaktadır: (İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı, 2022).

“Avrupa ülkeleri dışında meydana gelen olaylar sebebiyle; ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşüncelerinden dolayı zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan, ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancıya veya bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen vatansız kişiye statü belirleme işlemleri sonrasında verilen statüyü ifade eder. Üçüncü ülkeye yerleştirilinceye kadar, şartlı mültecinin Türkiye’de kalmasına izin verilir.”

Mülteci olma ya da daha genel bir ifadeyle başka bir ülkeye sığınarak bu ülkede yaşamının bir insan hakkı ya da insan onurunun bir parçası olduğuna yönelik bazı değerlendirmeler bulunmaktadır. Bunlar arasında “kozmpolitan gelenek” olarak bahsedilen bir geleneğin tarihsel kökleri bulunmaktadır. Dünyadaki insanların farklı egemen devletler altında, farklı yasalarla yönetilmesini eleştiren, her insanın ortak bir yaşam ve kozmosu bulunması nedeniyle insanların tümünün birbiriyle eşit yurttaşlar sayılması gerektiğini ileri süren Stoacı görüş burada önemlidir. Roma’da da Cicero’nun evrensel devleti meşrulaştıran görüşleri bu yönde okunabilir. (Ağaoğulları, 1985, 184-187).

Benzer şekilde, ulusal hukukun özgürlük, hukuk devleti ve eşitlik fikrine, uluslararası hukukun barışa ve federasyona dayanması gerektiğini ileri süren Kant da son kademedeki evrensel bir insanlık devletinin üyeleri olmaları dolayısıyla, insanların birbirlerini etkilemeleri bakımından tüm insanların bir dünya vatandaşlığı hukukuna (*ius cosmopolitanum*) dayandığını ifade etmektedir (Ateşok, 2018) İşte bu sonuncusu, mülteci ve sığınmacıların iltica ettikleri devletler ile aralarındaki ilişkiyi daha meşru ve hak eksenli bir yapı çerçevesinde ele alınmasını mümkün kılmaktadır. Çünkü Kant’a göre dünya yuvarlaktır ve insanlar yeryüzünde sonsuz şekilde dağılamazlar. Nihayetinde yan yana durmak ve siyasal hukuk ve devletler hukuku bağlamında bir arada yaşamak kaçınılmaz bir olgu haline gelmektedir. Kant bu noktada, “dünya vatandaşlığı” ya da kozmpolit hak denilen kavramı ortaya atmaktadır (Ateşok, 2018) Buradan hareketle Kant, konukseverlik üzerine eğilmektedir. Konukseverlik ise dünya vatandaşlığı ile ilişkili olarak, huzuru bozmadıkları sürece yabancıların

geldiği memleketlerde düşmanca karşılanmamalarını ifade etmektedir (Ateşok, 2018).

İkinci Dünya Savaşı sonrasında, kendisi de Alman mezalimini yakından tanımış olan Yahudi entelektüel Hanna Arendt, mültecilerin ve devletsiz halkların sayısında önemli bir artış olduğuna dikkat çeker. İnsanlar, yalnızca insan oldukları için bazı haklara sahiplerdir. Ancak bu yaklaşım 20. yüzyılın faşist rejimleri açısından geçerliliğini yitirmiş, azınlık gruplarının ellerinden sosyal ve siyasal hakları başta olmak üzere tüm hakları ellerinden alınmıştır. Hanna Arendt de devletsiz halklardan hareketle, “haklara sahip olma hakkı” (right to have rights) üzerine eğilmiştir. Arendt’in geliştirdiği bu hakka göre devletsiz kalan ve böylece hukuki kişiliklerini kaybeden insanların bu statülerini yeniden kazanabilmek adına sığındıkları ülkelerde bu talebi ileri sürebilmelerini savunur (Heper, 2022,28(2)). Zira modern ulus devletin inşa ettiği “vatandaş” kavramı karşısında bu kimseler artık birer “öteki” ve “vatansız” kimselerdir. Bu durumda hem hukuki hem de siyasi varlıkları ortadan kalkmıştır. Onursuz bir yaşama duçar olmuşlardır.

2.1.4. Göç Olgusunun Teorik Boyutları

2.1.4.1. Ravenstein ve Göç Yasaları

Göç ile ilgili olarak ortaya atılan ilk teorilerden biri *Ravenstein’in göç yasaları* olarak bilinmektedir. Yazar görüşlerini henüz 19. yüzyılda ortaya atmıştır. Yazarın göç olgusunun belirli temel kurallar çerçevesinde hareket ettiğini iddia etmektedir. Bu bağlamda ifade edilebilir ki yazarın göç konusuna dair iddialarının ekonomik boyutlar etrafında şekillendiği ve güvenlik olgusunu görmezden gelerek teorisini şekillendirdiği ifade edilebilir. Bu nedenle yazarın göçmenlerin ticaret ve endüstri açısından gelişmiş merkezlere göç edildiğini iddia ettiği görülmektedir. Bu göçler kısa mesafelidir. Göçmenler kendilerine en yakın ve buldukları muhitten görece daha gelişmiş bölgelere göç etmektedirler. Diğer yandan yazarın uzun mesafeli göçten bahsettiği örneklerde ise büyük ve cazibesi yüksek sınai ve ticari merkezlerden bahsettiği görülmektedir. Bunun doğal bir sonucu olarak ise yazar, sınai ve ticari olarak gelişmiş kent merkezlerinde insanların görece daha az göç ettiği fikrine ulaşmaktadır. Bireyler açısından göç etmek, başlı başına bir idea ya da amaç

olarak değerlendirilemez. Aksine göç, belirli ekonomik hedeflere ulaşabilmek için göçmenlerin katlanmak durumunda oldukları bir araç ya da engel olarak değerlendirilebilir (Çağlayan, 2006).

Diğer yandan her göçmen yalnızca yakın mesafelerdeki muhitlere ya da merkezlere göçmemektedir. Uzak mesafe göçleri de bulunmaktadır. Yazarın bu durumu da eklettik olarak üst üste gelen kısa mesafeli göçlerin oluşturduğu bir süreç olarak değerlendirdiği görülmektedir. Yazar göç olgusunun devamlılığı nedeniyle mevcut bir merkezden yapılan bir göç dolayısıyla ilgili yerleşim yerlerindeki nüfus azalmasının daha dezavantajlı bölgelerden yapılan bir diğer göç dalgası ile doldurulduğunu ileri sürmektedir. Bu nedenle göç bütüncül bir bakış açısıyla meseleye yaklaşıldığında, tüm ülkeye yayılabilmektedir (Çağlayan, 2006).

2.1.4.2. Kesişen Fırsatlar Teorisi

Ravenstein'in görüşleri uzun süre geçerliliğini korumuştur. Fakat 20. yüzyılın ikinci yarısında göç konusuna dair farklı teorilerin ortaya çıkmaya başladığı görülmektedir. Bu görüşlerden biri, *kesişen fırsatlar teorisi* olarak dikkat çekmektedir. Bu teori 1940 yılında Stouffer tarafından geliştirilmiştir bir teoridir. Bu teorinin geliştirilmesi için yazarın Cleveland bölgesindeki istatistiki verilerden yararlandığı ifade edilmektedir. Bu bağlamda geliştirilen teori, göç konusuna etki eden hususlar arasında göç edilmesi planlanan yer ile ayrılış yapılacak olan nokta arasındaki mesafe, göç edilmesi planlanan yerde bulunan imkânlar ve bu imkânların niceliksel değeri bulunmaktadır (Çağlayan, 2006).

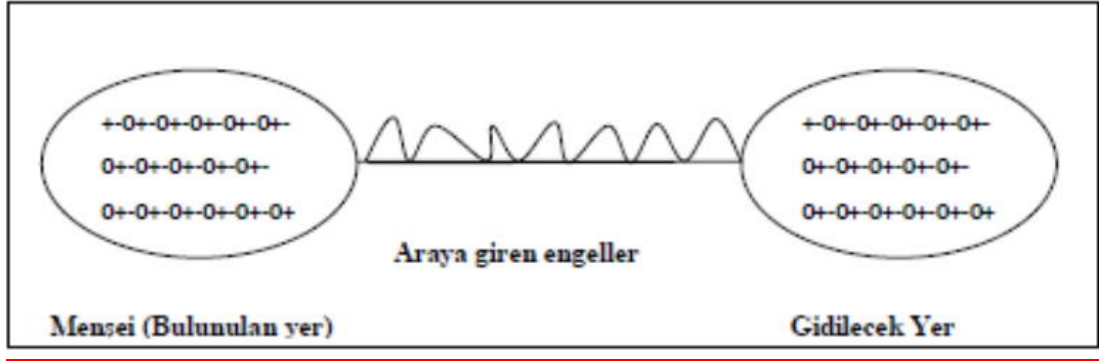
Yazara göre bunlardan ilki, yani mesafe, daha önemli addedilmektedir. Yazar, iki nokta arasındaki cazibe unsurlarının önemli olduğunu kabul eder. Bunu çekme faktörleri olarak değerlendirir. Buna mukabil mesafe önemlidir. Belirli bir noktaya göç etmeyi planlayan insanlar bakımından, mesafenin kısa olması, bireyleri cesaretlendirmektedir. Dolayısıyla hem göç edilecek yerdeki ekonomik ve diğer unsurların bolluğu ile mesafenin kısalığı, ilgili bölgeye yapılacak göç olumlu yönde katkı sunmaktadır (Çağlayan, 2006)

Uluslararası göç bakımından meseleye yaklaşıldığında, göç güzergâhındaki zorluklar hesaba katıldığında bu zorlukların göç olumsuz etki edeceği, bilhassa göçmenler tarafından aşılması zorunlu olan devlet sınırlarının çokluğunun göçmenler nezdinde caydırıcı bir etkisinin olabileceği ifade edilmektedir. Bu teorinin ekonomik

ve ekonomiden etkilenen işçi göçleri ile ilgili olarak kullanılabileceği ifade edilmektedir. Bu bağlamda üretilen iş imkânlarının sayısal olarak fazlalığı ve ilgili bölgedeki işçi sayısı göçün büyüklüğünü hesaplamak bakımından belirleyici olacaktır. Kesişen fırsatlar teorisini küreselleşme olgusu ile birlikte farklı şekilde ele almak da mümkün hale gelmiştir. Zira küreselleşme insan hareketliliğini arttırmıştır. Bu bağlamda iyi eğitim görmüş ve nitelikli kimselerin daha ucuza çalıştırılabilmesi imkân dahilinde olmaya başlamıştır. Bu nedenle dezavantajlı bölgelerdeki bireylerin avantajlı bölgelerdeki iş imkânlarından daha ucuza istiham edilebilmelerini sağlamaktadır. Buna mukabil bu durum göç olgusunu olumsuz etkilemesi beklenirken dünya genelindeki göç dalgaları artmaktadır. Dolayısıyla ekonomik temelli izahlar ile göçü birlikte ele almak her zaman mümkün olmayabilir (Tatlidil, 1993,60).

2.1.4.3. İtme Çekme Teorisi

Göç konusunda ileri sürülen teorilerden biri de *itme çekme teorisi* olarak dikkat çekmektedir. 1966 yılında ortaya atılan ve Lee tarafından savunulan itme çekme kuramı, göç olgusunu yalnızca tek bir sebebe indirgeyerek izah etmemektedir. Bu açıdan ekonomik tercihlere ek olarak siyasi baskılar, dini ya da diğer sebepler dolayısıyla yapılan baskılardan bir kaçış yolu olarak yapılan göçler, işsizlik ve buna bağlı olarak yapılan göçler, akademik kariyer ve dengesiz demografik yapı burada belirleyici olabilmektedir. Bu bağlamda itme çekme kuramı bir kimsenin mevcut yerleşim yerinden farklı bir yerde kalıcı ya da yarı-kalıcı (*semi-permanent*) şekilde ikamet etmeyi tercih etmesi olgusu olarak tanımlamaktadır. Göç olgusu mesafeden bağımsızdır. Kısa mesafeli ya da uzun mesafeli olabilir. Ayrıca gönüllü olabileceği gibi gönülsüz de gerçekleşebilir (Yılmaz ve Özer, 2022, s.283).

Şekil 3. İtme Çekme Teorisine Göre Göç Şablonu

Kaynak: Yılmaz ve Özer, 2022, 283

Göç sürecini tetikleyen dört temel unsurdan bahsedilmektedir. Bunlar yaşanılan yer ile ilgili olanlar, göç edilen yer ile ilgili olanlar, işe karşılan engeller ve bireysel etmenler olarak değerlendirilebilir. Birey belirli sebeplerle yaşadığı yeri terk etme kararı alır. Ekonomik, siyasi, dini ya da ırk ile ilgili sebepler ya da güvenlik riskleri bunlar arasında olabilir. Bunlar itici etmenlerdir. Ekonomik açıdan göç meselesini refah düzeyi yüksek, sermayesi bol fakat buna karşın emek unsuru sınırlı müreffeh ülkelerin daha fazla göç olmak bakımından cazibesi yüksek ülkeler olarak değerlendirildikleri ifade edilmektedir. Buradan hareketle göç olgusu, Lee'ye göre, seçici bir olgudur. Bu seçicilik, bireyin kişisel kabiliyetleri, beklentileri, engeller karşısındaki dayanıklılığı ve bunları aşma yeteneği önemli bir husus olarak karşımıza çıkmaktadır (Yılmaz ve Özer, 2022, s.283-284).

2.1.4.4. Neo-Klasik Ekonomi Teorisi

Bu teori, sermayenin sınırlı fakat işgücünün bol olduğu yerleşim yerlerinden sermayenin bol fakat işgücünün kısıtlı olduğu yerlere doğru göç hareketlerinin olacağı iddiası üzerine kuruludur. Dolayısıyla bu teorinin temelinde “*insan sermayesi*” bulunmaktadır. Bu teori tarihsel bir arka plana dayanmayıp rasyoneldir ve ekonomi dinamikleri üzerinden hareket etmektedir. Bu bağlamda göç, bireysel bir karardır. Bireyler göç neticesinde elde etmeyi umdukları optimal fayda üzerinden kendi kararlarını verir ve göç de bu kararların toplamıdır (Wood, 1982, s.301).

Bu bağlamda sermaye kıtlığı yaşayan fakat işgücü piyasası yüksek olan bir ülkede ücretler düşük fakat buna karşın enflasyon yüksek olabilmektedir. Bu durumda işgücü sermaye açısından müreffeh ülkelere yönelmektedir. Bu noktada göç

veren ülkelerde de işgücü azalacağından ücretler artmaktadır. Bu teorinin bazı dolaylı varsayımları bulunmaktadır. Bunlar şu şekilde ifade edilebilir:

- Göç, ülkeler arasındaki ücret farklılıkları nedeniyle ortaya çıkmaktadır.
- Bu farklılığın giderilmesi durumunda işçi göçü de azalacaktır.
- Yüksek vasıflı işçilerin göçü konusu farklı dinamikler üzerine hareket eder.
- İşçi göçü, işgücü piyasalarındaki farklılığa göre şekillenir. Diğer farklılıklar önemsizdir.
- Kaynak ülkedeki işçi şartlarının devlet eliyle iyileştirilmesi durumunda göç olgusunda azalma söz konusu olabilir (Massey, 1999)

2.1.4.5. Merkez Çevre Teorisi

1970'li yıllarda Wallerstein ve diğerleri tarafından geliştirilmiş olan bir göç kuramı da dünya sistemi teorisi ya da *merkez-çevre teorisi* olarak adlandırılan teoridir. Bu teori 1980'li yıllara gelindiğinde Castles ve diğerleri tarafından da akademik anlamda geliştirilerek uygulanmıştır. Bu bağlamda göç olgusunun gelişmişlik seviyesi üzerinden ele alınan bir konu olarak değerlendirildiği görülmektedir. Ülkelerin gelişmiş ülkeler ve az gelişmiş ülkeler olarak ikiye ayrıldığı bu sistemde, ülkelerin birbirlerini sömürdükleri görüşü üzerinde durulmaktadır. Bu görüş, temel görüşlere alternatif niteliğindedir.

Örneğin Wallerstein, 16. yüzyıldan beri genişleyen dünya pazarının uluslararası göçün nedeni olduğunu iddia etmektedir. Buna göre kapitalist ağ merkezde bulunmaktadır. Bu merkezi kapitalist sistemler, çevre ekonomilere ve toplumlara sızma eğilimindedir. Bunun tetiklediği hususlardan biri de çevredeki nüfusun merkeze doğru göç etme eğilimine girmesidir. Çevre ülkelerde hammadde ve işgücü bulunmaktadır. Kapitalist ülkeler, çevre ülkeler üzerinde bir hâkimiyet kurar ve bu iki temel unsuru kontrol etmeye başlar. Dolayısıyla hem hammadde hem de işgücü merkez ülkelere yönelir. Açık ki sömürgecilik faaliyetleri ve bu teori yakından ilişkilidir. Bu teori eşitsiz güç dengesi üzerinden şekillenmektedir. Kapitalist yapı, dünya ölçeğindeki dengesizliklerin ve eşitsizliklerin temel nedenidir. Bu duruma bir tepki olarak gelişmekte olan ülkeler ekonomik sistemlerini kapitalist ekonomi yönünde redakte etmeye çalışmaktadır. Bunu yaparak hem kapitalist sistemin işleyişi ve dinamizmine katkı sağlamaktadır hem de demografisinde bir

hareketlenmeyi tetiklemektedir. Amaçları ise kendi sistemlerini dünya sistemi ile entegre etmektir (Güllüpnar, 2012, s.67).

Göçü merkeze alan merkez-çevre sistemi, kapitalist sistemin tetiklediği göç olgusunu bazı adımlar üzerinden ele almaktadır. Buna göre: (Güllüpnar, 2012, s.68)

- İlk olarak gelişmiş ülkeler çevre ülkelere mal ihraç etmektedir.
- İkinci adımda ise bu akım bir iş gücü talebini doğurmaktadır ve işçi göçü oluşmaktadır.
- Gelişmiş batılı devletler çevre devletleri kendi ülkelerine yeni fırsatlar için davet etmektedir ya da kendileri bu ülkelere yönelmektedir ki bunun amacı ihracatın artması ya da hammadde takasıdır.
- Söz konusu hammaddenin uygun koşullarda taşınabilmesi için ulaşım ve iletişim altyapısının geliştirilmesi gerekmektedir. Bu durum çevre ülkelerde nüfusun artmasına neden olurken ilgili nüfusun ekonomik şartları kötüleşmekte ve göç etmektedirler.

Açıktır ki küreselleşme ve uluslararasılaşma yolunda gelişmiş kapitalist sistemlerin çevre ekonomilerin kaynakları üzerindeki baskısı nedeniyle bir dünya sistemi oluşmasına karşın az gelişmiş ülkelerde gelir kaynakları zayıflamaktadır. Az gelişmiş bölgelerdeki refah seviyesinin düşmesi ise bu bölgelerdeki bireylerin yeni yaşam alanlarına yönelmesi sonucunu doğurmaktadır. Diğer yandan gelişmiş bölgelerdeki refahın artmasına bağlı olarak sermaye yükselirken emek ihtiyacı doğmaktadır. Bu emek ihtiyacı da yine gelişmiş ülkeler tarafından bu az gelişmiş ülkelere karşılanmaktadır. Dolayısıyla bir karşılıklı ihtiyaçlar dizisi ortaya çıkmaktadır fakat bu karşılıklı menfaatlerin karşılıklılığı yönünde cereyan etmemekte, gelişmiş ülkelerin hem kaynaklara hem de işgücüne sahip olması şeklinde neticelenmektedir (Vural, 2007).

2.1.4.6. İlişkiler Ağı Teorisi

1990'lı yıllardan itibaren *göçmen ilişkileri ağı* ya da *ilişkiler ağı (network)* şeklinde başka bir teori daha gelişim göstermiştir. Söz konusu teori göçmenler arasındaki bazı ilişkilere atıfta bulunmaktadır. Söz konusu ilişkiler, göçmenlerin yerleştikleri yeni alanlarda kurduğu ilişkileri tanımlar. Bu yeni yerleşim yerinde yerel halk, daha evvel buraya yerleşmiş olan göçmenler ve yeni göçmenler arasında bir ilişki peydah olur. Bu ağın ne yönde geliştiği de uluslararası alanda yeni bir göç

dalgasının gelip gelmeyeceği ya da göçün devamlılığı üzerinde belirleyici olabilmektedir (İnce, 2019, s.2601-2602).

Bir ülke daha evvelinde göç almış ve ilgili ülkede yerleşik göçmenler bulunmakta ise bu durum yeni göçmenler açısından teşvik edici bir unsur olarak değerlendirilebilir. Zira ilk kez göç etmenin doğurabileceği riskler, uyum sorunları yaşama ya da geçim koşullarını ayarlama gibi zorluklar yeni göçmenler açısından ilk göç edenlerin karşılaştıklarına kıyasla daha hafif olacaktır. Zira yeni gelenler, yalnızlık duygusu yaşamadan doğrudan kurulu bir sosyal ilişkiler ağının içerisinde dâhil olabilmektedir. Sosyal ağların belirli faydaları bulunmaktadır. Örneğin bilgi ağı kurulabilmektedir. Belirli bir ülkeye nasıl gidileceği, giriş koşulları ve güzergâh bilgisi edinilebilmektedir. Diğer yandan finansman kaynakları da bu ağlar üzerinden çözümlenebilir. Diğer yandan bu ağlar yeni düzene alışma imkânı da sağlamaktadır (İnce, 2019, s.2601-2602).

İlişkiler ağı teorisinin üzerine bina edildiği çerçeveyi şu şekilde ortaya koymak mümkündür: (İnce, 2019, s.2602)

- Yerleşik göçmenler ile muhtemel göçmenler arasındaki ilişkilerin gelişmiş olması yeni göçleri tetikleyici olabilir.
- Sosyal ağlar, göç etmenin maliyetini azaltır, muhtemel riskleri asgari bir seviyeye indirebilir.
- İlişki ağları, muhtemel göçmenlere bilgi ve destek sağlar. Böylece hem göç öncesinde hem de sonrasında karşılaşılabilecek sorunlar konusunda gerekli altyapı oluşturulur.
- İlişkiler ağı, göçmenlerin yerel kültürlerine olan bağlılıklarının devamlılığını da sağlar. Fakat bu durum yeni yerleşim yerlerine karşı bir uyum sorunu olarak geri dönebilir.
- İlişki ağları da durağan değildir. Zaman içerisinde yeni koşullar karşısında evrim geçirir. Zamanla kurumsallaşır ve araç olmaktan çıkarak bağımsız bir hüviyet elde eder.
- Bu ilişki ağları bireylerin seçimlerini etkiler. Ağların kuvvetli olduğu coğrafyalara göç etme isteği daha fazladır.

2.1.4.7. Göç Sistemleri Teorisi

Göç teorileri arasında yer alan bir diğer teori de *göç sistemleri teorisidir*. Bu teori, uluslararası göç olgusunu hem ekonomik hem de politik yönleri ile ele alarak izah etmeye yönelmektedir. Bu teori, bazı devletlerin kendi aralarında kurmuş oldukları bir tür mübadele sistemi ile göçmen alışverişinde bulduklarını varsaymaktadır. Bu tür bir ilişkinin kurulabilmesi için ilgili devletlerin siyasal ya da kültürel olarak birbirine yakın olmaları gerekmemektedir. Meksika ve ABD gibi yakın bir coğrafyada ve sınır komşusu olan iki ülke arasında göçmen takası söz konusu olabileceği gibi Batı Afrika ve Fransa gibi birbirine coğrafi olarak uzak konumlanmış devletler arasında da bu tür bir ilişki kurulabilir. Bu teoriyi şekillendiren ana unsur göçmen takasına dair ilişki geliştirecek olan iki ya da daha fazla ülkenin mevcudiyetidir. Bu ülkeler arasında, mezkûr sistemin kurulmasından çok daha evvelki bir tarihe uzanan siyasal, ekonomik ve kültürel bir ilişki zaten kurulmuş olması ihtimali oldukça yüksektir. Bu ilişki nedeniyle ülkeler arasında geçişkenlik bulunmalı ve göçmenler bu ülkeler arasında mobilize olmalıdır. Örneğin bir ülkenin diğer ülkeyi geçmiş bir tarihte sömürge olarak kullanmış olması durumunda göçmen veren ve alan ülke arasında bir ilişki kurulmuş olabilir. Bu durumda geçmişin yaralarını sarmak adına gelişmiş ülkenin az gelişmiş ülkeden göçmen alması durumu söz konusu olabilmektedir (Güllüpınar, 2012).

Göç sistemleri teorisinin makro ve mikro ölçekteki yapılar üzerinden izah edildiği görülmektedir. Bu yapılar göç konusunda oluşmuş bir endüstriye işaret etmektedir. Bu endüstri, iş bulma, seyahat acentesi ya da kaçakçılar gibi mekanizma üzerinden etkileşim sağlamaktadır. Bu bağlamda makro yapılar göç hareketliliği üzerinde kontrol sağlamaya çalışan büyük kuramsal yapılardır. Bu noktada mikro yapılardan kasıt bireydir. Göç konusuna dair bilgi, sahip olunan ilişkiler ağı, iş bulma taktikleri ve uyum becerisi gibi etmenler, göç sistemi konusundaki mikro yapılar üzerinde belirleyici olmaktadır. (İnce, 2019, s.2600). Göçün gerçekleşmesi esnasında mikro yapılar ve makro yapılar bir araya gelir. Bu bir araya geliş, aracı kurumlar üzerinden gerçekleşmektedir. Örneğin işçi bulma örgütleri, hukuki danışmanlar, firmalar, kaçakçılar ya da diğer kişisel ya da kurumsal aracılar bu makro yapılar ve mikro yapılar arasında köprü kurabilmektedir. Buradan hareketle göç sistemleri teorisinin iç içe geçmiş ve birbirine bağımlı farklı yapılar üzerinden göç olgusunu açıkladığı ifade edilebilir. Doktrinde Ermenistan'dan Fransa'ya gerçekleşmiş olan

göç dalgası, Türkiye'den Almanya'ya yapılmış olan göç dalgası ve Bulgaristan'dan Türkiye'ye yapılmış olan göç dalgasının bu teori üzerinden açıklandığı görülmektedir (Güllümar, 2012, s.78).

Bu bağlamda göç sistemleri teorisinin temel varsayımları şu şekilde izah edilmektedir: (İnce, 2019, s.2600-2601)

- Göç üzerindeki esas belirleyici, göç alan ülke(ler) ve göç veren ülke(ler) arasında daha evvel kurulmuş olan ekonomik, kültürel ve siyasal ilişkilerin bulunmasıdır. Mesafenin uzaklığı ya da kısalığı göz ardı edilebilir.
- Bu ülkeler arasındaki göç üzerine kurulan ilişkiler, dünya üzerinde çok kutuplu bir ilişkiler ağının gelişmesine neden olmaktadır.
- Dünyada mevcut bulunan farklı sistemlerden farklı ülkeler göç veren ülkeler olabilir. Bu açıdan, bilhassa göç verme olgusu, belirli bir sisteme ya da coğrafyaya özgü olarak sınırlandırılmaz.
- Göç sistemleri durağan değildir. Kültürel, siyasal ve ekonomik değişkenler göç sistemleri üzerinde belirleyicidir. Dolayısıyla bu değişkenlerde meydana gelebilecek olan değişiklikler, göç sistemi üzerinde de etkili olabilir.

2.1.4.8. İşgücü Göçünün Yeni Ekonomi Teorisi

Günümüzde göç olgusunu izah etmeye çalışan göç kuramları arasında *işgücü göçünün yeni ekonomi teorisi* ön plana çıkmaktadır. Bu teori, Stark tarafından 1990'lı yıllarda geliştirilmiştir. Temelde göç konusunu göçmen ailesi üzerinden izah etmektedir. Göç fikri yalnızca bireyin kendisinin karar verdiği ve uyguladığı bir olgu olarak düşünülemez. Aile üyeleri de bu kararın alınmasında ve tatbik edilmesinde belirleyici olabilmektedir. Bu teoriyi ileri sürenler, göç olgusunun yalnızca iş gücüne ödenen maaş farklılıklarından kaynaklanmadığını, buna ek olarak yoksulluğun, gelir farklılığının ve siyasal/toplumsal güvensizlik ortamının da belirleyici olduğunu ifade etmektedir (Toksöz, 2006, s.20).

Ailelerin kendi görece yoksulluklarını ne şekilde algıladıkları da önemlidir. Nominal olarak bir ailenin yoksul olması kendiliğinden göçü tetiklememektedir. Bu yoksulluğa dair farkındalık ya da yoksulluğa yönelik verilecek olan tepkiler de belirleyicidir. Örneğin göç etmiş kimseler, burada kazandıkları ücretleri memleketlerine göndermektedir. Buradaki aileler açısından bu paralar geçim kaynağı

ve yatırım aracı olarak değerlendirilmektedir. Dolayısıyla bu süreç, ailenin kazanç kaynaklarında bir çeşitlenme ve artma olarak yansımaktadır. Sonuç olarak bu aileler açısından yoksulluk algısı değişmektedir. Elbette ilgili ülkelerde siyasi iradenin göç vermeyi engellemek adına, hane halkının gelirini arttırmaya yönelik politikalar takip etmesi önemli olacaktır. Aksi takdirde göçün de devamlılık arz edeceği söylenebilir (Uslu Ak, 2021, s.1755).

2.1.5. Göç Türleri

2.1.5.1. İç Göç

Göç konusu farklı şekillerde kategorize edilebilmektedir. Bilhassa göçün süresi, mesafesi ya da yapısı bu kategorizasyon içerisinde önemli belirleyiciler olarak yer almaktadır. Bu bağlamda iç göç, bireylerin buldukları ülkenin sınırlarını aşmadan, aynı ülke içinde, farklı yerleşim yerlerine ya da bölgelerine göç etmeleri olarak tanımlanabilir (Sağlam, 2006, s.34). İç göç en çok tatbik edilen göç türüdür. Kırsal kesimden kırsal kesime gerçekleşebileceği gibi kırsal kesimden şehirlere ya da şehirlerden şehirlere doğru olabilir. Bazı durumlarda ise şehirlerden kırsal kesime doğru gerçekleşebilir (Çelik, 2006, s.167).

Birleşmiş Milletler tarafından iç göç konusunda yapılan araştırmalar bu konuda küresel bazı ortak paydaların olduğunu göstermektedir. Kırsal kesimlerde bilhassa işçilerin göçü ön plana çıkmaktadır. Kırsaldan kırsala doğru ve tarımsal bir kazancın peşine düşerek mobilize olan bu işçiler Hindistan'da ya da Afrika'nın Sahra-altı bölgelerinde sıklıkla göç etmektedir. Buna karşın gelişmekte olan ülkelerde ise bölgesel ekonomik farklılıklar göç olgusunu teşvik etmektedir. Özellikle gelişmiş şehirlerde ve kırsal kesimlerde ücret farklılıkları, yaşam standartları ve imkân çeşitliliği, bireylerin kırsaldan kente doğru yönelmesine neden olabilmektedir. Bangladeş ya da Çin bu bağlamda örnek olarak verilmektedir. Buna karşın 1950'lerden itibaren ülkemizde görülen iç göç hareketliliğinin de buraya dahil edilmesi mümkündür. Diğer yandan bazı bölgelerde kentlerden farklı kentlere doğru göz hareketleri söz konusu olabilmektedir. Bu bağlamda 1980'li yıllardan itibaren Meksika buna örnek olarak gösterilmektedir.

Bu noktada iç göç ile uluslararası göç arasında bir ilişki bulunduğu ifade edilebilir. Karmaşık, değişken ve sürekli gelişen bir insan mobilizasyonunun olduğu iç göç ve dış göç birbirine bağlıdır. Fakat göç edilen yerleşim yeri ile kaynak yerleşim yeri arasındaki mesafe, uzaklık ya da devletlerin kontrol edebilirliği bakımından bazı farklılıklar bulunduğu da açıktır. Özellikle mobilizasyon iç göç söz konusu olduğunda yüksektir. En kısa hâliyle iç göç, bir ülke içerisinde ikametgâhın değiştirilmesidir. Şehirleşme oranlarındaki yükselmeye bağlı olarak iç göçün tecrübe edilmesi daha da yüksek bir ihtimal olarak tanımlanmaktadır. Örneğin Türkiye’de 2018 yılında bölgeler arasında yer değiştiren vatandaşların sayısının 2 milyonun üzerinde olduğu ifade edilmektedir (Şantaş, 2019, 897)

İç göçün bazı avantajlarından bahsedilmektedir. Bilhassa gelişmiş yerleşim yerlerine yönelik olarak kırsal bölgelerden yapılan göç hareketleri olarak görülebilecek olan iç göçün bu yerleşim yerleri arasındaki etkileşimi arttırdığı söylenebilir. Bu nedenle de tarım toplumu, sanayi toplumu ve enformasyon toplumu arasındaki etkileşimin artması ve kaynaşması bu hareketlilik sayesinde mümkün olabilmektedir.

İç göçe neden olan hususlardan biri bölgesel olarak gelişmişlik düzeylerindeki farklılaşma olarak ifade edilebilir. Örneğin ülkemizde 1950’li yıllardan itibaren tarımda makineleşme hız kazanmıştır. Bu durum tarımda işgücü kullanımına olan ihtiyacı azaltmıştır. Buna ek olarak devletin tarım destekleri konusunda isteksiz davranması, devlet desteklerinin ve ilgisinin büyük şehirlerdeki sanayileşmeye ve ticari faaliyetlere yönelmesi ve bunlara ek olarak bireysel tarımsal toprak sahipliğinin artması nedeniyle verimli tarım topraklarının parçalanması nedeniyle gelirlerin azalması, bilhassa kırsal kesimlerdeki güvenlik zafiyetlerinin baş göstermesi ve geleneğe dayalı kişisel öğ alma duygusuyla takip edilen adalet arayışları gibi sebepler ülkemize özgü iç göç teşvik edicileri olarak sayılabilir (Özdemir, 2012).

Bu bağlamda hareketlilik, kalkınma üzerinde de etkili olabilmektedir. Bu bakımından ülke içi mobilizasyon bakımından, göçün pozitif yönde değerlendirildiği görüşler de bulunmaktadır. Diğer yandan göçmenler kendi kültürlerini yeni yerleşim yerlerine de taşımaktadır. Böylece kültürel olarak bir kaynaşmanın da söz konusu olması, bir artı değer olarak görülmektedir (Şantaş, 2019). Fakat iç göçün sadece avantajları olduğunu iddia etmek mümkün değildir. Pek çok olumsuz yönlerinin olduğu da ifade edilebilir. Bir kere plansız iç göçün artması nedeniyle kentlerde şehir

kültürünün ve dokusunun aşınması söz konusu olabilmektedir. Diğer yandan şehirlerde hızla işgücü yükselişi meydana gelmektedir. Bu durum belirli bir noktaya kadar işgücüne ihtiyacı olan sanayi ve ticari zümreler için olumlu olsa da bir noktadan sonra ücretlerin düşmesi olarak yansır ve ekonomik yapıyı olumsuz etkileyebilir. Ayrıca belediye ve altyapısı sorunları ortaya çıkabilir. Hızlı nüfus artışı nedeniyle şehirlerde içme suyu tedarikinde sorun yaşanabilir. Ayrıca hava kirliliği ve gürültü kirliliği gibi toplumsal sorunlar ortaya çıkabilir. Bu nedenle bugün ülkemizde bazı gelişmiş şehirlerin de giderek kırsallaşmaya başladığına dair bir görüş bulunmaktadır (Özdemir, 2012).

2.1.5.2. Uluslararası Göç

Uluslararası göç ya da dış göç olarak tanımlanan diğer göç türü bir ülkeden bir başka ülkeye doğru yapılan bir göç türü olarak ifade edilmektedir. Açıktır ki bu göç, bugünün ulus devletlerinin sınırlarından geçerek icra edilebilecek olan bir göç türü olarak kabul edilmektedir. Uluslararası göç daimi ya da geçici bir nitelik arz edebilir (Şantaş, 2019). Uluslararası göç ya da dış göç olarak tanımlanan bu tür, yeni karşılaşılan bir olgu değildir. Kökleri antik dönemlere kadar uzanabilir. Dünya genelinde bireyleri, toplumları ve kültürleri mobilize eden ve yeniden harmanlayarak farklılaştıran bir yönü bulunmaktadır. Buna karşın özellikle İkinci Dünya Savaşı ve sonrasındaki kapitalist düzen içerisinde uluslararası göç önemli bir devinim imkânı elde etmiştir (Castles ve Miller, 2008).

Uluslararası göçün de farklı sebepleri olabilmektedir. Buna karşın temel motivasyonun daha iyi bir yaşam standardına sahip olmak olduğu açıktır. Bunun gibi kişisel sebeplere ek olarak devletlerin zorlaması da uluslararası göçe neden olabilmektedir. Uluslararası göçün faillerini de farklı şekillerde gruplandırmak mümkündür. Bunlar şu şekilde ifade edilebilir: (Barışık, 2020, s.15)

- Sürekli ikametgah elde edenler
- Geçici işçiler
- Geçici profesyonel işlerde çalışanlar
- Bir ülkede yasadışı bulunanlar
- Sığınmacılar ve mülteciler

Uluslararası göç dört farklı grup içerisinde sınıflandırılmaktadır. Bunları şu şekilde ifade etmek mümkündür (Barışık, 2020, s.14-15):

1. Nüfusun bir kesiminin diğer kesimini zorlaması ile ortaya çıkan uluslararası göçler
2. Savaş ya da diğer sebeplerle bir grubun yerleşim yerinin başkalarınınca ele geçirilmesi ve çoklu yaşama
3. Yabancılara mülkiyetin devredilmesi ve bundan gelir elde etme amacı
4. Kölelik gibi sebeplerle insanların yaşadıkları coğrafyadan alınarak bir diğer ülkeye götürülmesi

Görüldüğü gibi bu sınıflandırmanın görece eski bir tarihte yapıldığı açıktır. Bu açıdan güncel çalışmalar modern uluslararası göçü farklı dönemlere ayırarak inceleme eğilimindedir. Bunlardan biri Massey'dir. Ona göre uluslararası göç dört farklı döneme ayrılabilir. Bunlardan ilki 1500-1800 yılları arasındaki dönemdir. Bu dönem Avrupa'nın merkantilist ekonomi anlayışı çerçevesinde kurduğu kolonileşme dönemidir. Bu bağlamda kıta, Asya, Afrika ve Okyanusya gibi bölgelerden köleleri kendi ülkelerine getirmişlerdir. Buna karşın 19. yüzyıla etki eden ekonomik faaliyetler artık kapitalizm ve sanayileşme üzerinedir. Dolayısıyla artık köleleştirme ya da bölgelerden köle ithal etme ihtiyacı akut bir gereksinim olmaktan çıkmıştır. Buna mukabil yeni kıtalardaki fırsatları değerlendirmek amacıyla 20. yüzyılın ilk çeyreğine kadar olan dönemde Amerika ve Okyanusya kıtalarına göçün başladığı ifade edilebilir. 1920-1940 yılları arası ekonomik buhran dönemleri olduğundan göç ve göçmenlik konusuna olumsuz bir bakış açısı bulunmaktadır. Bu dönemde ekonomik olarak gelişmiş ülkelerin göçmen kabulünü engelleyen yasalar kabul ettikleri ifade edilmektedir. Buna karşın İkinci Dünya Savaşı'nın sebep olduğu yerinden edilmişler ve mülteciler sorunu mecburi bir göç hareketliliğine neden olmuştur. 1960'lı yıllar ve sonraki süreçte ise göçün küresel bir akıma dönüştüğü ve çeşitlilik arz etmeye başladığı ifade edilmektedir (Massey, 1999, s.34).

Günümüzde uluslararası göç olgusunun başkalaşım geçirdiği söylenebilir. Bu açıdan ekonomik, toplumsal, politik, demografik sebeplerle ortaya çıkabilecek olan bir süreç olarak izah etme eğilimleri de bulunmaktadır. Bilhassa küreselleşme, bireylerin rahatlıkla bir ülkeden bir diğerine hareket etmelerine imkân tanımıştır. İkinci Dünya Savaşı sonrasında Avrupa'nın yeniden inşası sürecinde Avrupa'nın gelişmiş sanayi toplumlarına acil bir emek gücü ihtiyacı hasıl olmuştur. Bu bağlamda gelişmekte olan pek çok ülkeden işgücü ithal etmek istemişlerdir. Bu ise kaçınılmaz olarak emek göçünü tetiklemiştir. Emek göçü de kitlesel bir dış göç çeşidi olarak karşımıza çıkmaya başlamıştır. Bu göç türünde bir ülkedeki mevcut işgücünün bir

diğer ülkedeki işgücü açığını kapatmak adına geçici ya da daimi bir şekilde istihdam edilmesi amacını taşımaktadır (Akgündüz, 2008, s.101).

Yine de uluslararası göçün devamlılık arz edeceğine dair bazı görüşlerin olduğu ifade edilmelidir. Örneğin Castles ve Miller bu görüşü savunmaktadır. Onlara göre dünyada artan bir gelir eşitsizliği bulunmaktadır. Kuzey bölgelerinde ve Güney bölgelerinde ortaya çıkan bu eşitsizliğin az gelişmiş coğrafyalardaki insanların göç etmesi eğilimlerini devamlı hale getireceği ve yaşam koşullarındaki güçlüğün onları göçe iteceği açıktır. Benzer şekilde dünyanın çeşitli noktalarında artan sayıda sınıfsal, siyasal ve ırksal çekişmeler pek çok insanın yerinden edilmesine neden olmaktadır. Açıktır ki bu süreç kaçınılmaz olarak göçü beraberinde getirecektir. Buna ek olarak hükümetler bugün ekonomik devinimi artırmak adına yeni ekonomik bölgeler ve istihdam alanları oluşturmaya niyetlenmektedir. Bu niyetler göç hareketlerini tetiklemek konusunda anlamlı olacaktır (Castles ve Miller, 2003). Bu bağlamda değişim, göç alan ve veren ülkelerin kimliklerinde meydana gelecektir. Örneğin İkinci Dünya Savaşı sonrasında yoğun bir şekilde göç veren Türkiye, Yunanistan, İtalya ve İspanya gibi Güney Avrupa ülkelerinin bugün farklı sebeplerle de olsa yoğun bir şekilde göç alan ülkeler haline gelmeleri manidardır (Castles ve Miller, 2003).

Buna karşın bu bir karşı tepki ortaya çıkarmıştır. O da şudur ki artık, bilhassa gelişmiş ülkeler, göç olgusunun kitlesel bir şekilde icra edilmesine karşı çıkmakta ve göçmenleri ülkelerine kabul etmek konusunda seçici davranmaktadır. Bunun bazı nedenleri olduğu açıktır. Bir kere kitlesel göçler, yeni yerleşim yerlerindeki yerel halk ile göçmen kitle arasındaki uyum sorununun beraberinde getirmektedir. Gençlerin uyumu, cinsiyet, aidiyet ya da vatandaşlık gibi sorunlar da bir diğer tetikleyici olarak karşımıza çıkmaktadır (http-1). Bugün özellikle gelişmiş batı ülkeleri olan ABD, Kanada, Yeni Zelanda ve Avustralya gibi ülkeler göçmen alan ülkeler olarak kabul edilmektedir. Fakat göç olgusunun süreklilik arz etmesi dolayısıyla bu coğrafyalarda yerleşik nüfus aleyhine bir gelişme göstermeye başlamıştır (Castles ve Miller, 2003) Bu nedenle göçe yönelik bazı yasal engellerin ya da kriterlerin getirildiği söylenebilir (Yaldız, 2014, 384 vd).

2.1.5.3. Zorunlu Göç

Zorunlu göç, göçün göçmenin iradesine göre sınıflandırılması türlerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Zorunlu göç, 1900'lü yıllardan itibaren yaygınlaşan bir uygulama olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu göç türünde devletler arasındaki anlaşmalar etkili olmaktadır. Göçmenlerin tercih hakkı ya hiç yoktur ya da oldukça sınırlıdır. Savaş, yıkım, siyasal krizler, iç savaşlar, zorunlu istihdam, kıtlık, deprem, sel veya diğer doğa olayları nedeniyle belirli bölgelerin yaşanılmaz hale gelmesi, kalkınmanın dengelenmesi amacıyla belirli alanlardaki yerleşim planlamasının değişmesi, ekonomik anlamda yapısal değişiklikler, nükleer hadiseler gibi insan eliyle gerçekleşen diğer felaketler zorunlu göçün nedenleri arasında sayılabilir. Zorunlu göç kapsamında devletin kırılmalık endeksi önemli bir veri olarak değerlendirilebilmektedir. Bu veri devletin çatışma ya da devrilme karşısındaki savunmasızlığını ifade etmektedir. Bilhassa bugün Ortadoğu ve Afrika ülkelerinin bir kısmında bu tür bir kırılmalıktan bahsetmek mümkündür. Bu endeks değerlerindeki yükselme, göçün oluşma ihtimalini arttıran bir unsur olarak ifade edilmektedir (Barışık, 2020, s.12-13).

2.1.5.4. İrادی Göç

Göç edenin iradesine göre bir diğer göç türü iradi göç ya da gönüllü göç olarak adlandırılan göç türüdür. Bu göç türü, bireylerin kendi kararları ile daha iyi imkânlardan yararlanmak ve daha iyi bir hayat standardına kavuşmak için icra ettikleri göç türü olarak dikkat çekmektedir. Bu bağlamda gönüllü göçün gerçekleşmesine etki eden bazı unsurlar olduğu ifade edilmektedir. Bunlar arasında yüksek kazanç, yeni alanların iskâna ve üretime açılması, sınırların genişlemesi, ekonomik imkânların genişlemesi, emeklilik sonrası planlara uygun bir yere yerleşme isteği, eğitim, sağlık, ulaşım, iletişim ya da sosyal çevreyi temel alarak yapılan göçler, kamusal hizmetlerden daha uygun ve elverişli şekillerde yararlanma isteği belirleyici olabilmektedir (Barışık, 2020, s.12).

2.1.5.5. İltica-Mülteci-Sığınmacı Göçleri

İltica, mülteci ve sığınmacı kavramları ile ilgili kavramsal ve hukuki tartışmalar bu bölümün başında ele alınmıştır. Dolayısıyla mevzuat hükümleri ile

ilgili bir değerlendirme yapılmayacaktır. Bu başlık altında bu grupların birer göç türü olarak ele alınması amaçlanmaktadır.

Başlangıçta ifade edilmelidir ki mülteci göçü, göç olgusunun en dramatik yönüdür. Fakat bu göç türünün önemsenmesine dair yaklaşımlar 20. yüzyılın ürünüdür (Barışık, 2020, s.6).

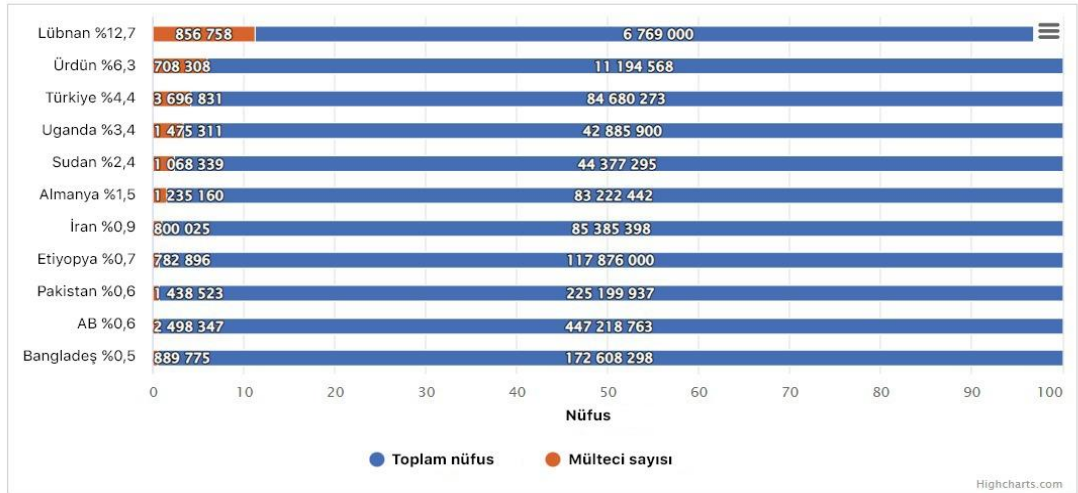
Birinci Dünya Savaşı sonrasında ortaya ciddi ölçüde bir zorunlu göç sorunu ortaya çıkmıştır. Nüfus mübadeleleri ya da savaştan kaçan kitleler dolayısıyla ortaya çıkan nüfus hareketliliğinin ulus devletlerin yapısal sorunlarına eklendiği ifade edilmektedir. Buna mukabil İkinci Dünya Savaşı bundan daha büyük bir soruna sebebiyet vermiştir. Zira bu savaş neticesinde Avrupa adeta bir yıkıma uğramıştır. Bu yıkım ise ölçümlere göre 40 milyondan fazla insanın yerinden olmasına sebebiyet vermiştir. Bu insanların önemli bir kısmı, yeni kıtalara yönelmişlerdir. Kanada ve Avustralya gibi görece savaşın etkilerinden uzak kalmış ülkeler Avrupa'da yerinden edilmiş insanların göç güzergahının son noktası olarak belirlenmiştir. Buna ek olarak Soğuk Savaş döneminde dünyanın Komünist blok ve özgür blok olarak ikiye ayrılması, göç olgusunu engellememiştir. Aksine komünist blok ülkelerinin ekonomik açıdan özgür ülkeler ile kıyaslandığında oldukça olumsuz şartlar barındırmaları nedeniyle bu ülkelere sürekli göçlerin olduğu ve özgür ülkelere vatandaşlık elde etmeye çabaladıkları görülmektedir. Elbette bu göç unsurları büyük oranda bireysel göç kararları şeklinde tecelli etmiştir. Buna karşın bazı kriz dönemlerinde kitlesel göçlerin de ortaya çıktığı görülmektedir. Örneğin 1956 Macaristan krizi ya da 1968 tarihli Çekoslovakya krizleri bu kapsamda sayılabilir (Ihlamur Öner, 2012, s.582).

Dünya genelinde mültecilerin sayısında, 1980'li yıllardan itibaren, genel bir artış olduğu ifade edilmektedir. Bu artışın nedenleri arasında pek çok husus sayılabilir. Bu bağlamda yasal rahatlamanın sağlanması önemli bir yer tutmaktadır. 1967 yılında Cenevre Sözleşmesi'ndeki coğrafi kısıtın kaldırılmasını öngören bir New York Protokolü kabul edilmiştir. Diğer yandan kitle iletişim araçlarının yaygınlaşması insanların uzak coğrafyalardaki zenginliklerden haberdar olmasına imkân tanımıştır. Bu nedenle bilhassa doğu ülkeleri ya da Afrika kıtasında yaşayan insanların Avrupa ve Amerika'nın zenginliğinden görsel kanallar ile haberdar olmaları pek çok şeyi değiştirmiştir. Diğer yandan Avrupa ülkeleri işgücü ihtiyaçlarını karşılayabilmek adına işçi talep etmişlerdir. Fakat bu politikanın amacını karşılaması üzerine 1970'li yıllardan itibaren bu politikadan vazgeçilmiş

olması, göçmenlerin farklı yollara başvurmalarına neden olmuştur (Özcan, 2005, s.28 vd).

Mülteciler ve sığınmacılar tarafından gerçekleştirilen göç hareketleri bilhassa 2011 yılından itibaren Ortadoğu ülkelerinde yaşanan iç savaşlar neticesinde giderek artmıştır. Bu durumun 2015 yılına gelindiğinde akut bir görünüm arz ettiği görülmektedir. Bu bağlamda Ortadoğu’da görece istikrarlı komşu ülkeler ve Türkiye bu konuda mültecilerin ve sığınmacıların ilk adresleri olmuştur. Bu ülkeler kadar olmasa da Avrupa ülkelerinde ve ABD gibi gelişmiş diğer batılı ülkelerde de Suriyeli sığınmacılar ya da mülteciler olarak tanımlanan insan grubuna ev sahipliği yapıldığı görülmektedir (UNCHR, 2015, s.4). Bu bağlamda konuya ilişkin istatistiki veriler şu şekildedir:

Mültecilerin toplam nüfusa oranı

Kaynak: BMMYK

Grafikte en çok mülteci alan 10 ülke ve AB bulunmaktadır

Şekil 4. 2022 Yılında Mültecilerin Toplam Nüfusa Oranı

Kaynak: Http-2

Dünya genelinde mültecilerin ve sığınmacıların giderek büyüyen bir sorun haline gelmiş olması nedeniyle konuya ilişkin olarak BM bünyesinde bir komiserlik kurulmuştur. Bu komiserliğin adı Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği olarak adlandırılmıştır. Bu kurumun 2021 yılı verilerine göre dünya genelinde zorla yerinden edilmiş insanların sayısının toplamda 89 milyonu geçtiği görülmektedir. Bu sayının on yıl evveline göre %100'lük bir artış gösterdiği ifade edilmektedir. Bu zorla yerinden edilen kimselerin 53 milyonu ülke sınırları içerisinde başka bir yere göç etmeyi tercih etmiştir. Fakat geri kalanların ülke dışına gitmeye mecbur

kaldıkları, sığınmacı ya da mülteci statüsüne sahip olarak diğer ülkelerde kalmayı amaçladıkları ifade edilmektedir (http-2). Veriler, bu kimselerin 27 milyonunun mülteci statüsüne sahip olduğunu göstermektedir. Şekil 6'dan anlaşıldığı üzere mültecilerin önemli bir kısmı gelişmekte olan ülkelere yönelmiştir. Bunlar arasında Lübnan, Ürdün ve Türkiye öne çıkmaktadır. Diğer yandan Uganda ve Sudan gibi az gelişmiş ülkeler de mültecilerin sığınakları haline gelmiştir. Bu ülkelerin görece daha çok mülteciye ev sahipliği yapmasının altında yatan temel dinamiğin ise çatışma bölgelerine komşu olmaları olduğu ifade edilmektedir (http-2).

2.1.5.6. Yerinden Edilenlerin Göçleri

Yerinden edilme (*removed*) kavramı görece yeni bir kavramdır. Mülteciler ve sığınmacılar gibi belirli dışsal faktörlerin itmesi ile bireylerin yerleşim yerlerinden ayrılmak zorunda olmasını tanımlamaktadır. Buna karşın mültecilik ya da sığınmacılık ile aynı haklara sahip değildir. Bunun bazı nedenleri bulunmaktadır. Bunlardan en önemlisi uluslararası bir nitelik taşımaması ve ülke içinde bir kimsenin yerinden edilmesini tanımlamasıdır. Bu durum 2005 yılında kabul edilen *koruma sorumluluğu* kapsamında değerlendirilen bir husus olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu kavram, zorla ya da zorunda bırakılarak insanların kendi evlerinden ya da sürekli yaşadıkları muhitlerinden ayrılmalarıdır. Silahlı çatışmaların neden olduğu olumsuz durumlardan, şiddet olaylarından, yaygın insan hakları ihlallerinden ya da doğal veya insan kaynaklı felaketlerden korunmak için bir kimsenin yaşadığı yeri terk etmesi söz konusu olmaktadır. Buna karşın insanlar uluslararası bir şekilde onaylanmış bulunan devlet sınırlarını ihlal etmeksizin buldukları yeri terk etmektedir. Diğer bir ifadeyle ulusal sınırlar içerisinde hareket etmektedir (Ercan ve Kul, 2021, 4-5).

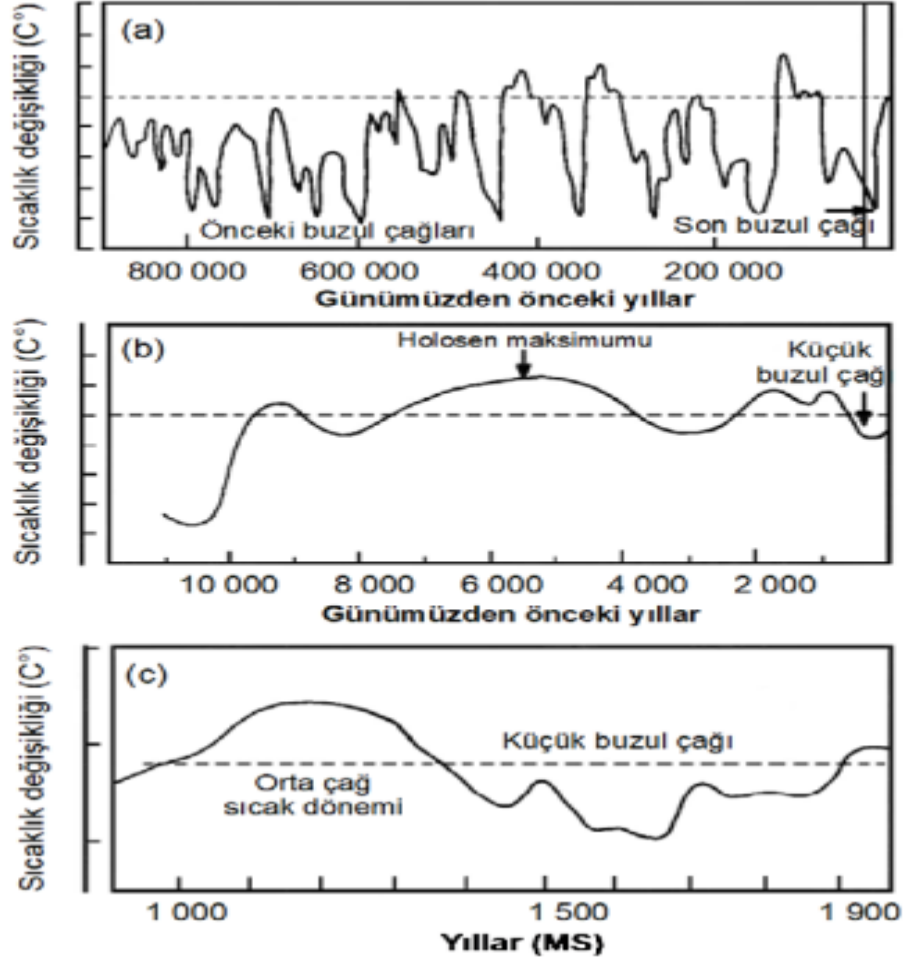
Uluslararası yazın, ülke içinde yerinden edilmiş bu grupların da koruma sorumluluğu kapsamında değerlendirilmesi gerektiğine dikkat çekmektedir. Özellikle Suriye iç savaşının ortaya çıkardığı ülke içinde yerinden edilmiş insanlar durumu koruma sorumluluğu konusundaki tartışmaları tekrar gündeme getirmiştir. Bu kimselerin “iyi uluslararası vatandaşlık” yönünden ele alınarak değerlendirmeye tabi tutulması gerektiği ifade edilmektedir (Ercan ve Kul, 2021, 5). Ülke içinde yerinden edilmiş kimselerin uluslararası korumaya tabi tutulmasının önündeki en temel engellerden biri ise ülkelerin egemenliği meselesidir. Zira devletler egemenliklerini kıskançlıkla koruma eğilimindedir (Hazan, 2012, 191). Buna karşın Norveç Mülteci

Konseyi tarafından 2015 yılında hazırlanan bir rapor, ilgili yıl itibarıyla 127 ülkede toplamda 27 milyondan fazla insanın yerinden edildiğini ortaya koymaktadır. Bu sayı ise açıktır ki New York, Paris ya da Londra gibi şehirlerin nüfuslarının toplamından dahi fazladır.

2.1.6. Doğal Kaynaklı İklim Krizleri: Geçmiş İklim Krizlerinin İncelenmesi

Modern dünya bir kenara bırakılacak olursa, yer küre üzerinde bugüne kadar gerçekleşen bütün iklimsel değişikliklerin ya da iklim sistemi içindeki içsel değişikliklerin doğal olduğu ifade edilebilir. Bulgular, jeolojik zamanlardaki değişimlerin kanıtlarını da Jeomorfoloji, Paleoklimatoloji, Paleocoğrafya, Paleoekoloji gibi alanlarda yapılan araştırmalar neticesinde elde edebilmektedir. Söz konusu bulgulardan hareketle doğal olarak tecrübe edilmiş iklim değişikliğinin Kuvaterner adı verilen 4. Zamandaki buzul ve buzul arası dönemde tecrübe edildiği düşünülmektedir. Söz konusu dönemin 2 milyon yıl sürdüğü ifade edilmektedir. Bu döneme ait verilerin toplanması için mevcut buzullardan, deniz ve göllerdeki ince çökelti tabakalarından karstik mağaralardaki damla taşlar ve ağal halkaları gibi materyallerden dolaylı olarak sağlanmaktadır. Yine de kendisinden önceki ve kendisinden nispeten daha uzun bir süre devam etmiş olan jeolojik dönemler ile kıyaslandığında bu döneme ait elimizde daha geniş ve detaylı bilgi bulunmaktadır (Türkeş, 2008, 28-29).

Bu noktada ifade edilmelidir ki Buzul ve Buzul Arası dönemlerin son bir milyon yıllık evresinde sıcaklıkların ne yönde seyrettiğine yönelik tespitler bu sıcaklıklardaki dalgalanmaları ortaya koymaya imkân tanıyabilmektedir.

Şekil 5. Kuvaterner Dönemde ve Sonraki Süreçte, Son 10 Bin Yıllık ve Son Bin Yıllık Dönemde, Sıcaklık Dalganmaları

Kaynak: Türkeş, 2008, s.28

Diğer yandan sıcaklıklardaki bu dalgalanmanın yalnızca Kuvaterner döneme özgü olmadığı da Şekil 3'ten anlaşılmaktadır. Milattan önce 8000 ve 7000 yılları arasında Würm buzul devrinin akabinde, iklim koşullarının ılımlı seyrettiği ve bu sayede çöl sahalarında yerleşime elverişli noktaların oluştuğu ifade edilmektedir. Bu sayede insanların bugün itibarıyla kurak ve yarı kurak olarak nitelendirilen ve bölge insanına ekonomik, sosyal ve sağlık açısından sorunlar yaşatan bölgelerin ilgili dönemde tarıma ve hayvancılığa elverişli olduğu ifade edilmektedir (Geological Society of London, 2004'den aktaran Türkeş, 2008, 28-30). Bu husus ise Holosen'in tecrübe edildiği dönem olarak tespit edilmektedir. İlgili dönem Neolitik döneme karşılık gelmektedir. Bu dönemde insanların kademeli olarak avcı-toplayıcı yaşam kabiliyetlerini tarıma ve yerleşik düzene bırakmaya başladıklarına dair izler bulunmaktadır. Örneğin Anadolu'da göllerin çekilmeye başlaması ile birlikte, göllerin kenarlarında belirli yerleşim alanlarının kurulmaya başladığı da

görülmektedir. Buna mukabil Anadolu coğrafyasında ilgili dönemde anlamlı ve etkin olan pek çok limanın suların çekilmeye başlaması ile birlikte işlevlerini kaybettiği görülmektedir. Bunun nedeni ise ilgili dönemlerde sıcaklığa bağlı olarak deniz seviyelerinde büyük ölçekli değişimlerin tecrübe edilmesidir (Özdemir, 2004, 175).

Diğer yandan bu değişimin devamlılığı da dikkat çekicidir. Örneğin M. Ö. 500-400 arasındaki yüz yıllık dönem içerisinde Atlantik bölgesinin alt kısmında (*Altatlantik bölgesinde*) belirgin bir çözümlenin tecrübe edildiği görülmektedir. Bu çözümler, kuzeyin soğğunun Avrupa'ya yayılan ve rüzgâr ve nem dağılışı ile izah edilen değişimlere ve belirli ölçüde soğumaya etki etmiştir. Bunun sosyolojik bir etkisi ise imkân elde eden kuzey halklarının, bilhassa Cermenlerin, Güneydoğu Avrupa'daki yerleşim yerlerini istila etme girişimleridir. Bunun tam tersinin de tecrübe edildiği görülmektedir. Zira Avrupa'nın sıcak bir dönemi yaşadığı M.S. 900-1100 yılları arasındaki iki yüzyıllık dönem içerisinde kuzey bölgelerinin yerleşime uygun hale gelmesi ile Vikinglerin bu bölgeye göç ederek yerleşim yerleri kurmaları arasında yakın bir ilişkinin olduğu söylenebilir. Bu manada özellikle Grönland'ın yerleşime uygunluğu dikkat çekicidir (Özdemir, 2004, 175).

Kaldı ki bulgular söz konusu iklim değişikliği ve sıcaklık artışları münasebetiyle bugünkü Meksika civarında kurulmuş olan Maya medeniyetinin ilgili dönemlerdeki hızlı bir şekilde ortadan kalktığı yönündedir. Fakat iklimsel gel-gitler hemen 1100'lü yılların sonunda bu kez ani bir soğumaya ve kısa bir buzul döneminin tecrübe edildiğine işaret etmektedir (şekil 5). Bu bağlamda Batı Avrupa bölgelerinde 300 yıllık bir dönem (1460'lara kadar) küresel bir soğumanın etkisini gösterdiği fakat 1560-1850 yılları arasında bu değişimin daha da etkili olduğu ve soğumanın devam ettiği görülmektedir. Bilhassa 19. yüzyıl ve sonrasında tecrübe edilen küresel ısınmanın ortaya koyduğu sonuçlar ise vahimdir. Zira Hindistan'da 3 milyon, Çin'de 24 milyon, Rusya'da (1921-22) 5 milyon insanın açlıktan hayatını kaybettiği görülmektedir (Özdemir, 2004, 175).

2.1.7. Küresel İklim Değişikliğinin Göstergeleri

Uzun süredir sıcaklık ve yağış miktarları ve buna benzer doğal hadiseler üzerinde icra edilen araştırmalar ve ölçümler neticesinde belirli bir süredir devam eden önemli değişikliklerin tespit edildiği görülmektedir. Bu bağlamda yukarıda ele alınan doğal iklim değişikliğine benzemeyecek şekilde bu değişikliklerin daha

radikal ve insan merkezli (*antropocentric*) olarak cereyan etmesi de düşündürücüdür. Dolayısıyla araştırmalar söz konusu iklim değişikliğinin tersine çevrilebilir bir yapıda olduğunu ortaya koyarken aynı zamanda insan merkezli iklim değişikliğinin ne şekilde tecrübe edildiğine dair bazı göstergelerin de ortaya çıkması ve ifade edilmesi mümkün hale gelmiştir. Birleşik Devletler Çevre Koruma Kurumu (*United States Environmental Protection Agency*) iklim krizinin ve küresel değişikliklerin göstergelerini altı başlık altında toplamaktadır. Bunlar şu şekildedir: (United States Environmental Protection Agency, 2022)

- Sera Gazları
- İklim ve Hava Durumu
- Okyanuslar
- Kar ve Buz Kütleleri
- Sağlık ve Toplum
- Ekosistem

Benzer şekilde IPCC, 2013 yılında yayımlanan raporunda söz konusu değişikliklerin yüzey sıcaklığı, atmosferik su buharı, doğa olaylarının şiddetlenmesi, buzullar, okyanus ve karasal buzullar ile deniz seviyesi gibi ölçülebilir işaretler üzerinden ortaya koymak eğilimindedir (IPCC, 2013, s.130). Aşağıda IPCC'nin söz konusu eğilimini görsel özerinden izah eden bir görsel bulunmaktadır.

Atmosfer Katmanları

Stratosfer (Su buharı hemen hemen hiç bulunmadığı için dikey hava hareketleri oluşmaz, yatay hava hareketleri görülür. Bu nedenle sıcaklık dağılışı düzdür. Stratosfer içinde hava sıcaklığı 25 km yüksekliğe kadar sabittir. Yeryüzünde, sıcaklık, yukarı çıktıkça azalırken, stratosferde, yaklaşık olarak 25 km. yükseklerde tersi olur; havanın sıcaklığı yükselmeye başlar (Eken v.d., 2005: 15-16)

Stratosferik sıcaklıktaki soğuma.
Kış kutup girdaplarındaki değişiklikler.

Troposfer (Atmosferin yerden itibaren 6 ila 16 kilometrelik alt bölümü, içinde hava olaylarının belirlediği sürekli hareketli bir bölümdür. Yükseklikle sıcaklık düşer; Su buharının %99'u bu tabakadadır. Bulutların ve hava olaylarının meydana geldiği tabakadır (Eken vd., 2005: 13-14).

İnsan faaliyetlerinden kaynaklanan CO2 ve diğer sera gazlarının konsantrasyonundaki artış

Troposferin yüzeye doğru sıcaklığındaki artış.

Bulut örtüsündeki değişiklikler.
Troposferik su buharı artışı.

Büyük ölçekli atmosferik döngülerde uzun dönemli değişimler

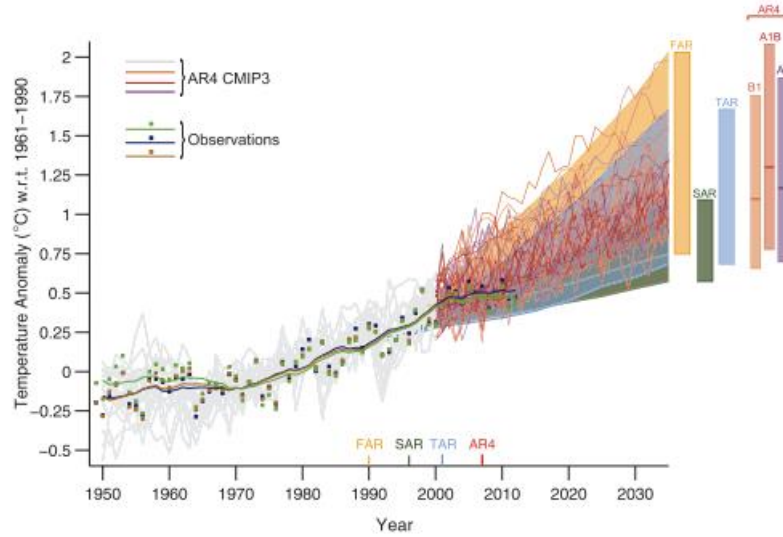
Aerosol yükü ve ozon konsantrasyonundaki değişiklikler.

Şekil 6. IPCC'nin Raporundan Hareketle Küresel İklim Değişikliğinin Göstergeleri

Kaynak: Kahraman ve Şenol, 2018, 357; IPCC, 2013, 130

Bu değişimleri IPCC raporundan hareketle incelemekte fayda bulunmaktadır. IPCC'ye göre 1950 yılından itibaren küresel ölçekte yüzey hava sıcaklığı giderek artmaktadır. Bu sıcaklık değişimi genel olarak küresel sıcaklıkları teşvik etmektedir (IPCC, 2013, s.131-132). Küresel ortalama sıcaklık artışı yaygın hava durumu değişikliği şablonları içermektedir. Sıcak hava dalgaları, geniş fırtınalar gibi aşırı iklim olaylarının daha sık ya da zaten olandan daha yoğun bir şekilde ortaya çıkma eğiliminde olacağı ifade edilmektedir. Örneğin ABD'de ve küresel ölçekte 1901 sonrası ölçülen en sıcak 10 iklim durumunun 9'unun 1998 ve sonrasına karşılık geldiği ifade edilmektedir. Sıra dışı yaz sıcaklıklarının 1970 sonrasında daha sık görüldüğü, buna zıt bir şekilde sıra dışı yaz gecesi soğukluklarının da artma eğiliminde olduğu ifade edilmektedir. Benzer şekilde sıcak hava dalgasının yayılma süresi de artık daha uzundur. Dönemsel olarak bu etkinin 1960'lara kıyasla 49 gün daha uzun sürdüğü tespit edilmiştir (United States Environmental Protection Agency, 2022).

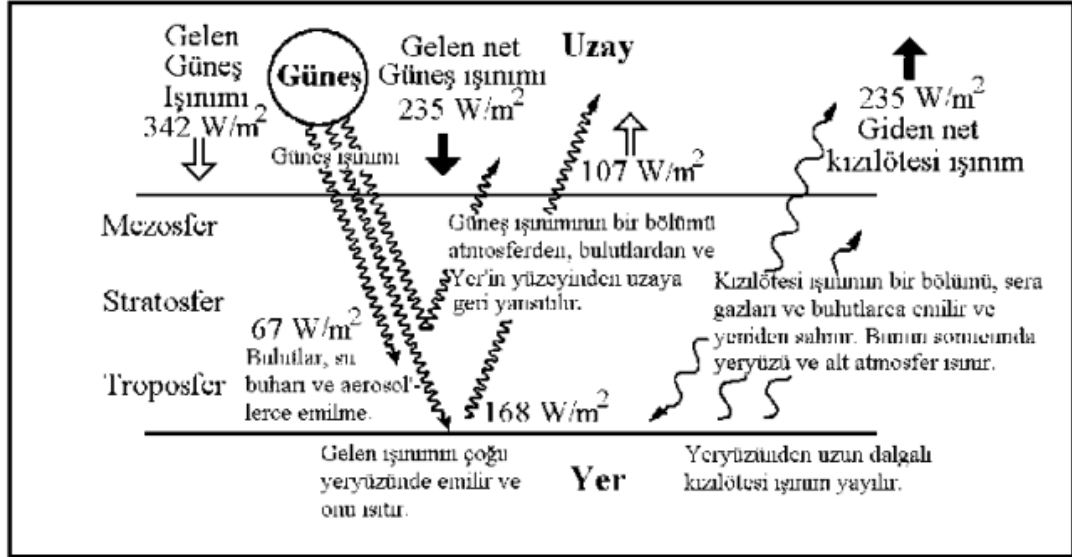
Şekil 7. IPCC'ye Göre 1950-2030 Arası Yeryüzü Hava Sıcaklık Artışı

Kaynak: IPCC, 2013, s.131

Küresel ısınmanın yaşandığının göstergelerinden biri de atmosferdeki sera gazı (*greenhouse gas*) miktarındaki önemli artışlardır. Bilim insanları 1820'lerden beri sera gazı ölçümleri ile ilgilenmektedir. Bu gaz, karbondioksit, metan, nitrus oksit ve su buharı gibi atmosferde örtülü bir vaziyette bulunmaktadır ve temelde daha alt atmosferde sıcaklığın muhafazası gibi bir işleve sahiptir. Her ne kadar sera gazları yalnızca dünya atmosferinde küçük bir alanı kaplamasa da gezegenin ısınmasında önemli bir etkiye sahiptirler. Güneş enerjisini kara ve okyanuslar muhafaza eder fakat dünyanın yüzeyine doğru ısıyı yayar. Bu yayılım durumunda sera gazları sıcaklığın uzaya salınımını engellemekte ve tekrar yüzeye doğru göndermektedir (Şekil 5). Dolayısıyla yeryüzündeki sıcaklık artışından sera gazı miktarının önemli derecede sorumlu olduğu bilinmektedir. Atmosfer üzerindeki bu gazın artışı da iklim değişikliğinin önemli bir göstergesi olarak ifade edilmektedir.

Bugün sera gazı miktarının insan eliyle arttığına dair pek çok bulgu bulunmaktadır. Araştırmalar 1800 yılı öncesinde atmosferdeki sera gazı miktarının istikrarlı bir şekilde devamlı olduğunu fakat endüstri devrimi ile birlikte keskin bir şekilde artmaya başladığını ortaya koymaktadır. Bu son 200 yılda üçte bir oranında artarak atmosferdeki karbondioksit birikiminin 2000'li yıllara gelindiğinde 390 ppmv seviyelerine yükselmiş olmasının da bunun doğal sonuçlarından biri olduğu düşünülmektedir (Geological Society of London, 2004'ten aktaran Türker, 2008, s.31). Küresel ölçekte 1990-2015 yılları arasında sera gazı salınımının %43 arttığı görülmektedir. Bunun sağlıksız sanayileşen yeni gelişmekte olan ülkelerin neden

olduğu bir durum olduğu düşünülmektedir (United States Environmental Protection Agency, 2022). Bugün ileri derecede sanayileşmiş ülkelerde sera gazı salınımlarının azaltılmasına dair çalışmalar bulunmaktadır. Örneğin ABD’de 2005 yılı sonrasında sera gazı salınımlarının %20 oranında azaltılmasının sağlandığı ifade edilmektedir.

Şekil 8. Sera Gazının Çalışma Mantiği

Kaynak: Türkeş: 2008, s.30

Küresel iklim değişikliğinin yaşandığı okyanus ve buzul/kar seviyelerinden tespit etmek de mümkündür. IPCC'nin tespit ettiği üzere uzun süredir deniz seviyesi yükselmeye devam etmektedir. Okyanus seviyelerindeki artışın bölgesel unsurlara göre değişiklik gösterdiği bilinmekte ise de küresel anlamda deniz seviyelerinde yükselişin devam ettiği ifade edilmektedir. Buna ek olarak yeryüzünde bulunan buzulların hızlı bir şekilde kaybedildiğine dair tespitler de bulunmaktadır. Özellikle Kuzey yarı kürede 1978 yılından beri buz kütlesi kaybının bir trend şeklinde devamlı olduğu ifade edilmektedir. 2012 yılı ise kaydedilen en düşük buz kütlesi oranına sahiptir. Asgari deniz buzu ölçümü 1979-2000 yılları arasındaki seviyeden %49 daha düşük seyretmiştir. Bu bağlamda deniz buzu seviyesi incelmektedir. Bu genel anlamda buz kütlelerinde bir azalmaya sebep olmaktadır. Bunun ortaya koyduğu temel etki denizlerin rüzgar kuvvetine olan direncinin azalmasıdır. Buz kütlelerinin erimesi ile deniz seviyesinin artması arasında bir ilişkinin olabileceği tahmin edilmektedir. Özellikle Grönland ve Antarktika bölgelerindeki buzulların erimesinin deniz seviyesinde yükselmeye sebep olabileceğine dair bilgiler yer almaktadır (IPCC, 2013, s.136-137).

ABD Çevre Koruma Kurumu ekosistemlerin değişmesini de iklim değişikliği ile ilişkilendirmektedir. Vahşi, ani ve büyük ölçekli ortaya çıkan yangınlar, akarsular ve göllerdeki değişim, kuşların göç şablonundaki değişim ile balık demografisindeki farklılaşma, bitki büyüme şablonundaki değişim de iklim şartlarındaki değişmeye işaret eden bir olgu olarak ifade edilmektedir. Ormanların varlığı doğanın dengesini koruması açısından önemlidir. Hem sıcaklık artışı hem de yağışların ender seyretmesi ağaçların yetişmesinde olumsuz etki yapmaktadır. 2000’li yıllardan itibaren kurak iklim ve sıcaklık artışının 2000’li yıllardan itibaren sık ve yoğun orman yangınlarının ortaya çıkmasına etki ettiği ifade edilmektedir (Hamza, vd, 2020, s.20-21).

2.1.8. Küresel İklim Değişikliğinin Sonuçları

2.1.8.1. Yağış ve Hava Durumunda Değişim

21. yüzyıl içerisinde küresel ısınmanın devam etmesi hâlinde soğuk mevsimlerde yüksek kuzey enlemlerin daha hızlı ısınabileceği tahmin edilmektedir. Bu manada Kuzey Amerika’nın ve Orta Asya’nın kuzey bölgelerinin ortalamasının %40 üzerinde bir ısınma oranına sahip olabileceği ifade edilmektedir. Bu bağlamda, orta bölgelerde ve kuzey bölgelerde, Antarktika’da yağışlar bu süre içerisinde artabilir. Buna karşın güney bölgelerinde ve karasal alanlarda yağışların azalabileceği tahmin edilmektedir. Diğer yandan yağış oranlarının arttığı bölgelerde tecrübe edilecek olan buharlaşmanın toprak nemliliğinde ve akışlarda bir azalmaya neden olabileceğine yönelik öngörüler bulunmaktadır. Bu manada yağışların kuzeye gidildikçe yaz ve kış mevsimlerinde, kış mevsimlerinde ise orta enlemlerde, tropik bölgelerde ve Antarktika’da artması beklenmektedir. Diğer yandan yaz Avustralya, Orta Amerika ve Güney Afrika’nın kış yağışlarında azalma olması beklenmektedir (Demir, 2009, s.42-43).

2.1.8.2. Su Kaynaklarına Erişim

İklim değişikliğinin etkisini en çok hissedecek toplumların asgari düzeyde gelişme sağlayabilmiş, az gelişmiş devletlerin insanları olacağı düşünülmektedir. 2020’de ileri sürülen tahminler 75 ila 250 milyon insanın Afrika kıtasında iklim

değişikliğine bağlı olarak su sorunu yaşayacağını ortaya koymaktadır. Talebin artmasına eklenen su kıtlığı dolayısıyla da insanların doğal yaşam alanı şartları olumsuz etkileyecek ve Afrika'da suya bağlı pek sorunun ortaya çıkacağı tahmin edilmektedir. Diğer yandan Himalayalardaki buzulların erimesine bağlı olarak bölgede sellerin olabileceği, istikrarsız topraklar dolayısıyla kayaların düşmesi ya da heyelanların meydana gelmesi gibi sorunların da benzer şekilde önümüzdeki 30 ya da 30 yıl içerisinde suya bağlı olarak insanların yaşayabileceği sorunlar arasında gösterilmektedir. Bilhassa bölgenin Nepal ve Butan gibi az gelişmiş ülkelerinde bu sorunlarında daha fazla görülmesi beklenmektedir. Afrika'da iklim değişikliğine bağlı olarak yağışların bölgedeki kurak ve yarı kurak bölgelerinde azalma eğilimi göstereceği ve az nemli bölgelerde toprak neminde de bir azalışın meydana gelmesi beklenmektedir. Açıktır ki toprak nemliliğinde meydana gelecek bir sorununun gelecekte içilebilir su kaynaklarında bir azalmaya yok açması kaçınılmazdır (UN, 2009, s.14).

Diğer yandan bu yağış senaryoları Afrika'nın ya da Asya'nın her coğrafyasında aynı şekilde gözlemlenmeyebilir. Örneğin Doğu Afrika'da yağışların artabileceği tahmini yapılırken Güney Afrika bölgesinde yağmur miktarında önümüzdeki 100 yıl bir azalma beklenmektedir. Yağış miktarındaki söz konusu değişikliğin de göl kaynaklarında ya da rezervuarlarda su depolama seviyesi üzerinde ciddi bir etkisi olabilir ve zaten son 40 yılda su deposunun %50'si civarında bir miktarı kaybetmiş olan Çad Gölü gibi göller açısından bu husus önemli bir soruna sebebiyet verebilir. Asya'da Butan ve Nepal'de olduğu gibi, Afrika'da da Benin, Gine, Mali ve Nijer gibi az gelişmiş ülkelerin ortak paydası olan Nijer Nehri yatağında %10'luk bir yağış miktarı değişimi, potansiyel bir su buharlaşması beklenmektedir. Benzer şekilde Zambezi Nehri açısından %15-25 arasında bir su kaybı ve su yüzeyi akışının %30-40 oranında düşmesi beklenmektedir (UN, 2009).

2.1.8.3. İnsan Sağlığında Bozulma

İklim değişikliği ve su krizine bağlı olarak ortaya çıkabilecek en temel sorun şüphesiz insanın yaşayabilmesi için sağlıklı koşulların ortaya çıkmasıdır. Örneğin 2020 yılı itibarıyla Afrika'da malarya hastalığı için uygun alanların genişleme ihtimali olduğu ifade edilmektedir. Örneğin 2050 itibarıyla ve 2080 içinde devam etmek bağlamında batı Sahel'in ve güney merkez Afrika'nın büyük bir kısmı

boyunca malarya bulaşı için uygunsuz olacağı tahmin edilmektedir (UN, 2009). İklim değişikliğine dair diğer 16 senaryolar içerisinde ise 2100 itibarıyla sıcaklık ve yağış miktarlarındaki değişimleri malaryanın coğrafi olarak değişim geçirmesine neden olabileceği ve insan yoğunluğunun bulunduğu coğrafyalarda bulaş ihtimalinin artacağı tahmin edilmektedir. Örneğin Etiyopya ve Ruanda gibi önceleri malarya hastalığı açısından görece arınmış bölgelerin 2050 yılı itibarıyla malarya bulaş tecrübeleri yaşayacağı ve 2080 yılı itibarıyla ise bu bölgelerin oldukça uygun bölgeler olarak değerlendirilmesinin mümkün olabileceği ifade edilmektedir (UN, 2009).

İklim değişikliğinin ortaya çıkaracağı sorunlar, toplumlar arasında çatışma, savaş ve kötü beslenme sayılmaktadır. Özellikle iklim değişikliğinin insanların yeme-içme alışkanlığı üzerinde derin etkisi olacağı ve bunun ilave sağlık riskleri oluşturabileceği tahmininde bulunulduğu görülmektedir. Örneğin tropikal Asya'da sıcak hava dalgasının sıklıkla ve devamlı surette tecrübe edilmesi beklenmektedir. Açıktır ki bu durum Asya'nın şehirli fakir bölgelerinde yaşlı nüfus arasında ölüm oranlarının artmasını netice verecektir. Nefes alıp vermeye ya da kalp rahatsızlıklarına bağlı hastalıkların kuru ya da yarı kuru tropik bölgelerde de küresel ısınmanın bir neticesi olarak tecrübe edilebileceğine dair bir kanı bulunmaktadır (UN, 2009).

2.1.8.4. Biyoçeşitlilikte Değişim

Araştırmalar, sera gazı ve karbon emisyonunun bu seviyede devam etmesi durumunda 21. yüzyılda biyoçeşitlilikte önemli kayıpların olabileceğinin tahmin edildiğini ortaya koymaktadır. Şüphesiz yeryüzündeki pek çok tür, iklim değişikliğinin ortaya koyduğu sonuçlara katlanabilecek fizyolojik ve biyolojik dirayet sahiptir fakat değişimin yüksek seviyede seyretmesi durumunda pek çok tür de yeni koşullara uyum sağlamakta zorlanabilecektir. Buna ek olarak iklimin biyoçeşitliliğe olan tehdidi gelişme baskısı ile birlikte ele alındığında daha vahim görünmektedir. Habitatın ayrışması ve kirlilik olgusu pek çok türü doğrudan tehdit etmektedir. Öyle ki IPCC'nin konuya ilişkin ulaştığı sonuç da benzerdir. Örgüte göre iklim değişikliğine bağlı sürecin tür kaybında bir yavaşlama ile neticeleneceğini ileri sürmek için pek bir neden bulunmamaktadır. Bu noktada biyoçeşitliliğin artan sıcaklıklarla düşeceğine ilişkin yüksek oranda bir kanı bulunmaktadır ve bu noktada

belirsiz olan hususun ortalama sıcaklık ile biyoçeşitlilik arasındaki ilişkinin doğrusal mı yoksa dışsal mı olduğuna dđnđktđr (Smith ve Hitz, 2002, s.75).

Benzer sonuçları ekosistem açısından değerlendirmek de mđmkündür. Kđresel ısınmanın bu şekliyle devam etmesi halinde ormanların net verimliliğinde azalma meydana geleceği tahmin edilmektedir. Atmosferde karbondioksit toplanmasındaki artışa karşılık kuzey ormanlarının bazı bđlgelerinde net ¼retime karşılık Gđney Avrupa'daki, ABD'nin doğusundaki ve pek çok diğer tropik bđlgedeki net karbon ¼retiminin azalacağı dđřđnđlmektedir. (Smith ve Hitz, 2002, s.64). Bu noktada sıcaklık artışına bağlı olarak ekosistemde meydana gelebilecek değişiklikleri şu şekilde ifade etmek mđmkündür:

İklim değişikliği sadece biyoçeşitlilik ¼zerinde etki doğurmayacaktır. Aynı zamanda geniş planda ekosistemler ¼zerinde de olumsuz etkisi olacağı tahmin edilmektedir. Her canlı içinde bulunduğu şartlara uyum sağlamaya çalışır. Uyum sağlayamadığı noktada ise yaşam şartlarının daha elverişli olduğuna inandığı bđlgelere gđ etmesi kaçınılmazdır. Bu kabiliyeti haiz olmayan canlılar ise kaçınılmaz olarak yok olma tehlikesi ile karşı karşıya kalmaktadır. Örneğin ılıman bir coğrafyada sıcaklıkların ortalama olarak 1 oC'lik bir artış gđstermesi durumunda 100-170 kilometrelik bir alan içerisinde bitki ekosisteminin kuzeye kayması beklenmektedir. Fakat bitkilerin belirli bir kısmının gđ kabiliyeti bulunmamaktadır. Bu nedenle bitki çeşitliliğinin azalması kaçınılmazdır. Diğer yandan karasal habitatın insan merkezli bir kđresel ısınma dolayısıyla %35 dolayında hasar gđrmesi nedeniyle sadece bitkiler değil aynı zamanda doğal hayat da bundan etkilenecektir. Kđresel ekosistem tahribatından en çok etkileyecek bđlgelerin ise Kanada, Rusya ve İşkandinavya gibi ¼lkeler olacağı tahmine dilmektedir. Bu ise açıktır ki kuzey yarımk¼renin kuzeyinde yer alan bđlgeleri ifade etmektedir. Zira bu bđlgelerdeki ekosistem kaybının %70'leri bulabileceği yđnđnde bir endişe bulunmaktadır (Demir, 2009, s.45; Uysal Oğuz, 2009, s.45-49). Bu noktada Uysal Oğuz'un ifade ettiği şekliyle kutup ayıları ve penguenler daha soğuk yerlere gđ etme eğilimindelerken benzer şekilde sıcak hava ve suyu seven tropik bitki ve balıklar da kuzeye doğru yđnelmiřlerdir. Hint Okyanusu'na mđnhasır olduğu kabul edilen bazı balık t¼rlerinin S¼veyř Kanalı ¼zerinden Akdeniz'e doğru gđ etmiş bulunmaktadır. Benzer şekilde Kuzey Pasifik bđlgesinde bulunan somon balıklarının sayısı, Okyanus bđlgesinde sıcaklıkların 6oC ¼zerine çıkması dolayısıyla da 1997-1998 yıllarından itibaren

radikal bir azalma tecrübe etmiştir. Bu balıkların sıcaklıklardan kurtulmak için Bering Denizi'ne yöneldikleri ifade edilmektedir (Uysal Oğuz, 2009, s.47).

Her kıta açısından ekosistem kavramı ve en kırılgan bölgeler arasında değişimler söz konusu olabilmektedir. Bu bağlamda Avrupa Komisyonu kendi ekosistemlerini koruma altına almak amacıyla Natura 2000 Projesi'ni hazırlamıştır. Bu projeye göre Avrupa kıtasının en kırılgan ekosistemleri arktik bölgeler, dağlık alanlar ve Akdeniz Bölgesi'nde yerleşik sucül kıyı alanları olarak belirlenmiştir. Yakın zamanda artan sıcaklıklar dolayısıyla bitki örtüsünün yerleşim alanları da kuzeye doğru genişlemiş bulunmaktadır. Bunun Kuzeybatı Avrupa bölgesindeki bitki çeşitliliğine olumlu yönde katkı sağlaması muhtemeldir Buna karşın diğer yandan Hassas bölgelerdeki doğal bitki ve hayvan çeşitliliğinde olumsuz bir değişim söz konusu olabilir. Hesaplamalar Kuzey Avrupa'nın dağlık bölgelerindeki bitki ve hayvan çeşitliliğinin %20 oranında azalacağı yönünde bir beklenti oluşturmaktadır. Açıktır ki sıcaklıkların artışı, Avrupa'nın güneyine olumsuz etki edebilir. 2100 yılına kadar geçecek süre içerisinde, İspanya ve Portekiz'in bulunduğu İber Yarımadasının güney bölgeleri, Yunanistan'ın doğu bölgeleri, Kafkaslar çok farklı bir iklime sahip olabilir. Benzer şekilde Kuzey Afrika ve Kuzey Afrika'da çölleşmeye bağlı olarak bir biyolojik ortamın oluşması beklenmektedir (Uysal Oğuz, 2009, s.48)

2.1.9. İklim Değişikliği İle İlgili Yapılan Sözleşmeler

İklim değişikliği ile ilgili ilk adım 1985 yılında ozon tabakasının incelmeye neden olan maddelerin kısıtlanmasına ilişki olarak düzenlenmiş olan "Ozon Tabakasının Korunmasına Dair Viyana Sözleşmesi" ile atılmıştır. Sözleşme ile:

"Ozon tabakasını incelten maddelerin kullanımının ve üretiminin kontrol altına alınmasını sağlamak üzere, "Ozon Tabakasını İncelten Maddelere Dair Montreal Protokolü" 1987 yılında kabul edilmiştir. 1990 yılında, Londra'da, gelişmiş ülkelerin katkıları ile oluşturulan Montreal Protokolü'nün Uygulanması için Çok Taraflı Fon (MLF) kurulmuştur.

196 ülkenin taraf olduğu Montreal Protokolü, çevre konusunda oluşturulmuş en başarılı çok taraflı anlaşma olarak kabul edilmektedir. Montreal Protokolü, tarihte ilk defa, o dönem henüz kesinlik kazanmamış olan bilimsel sonuçlar ışığında, ozon tabakasını incelten insan kaynaklı maddelerin çok taraflı bir anlaşma temelinde kısıtlanmasını öngörmüştür. Ozon tabakası için uygulanan bu model, iklim değişikliği rejimine bir nevi emsal teşkil etmiştir. Bu kapsamda Montreal Protokolü, BM İklim

Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi'nin (BMİDÇS) oluşturulmasında dönüm noktasını teşkil etmiştir” (http-3)

1988 yılında Hükümetler Arası İklim Değişikliği Paneli'nin (IPCC) kurulmuştur. Bu panelin amacı giderek bozulan ekoloji için önlem olarak panele bağlı olan hükümetlere raporlar sunarak yol göstermeye çalışmaktır. Panel iki temel başlıktan oluşmaktadır; gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler ile az gelişmiş ülkelerdir. Gelişmiş ülkelerin paneldeki sorumluluğu sera gazı emisyonlarını düşürmek ve asgari düzeyde tutmak gelişmekte olan ülkelerin sorumlulukları ise sanayilerinin sera gazı emisyonlarını düşük düzeyde tutarak gelişmesini sağlamaktır. Bu süreçte gelişmiş ülkeler gelişmekte olan ülkelere fonlama yapmak ve teknolojik destek sağlamak zorundadır. Panel sonucunda etkili sonuçlar alınamaması üzerinde 1994 yılında BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi (BMİDÇS) kabul edilmiştir. Bu sözleşme:

“Taraflar, sera gazı emisyonlarını azaltmaya, araştırma ve teknoloji üzerinde işbirliği yapmaya ve sera gazı yutaklarını (örneğin ormanlar, okyanuslar, göller) korumaya teşvik etmektedir. Sözleşme, sera gazı emisyonlarının azaltılması için, ülkelerin kalkınma önceliklerini ve özel koşullarını göz önüne alarak “ortak fakat farklılaştırılmış sorumluluklar ve göreceli kabiliyetler” ilkesine dayanmaktadır.” (http-3).

Sözleşme kabul edildiği tarihten itibaren her yıl düzenli olarak taraflar konferansı düzenlemektedir. Bu konferans COP olarak adlandırılır. Bugüne kadar 26 tane düzenlenmiştir (COP26). Bu konferanslardan COP3 ve COP21 çok önemlidir. İlki 1997 yılında düzenlenen üçüncü konferans olan Kyoto konferansıdır. BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi her ne kadar sözleşme yönünden sağlam olsa da taraflar ülkeler üzerinde yaptırım bakımından etkili olamamıştır. Bu da iklim değişikliği ile ilgili daha somut adımların atılmasına neden olmuştur. COP3 olarak adlandırılan Kyoto konferansında 2005 yılında yürürlüğe giren Kyoto Protokolü imzalanmıştır. Bu protokolda “*karbon ticareti*” kavramı ortaya atılmış, bu kavram ile ülkelerin karbon salınımlarını azaltması planlanmış ve karbon salınımlarının sertifikalandırılarak kurulan borsada alım satım yapılmasına olanak sağlanmıştır. Bu protokolün devamı olan ikinci en önemli sözleşme ise COP21'de 2016 yılında yürürlüğe giren Paris Anlaşmasıdır. Anlaşma:

“Sera gazı emisyonlarının azaltılmasının küresel ölçekte ilk defa kabul edildiği ilk anlaşma olması bakımından önemlidir. Anlaşma, insan kaynaklı sera gazı salınımlarının neden olduğu küresel sıcaklık artışını uzun vadede, sanayileşme öncesi

döneme kıyasla 2 santigrat derecenin altıyla sınırlamayı hedeflemekte; bu konuda 1,5 santigrat dereceyi yakalamanın önemine dikkat çekmektedir” (http-3)

İklim değişikliğinin yıkıcı etkilerinin farkında olan Türkiye, bu süreci durduracak ya da tersine çevirecek uluslararası sözleşmelere taraf olmak konusunda olumlu bir iradeye sahiptir. Bu sözleşmeler arasında BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi ile Kyoto Protokolü gelmektedir. Bu sözleşme, 1992 yılında, Rio de Janeiro’da düzenlenen Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı’nda imzaya açılmıştır. Bugün itibarıyla 196 ülkenin sözleşmeye taraf olduğu görülmektedir. Türkiye ise sözleşmeye 24 Mayıs 2004 tarihinde katılmıştır. Bu sözleşme temelde sera gazı emisyonlarının azaltılması, sera gazı yutaklarının korunması ve konu ile ilgili araştırma ve geliştirmeye yönelik işbirliğini konu edinmektedir. Sözleşme, batılı devletlerin öncülüğünde hazırlanmış ise de batı devletlerinin öncülük ettiği sanayi devriminin sera gazı emisyonu konusunda rol sahibi olduğuna dikkat çekmekte ve sanayileşmiş devletlerin bu konuda daha fazla sorumluluk sahibi olduklarına dikkat çekmektedir. Bu sözleşmenin ikinci ekinde bu yükümlülükler ilave olarak çevre ile uyumlu teknolojilerin geliştirilmesi açısından, gelişmekte olan sözleşmeciler ülkelere aktarılması ve teknolojiye erişim açısından teşvik edilmesi, kolaylaştırılması ve finansal olarak desteklenmesi konusunda sorumlu tutulmaları öngörülmektedir. Türkiye bu protokole taraf değildir (Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, 2022a).

Kyoto Protokolü 1997 yılında, Kyoto’da benimsenmiş ve 16 Mart 1998 tarihinde New York’ta imzaya açılmıştır. Protokolün yürürlüğe girebilmesi için, dünyadaki emisyon salınımının %55’ine neden olan sanayileşmiş ülkelerin de içinde bulunduğu 55 ülkenin imzalaması şartı getirilmiştir. Onay şartları nedeniyle bu sözleşmenin 2005 yılında yürürlüğe girdiği görülmektedir. Protokol temelde, 2008-2012 yılları arasında, sera gazı emisyonunu, 1990 yılına kıyasla %5 oranında düşürmek gibi bir ilk hedef belirlemiştir. Sonraki süreçte ise bu hedefin 2020 yılı için %18 olarak belirlendiği görülmektedir. Türkiye, Sözleşme’nin, emisyonun azaltılması gereken altı temel sera gazı ve kaynaklandığı sektörlerin yer aldığı Ek 1 içerisinde yer almış iken taraf olmadığından Ek-B listesinde yer almamıştır. Protokol ile emisyonuna sınırlama getirilen sera gazları arasında CO₂ yer almaktadır. Bu sera gazına protokol özel bir önem atfetmiştir. Çünkü bu sera gazı fosil yakıtlardan elde edilmektedir ve ormanların yok olmasının temelinde bu sera gazı bulunmaktadır.

Ayrıca gelişmiş ülkelerin toplam sera gazı emisyonlarının beşte dördünü teşkil etmektedir (Ulueren, 2022).

Kyoto Protokolü'nün nihai hedefinin 2020 yılında emisyon oranını %18'e düşürmek olması, bu protokolün 2020 yılında sona ermesi anlamına gelmektedir. Dolayısıyla 12 Aralık 2015 yılında, Fransa'da 21. Taraflar Konferansı düzenlenmiş ve bu konferansta Paris Anlaşması kabul edilmiştir. Paris Antlaşması 195 ülke tarafından kabul edilmiştir. Bu antlaşma kısaca, emisyon azaltılması konusunda, gelişmiş ülkeler daha fazla olmak üzere, tüm tarafların yükümlülük alması gerektiğini düzenlemiştir. Küresel ısınmanın 2 derecenin altında ve mümkünse 1.5 derece seviyelerinde tutulması kararlaştırılmıştır. Gelişmiş ülkelerin gelişmekte ülkelere düşük karbonlu ve iklime dirençli kalkınma için iklim finansmanı, teknoloji ve kalkınmayı sağlaması gerektiği belirtilmiş, bunun maddi karşılığı tespit edilmiştir. Ülkelerin aldığı tedbirler şeffaf bir şekilde değerlendirmeye ve denetime açık olmalıdır (Karakaya, 2016, s.3-4). 6 Ekim 2021 tarihinde yürürlüğe giren 7335 sayılı Kanun vasıtasıyla Türkiye'nin Paris Anlaşması'na taraf olan ülkeler arasına dâhil olduğu görülmektedir.

2.2. İlgili Araştırmalar

Çalışmada gerekli literatür incelenerek, kuramsal çerçeve içerisindeki tanımlar ele alınmış, iklim krizlerinin göç ile ilgisi araştırılarak sonuçlarından bahsedilmiş, bunun sonucunda bulgular ve yorumlar kısmına geçiş için zemin hazırlanmıştır. Ekolojik krizin nedenleri ve sonuçları, uluslararası yapılan düzenlemeler, tarihten günümüze iklim göçleri örnekleri araştırmanın konusunu oluşturmuş, aşağıda yer alan benzer çalışmalar da konu ile ilgili diğer kaynak araştırmaları oluşturmaktadır;

- Foster, J. 1999, Savunmasız Gezegen Çevrenin Kısa Ekonomik Tarihi, Epos yay.
- Kışlalıoğlu M., Berkes F.,2020, Çevre ve Ekoloji, Remzi Kitapevi
- Sağır H.,2020, Ekolojik Kriz ve Küresel Çevre Politikaları, Beta yay.
- Çelik M. A., Görentaş B. 2021, Ekolojik Kriz Nedenler Tepkileri Adaptasyon, Kriter yay.

- Ilık, M. S., 2017, Yeni bir küresel problem, eski bir başa çıkma mekanizması: Antropojenik iklim değişikliği kaynaklı göç ve Türkiye.
- Kavalalı, E. S., 2021, Küresel iklim değişikliği ve göç.

3. YÖNTEM

3.1. Araştırmanın Modeli

Literatürde göç olgusuna dair farklı teorik yaklaşımların olduğu görülmektedir. Şüphesiz göç olgusuna dair ortaya atılan tüm teorileri detayları ile incelemek bu çalışmanın kapsamını aşmaktadır. Buna mukabil konunun temel boyutları ve göç olgusu nitel araştırma yönteminin metin analizi tekniğine göre ele alınmıştır.

3.2. Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini küresel iklim değişiklikleri ve ekolojik krizler oluşturmaktadır. Araştırmanın örnekleme ise bu krizlere bağlı oluşan göçler ve mültecilik kurumu oluşturmaktadır

3.3. Veri Toplama Araç ve Teknikleri

Çalışma ekolojik krizler ve göç olmak üzere iki temel başlıkta araştırılmaya başlanmıştır. Öncelikle iklimin ne olduğu nelerden etkilendiğine dair derin bir literatür araştırması yapılmış, öncelik kitaplara olacak şekilde çeşitli kitap, makale, dergi ve internet kaynakları şeklinde tarama yapılmış ve konunun kavranması sağlanmıştır. Araştırmanın ikinci aslı bölümü olan göç konusu ise sadece akademik olarak incelenmiş daha sonra mültecilik ve göç kavramları için hukuksal metinlerden yararlanılmıştır.

3.4. Verilerin Toplama Süreci

Araştırmada verilerin toplanma süreci öncelikli olarak kitap taraması ve makaleler daha sonra internet kaynakları, uluslararası hukuki metinler, raporlar ve dergiler ve en son konu ile ilgili internet sitelerinin araştırılması şeklinde devam etmiştir.

3.5. Verilerin Analizi

Veri tabanı olarak konu ile ilgili kitaplar, makaleler, uluslararası raporlar dergiler kullanılmıştır. Kaynaklardan toplanan veriler derlenip incelendikten sonra metin analizi tekniğine uygun olarak bir model oluşturularak bu tezde sunulmuştur.

İklim değişikliğinin doğa üzerindeki etkisinin insan üzerinde doğrudan sonuçları olacağını tahmin etmek güç değildir. Bu manada su güvenliği, bioçeşitliliğin azalması, kuraklığın artması, yerleşim yeri olabilecek güvenli yerlerin azalması ve nihayetinde insan sağlığının olumsuz etkilenmesi temel olarak sayılabilecek hususlar arasında kalmaktadır. Bu unsurları sırasıyla incelemek mümkündür.

4. BULGULAR VE YORUMLAR

4.1. Küresel İklim Değişikliğinin Göç Üzerindeki Etkileri

Toplumlar her çağda gerek bireysel gerek topluluk halinde göç etmişlerdir. Bu göçlerin bir savaş halinden kaçma ya da sosyoekonomik nedenleri olabileceği gibi iklim krizlerinden dolayı da göçlerin olabileceği aşıkardır. Bu çalışmada iki kavram arasında oluşan bağıın incelemesine değinilecektir.

4.1.1. İki Kavram Arasındaki Bağ

Göç ve iklim değışikliğı arasında sanılandan daha büyük bir bağ bulunmaktadır. Önümüzdeki uzun süreç, nüfus üzerinde ciddi etkiler doğurabilecek bir süreçtir. İklim değışikliğı sosyoekonomik olarak ön plana çıkan su kaynakları, tarım, yiyecek güvenliğı, insan sağliğı, toprak ekosistemleri, biyoçeşitlilik ve kıyı bölgeleri gibi bazı alanların yanı sıra çevre üzerinde de önemli etkilere sahip olacaktır. Yağmur yapma düzenindeki değışiklikler muhtemelen su kesintileri ve kıtlıkları ve yiyecek kıtlıkları doğurmaya gebedir. Aynı zamanda buzulların erimesinin sel ve erozyonlara neden olması oldukça olasıdır. Sıcakların yükselmesinin tahıl büyüme sezonlarında değışikliğe sebep olma ihtimali de yiyecek güvenliğini doğrudan etkilemektedir. Bu noktada geniş bir alana yayılan insan kalabalığının felaketlerden kaçınması gerekmektedir zira bu kıtlıkların çeşitli hastalıklar ortaya çıkarması neredeyse kaçınılmazdır. Dolayısıyla iklim değışikliklerinin insan üzerinde bazı etkileri bulunmaktadır. Bunlardan ilki insan sağliğının ve refahının etkilenmesidir. İklim değışikliğinin HIV ya da AIDS gibi bulaşıcı hastalıkları tetiklediğı dahi ifade edilmektedir. Buna ek olarak iklim değışikliğinin tetiklediğı sıcak hava dalgaları ya da ani sel baskınları gibi doğa olayları da insanların buldukları bölgelerde artık güvenliklerini koruyamayacakları kanısını güçlendirmektedir. Örneğın Rosa ve Marcela tarafından yapılan araştırmalar iklim değışikliğinin etkin bir şekilde yaşandığı bölgelerde insan sağliğının olumsuz etkilendiğini, sıtma, tifo, ishal gibi hastalıkların baş gösterdiğini ortaya koymuştur.

Bu durum yetersiz beslenme ya da havanın kirlenmesi gibi yan etkenler ile daha da güçlenmektedir (Rosa ve Marcela, 2012).

4.1.2. Bağlamsal Bir Yeni Kavram: İklim Mülteciliği

Başlangıçta belirtilmelidir ki çevresel değişiklikler, birinci bölümde ele alındığı üzere sürekli meydana gelmektedir. Dolayısıyla iklimin sertleşmesine bağlı olarak insanların buldukları alanları terk ederek yeni yerleşim yerleri araması yeni bir olgu değildir. İnsanlar, ilk kez 60 bin ila 70 bin yıl önce Afrika kıtasında yaşadıkları bilinmelerine karşın iklimin etkisi ile bu kıtayı terk etmeye başlamışlardır. Araştırmalar ortaya koymaktadır ki Afrika’da, bahsedilen dönemin, Buzul Çağ’ın etkisiyle bir soğumanın meydana geldiği döneme karşılık geldiği ve bununla orantılı olarak Afrika kıtasından iklim olarak daha yumuşak olduğu tahmin edilen bölgelere doğru göçün başladığı tahmin edilmektedir. Buna ek olarak iklimin sert bir şekilde değişmesi ile birlikte insan nüfusunun 10 binin altına kadar gerilediği de tahmin edilmektedir. Diğer yandan tarım devrimi ile birlikte insanların düzenli bir hayata geçiş yapması, doğanın yırtıcılığı ve ürkütücülüğünün etkisini belirli bir ölçüde kırmış ve nüfus artışları yaşanmıştır. Bu durum toplumların oluşmasına da katkı sağlamıştır. Bu sürecin sonunda ortaya çıkan farklı iklim krizlerinin insanların hayatlarını yine olumsuz etkilemeye başladığı görülmektedir (Ayaz, 2014). Bu konuda, bugün Şili’de bulunan, Paskalya Adası’nın çevresel tahribatı önemli bir örnek olarak ele alınmaktadır. Bu adada yaşayan insanların M.S. 900 -1600 yılları arasında buldukları adanın imkânlarını bilinçsiz bir şekilde tüketmişlerdir. Bu konuda ada halkının dini inanışları gereği deniz kıyısına bakan taraflarda taş heykeller ve platformlar ile adayı çevrelemeleri etkili olmuştur (Ayaz, 2014). Açıktır ki bu heykellerin ve platformların yapılabilmesi için ağaç gerekmiştir ve bunun için 10 milyon ağacın kesildiği düşünülmektedir. Ağaçların kesilmesi bir domino etkisi başlatmış ve adada bir kuraklık ortaya çıkmıştır. Toprakların kaybı dolayısıyla tarım sekteye uğramıştır. Yaşamsal kaynaklarını tüketen adada fakirleşme ve çatışmalar ortaya çıkmıştır. Doğal olarak kendi çatışmaları neticesinde Avrupalıların adayı keşfetmesi sonrasında ada halkında çiçek hastalığı baş göstermiştir. Bu hastalık nedeniyle de kırılğan olan ada halkının önemli bir kısmı ölmüş, geri kalanı ise köleleştirilmiştir (Ayaz, 2014).

Peki, iklim değişiklikleri başlı başına göçü teşvik etmek için yeterli bir unsur mudur? Çevreye ve iklime dair etmenlerin değerlendirilmesi bakımından yazarların maksimalist ve minimalist olarak iki gruba ayrıldığı görölmektedir. Maksimalist görüşü savunanlar bu unsurların göç olgusunun tanımlanması bakımından kapsama dahil edilmesi gerektiğini savunmaktadır. Fakat minimalist olarak adlandırılan gruba göre iklim göçü teşvik etse de doğrudan göçün belirleyici unsuru olarak belirmemektedir. Bu noktada günümüz şartları ile geçmişteki iklimsel değişikliklerin karşılaştırılması gerekmektedir. Bugün çevresel ve iklime dair etmenlerin göçü teşvik ettiği fikri aynı zamanda göçmenler açısından da kullanışlı bir araç olarak değerlendirilmektedir. Bazı yazarlar, göçmenlerin bu gerekçeler arkasına sığınarak bazı diasporik göç ağları dahi oluşturabilmektedir (Lübken, 2012). Diğer yandan iklimsel değişikliklerin bir *kaçışı* teşvik ettiği de açıktır. Bu kapsamda 1927 yılında ABD'nin Missisi eyaletinde tecrübe edilen bir sel olayı sonrasında, burada köleliğin oluşturduğu ayrımcılık durumundan muzdarip olan Afro-Amerikalı bireylerin buldukları bölgelerden kaçtığı görölmektedir. Dolayısıyla iklimsel değişiklikler bazen hayatta kalmak için zorunlu bir tercih olarak bazense hayatta kalmak için uzun süredir planlanan bir sürecin tetikleyicisi olarak belirebilmektedir (Lübken, 2012).

İklim krizinin ortaya çıkardığı bu mültecilik durumu kendi içerisinde bir terminoloji üretmiştir. Bu göç çeşidine iklim mülteciliği adı verilirken bu kimseler iklim mültecileri olarak adlandırılmaktadır. Cenevre Sözleşmesi'nin ilk halinde ya da 1967 tarihli ek protokolde iklimsel mültecilik ile ilgili bir değerlendirmenin olmadığı görölmektedir. Bu ilgisizliğin temel nedeninin ise dönemin Soğuk Savaş şartları nedeniyle mültecilik kavramının başlangıçta zulme maruz kalan demir perde insanların kurtarılması üzerine inşa edilen bir uluslararası politik anlayış nedeniyle şekillendiği ifade edilebilir. Konunun küresel bir ilgi kazanması, 1985 yılında BM Çevre Programı tarafından hazırlanan raporlar sayesinde olmuştur. Kavram ilk kez Hihnnawi tarafından ortaya atılmıştır. 1985 yılında yazarın BM raporuna yansıyan tanımlaması, çevresel kirlenme ortaya çıkan doğal bir afetin ya da çevresel bozulmanın sebep olduğu yıkıcı etkilerin insan yaşamını doğrudan etkilemesi nedeniyle insanların hayatlarını sürdürürebilmek için buldukları alanı terk etmek zorunda kalan kimseler bu kategoride kabul edilmektedir (Göktaş, 2020). Bu kimseler mutlak ikamet ülkesinde yerinden edilen (*displaced*) ya da uluslararası bir sınırı aşan ve yerinden edilmesine esas nedenin, tek başına neden oluşturmasa da, çevresel bozulma, kötüleşme ya da yıkımın olduğu kişiler (Göç Terimleri Sözlüğü,

2013) olarak tanımlandığı görülmektedir. Bu bağlamda çevresel nedenleri ve çevresel nedenle yerinden edilmiş kimseleri belirli şekillerde tasnif etmek mümkündür. Bu bağlamda (Ekşi, 2016):

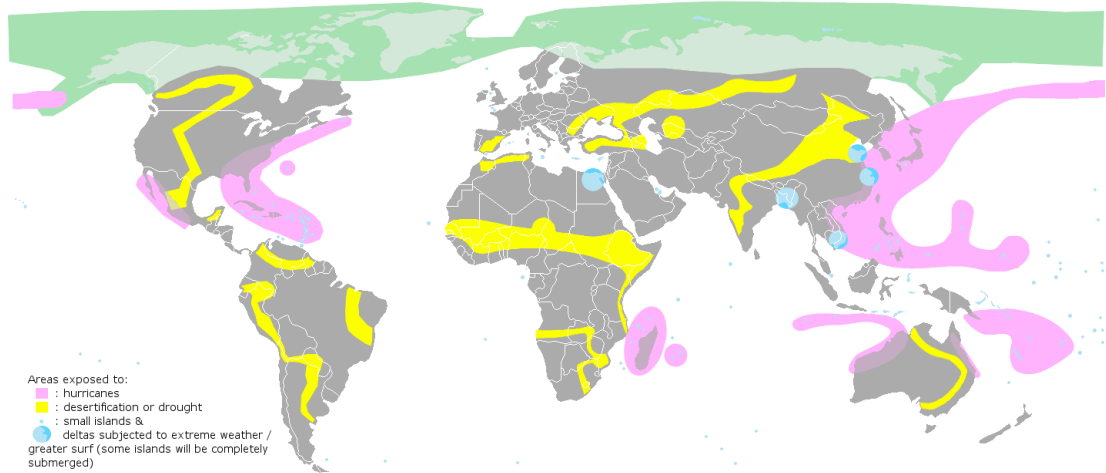
- 1) Geçici Ayrılma: İnsanların yerleşim yerlerini bazı doğal afetler ya da çevresel bozulmalar nedeniyle geçici olarak terk etmesidir.
- 2) Daimi Ayrılma: Merkezinde insanın yer aldığı çevre felaketlerinin sonucu olarak insanların yerleşim yerlerini daimi olarak terk etmek zorunda kalmasıdır.
- 3) Daha İyi Yaşam Koşulları Arama: Temelinde çevresel bir felaketin olmasına karşın insanların buldukları yerleşim yerlerini, geçici ya da daimi olduğu fark etmeksizin, daha iyi yaşam koşullarına ulaşmak amacıyla terk etmeleri ve başka ülkeye yerleşmeyi amaç edinmeleridir.

1997 yılına gelindiğinde, mültecilik konusunda araştırma yürüten bir yazar, Gaim Kibreab, kavramı eleştirmiştir. BM raporunda yer alan tanımlama kavramı siyasal alandan çıkarmaktadır. Fakat bu durum devletlerin mültecilere sığınacak bir alan sağlama zorunluluklarını da ortadan kaldıracak şekilde anlaşılmaya müsait hale gelmektedir. Yazar, çevre sorunlarını siyasal, sosyal ve demografik etmenlerden bağımsız düşünmenin hatalı sonuçlar ürettiğine dikkat çekmektedir (Zickgraf, 2020). Diğer yandan bazı yazarlar çevresel mülteci ya da iklim mülteci olarak değerlendirilen kavrama karşı çıkarlar. Zira iklim değişikliğinin tek başına göçün esaslı unsuru olduğu iddiasını reddetmektedirler. İklim değişikliği bir tehdit çarpanı olarak ele alınmaktadır. Onlara göre göçün arkasında yatan sosyal, siyasal, iktisadi, çevresel ve demografik unsurlar dikkate alınmadan göçü salt iklim değişikliğine bağlamak doğru değildir (Zickgraf, 2020). Buradan hareketle literatürde bu kavramın kullanılması konusunda bazı çekincelerin hâsıl olduğu görülmektedir. Bu nedenle terim ile ilgili olarak farklı tercihler ortaya çıkmıştır. İklim göçmeleri, iklim yerinden edilmiş kişiler gibi kavramlar çevresel mülteci kavramı yerine tercih edilmeye başlamıştır.

İklim mültecilerinin hukuki statüsü, bu kimselerin korunmaları, uygun alanlara yerleştirilmeleri ile ilgili olarak hukuki düzenlemelerde eksiklikler olduğu görülmektedir. Bu noktada temel tartışma devletlerin bu kimselere koruma sağlamak gibi bir yükümlülüklerinin olup olmadığı üzerine yoğunlaşmaktadır. Bu noktada devletlerin ileri sürdüğü en temel argüman uluslararası hukuk bağlamında böyle bir

yükümlülüğün olduğunu ileri süren bir antlaşmanın mevcut bulunmamasıdır (Moberg, 2000, 1112).

Çevresel ya da iklimsel mültecilik kavramına ilişkin bazı kavramsallaştırma çalışmalarının da yapıldığı ifade edilmelidir. Bu çalışmaların temelde iklimsel değişimleri bahane ederek uluslararası göçü tecrübe edenlerin hedef ya da güzergah üzerindeki ülkelerde uluslararası koruma talep edip edemeyeceklerinin belirlenmesi bakımından belirleyici olabilmektedir (Gemenne, Brücker, 2017). Bu manada Çevresel Değişim ve Güvenlik Projesi (*Environmental Change and Security Project*) hayata geçirilmiştir. Bu proje kapsamında doğal afetlerin, belirli bölgelerde çevre koşullarının değişimini tetikleyen bazı kalkınma projelerinin, bazı sanayi kazalarının neden olduğu çevresel değişimlerin vd, çevresel göç için unsurlar olarak belirlediği görülmektedir (Lonergan, 1998).

Şekil 9. İklim Değişikliğine Bağlı Olarak Meydana Gelebilecek Doğal Felaketler

Kaynak: Wikipedia.org, 2023

(Not: Sarılar çölleşme; pembe alanlar hortum; mavi daireler ise aşır yağışlar nedeniyle sel baskınları riskini ortaya koymaktadır)

İç Yer Değiştirme İzleme Merkezi (*The Internal Displacement Monitoring Centre - IDMC*) tarafından yapılan ölçümlere göre 2010-2021 yılları arasında ortalama olarak 25 milyondan fazla insan doğal tehlikelerin tetiklediği felaketler nedeniyle yerlerini değiştirmektedir. Dolayısıyla iklim değişikliğinin insan hareketliliği üzerindeki etkisi de sürekli artmaktadır. Bu iklim temelli riskler de ani patlak veren olaylar neticesinde gerçekleşebilmektedir (IDMC,2022).

Dolayısıyla iklim değişiminin sonuçlarından birinin de göç olduğu ifade edilebilir. Çevresel değişimler göç ve yer değiştirmenin kabul edilen unsurları arasında sayılmaktadır. Diğer yandan insanların karar verme sürecine etki eden unsurlardan biri olarak ifade edilmesi de mümkündür. Zira iklime bağlı olarak gelişen sosyoekonomik unsurların bir kombinasyonu doğrudan tarımdaki kırılganlıkları artırmakta ve insan yaşamının yitirilmesine sebep olabilmektedir. İklime bağlı olarak iki unsur göç ile doğrudan ilgilidir. Bunlardan biri iklim değişikliği sürecinin dünyanın pek çok noktasında giderek hızlanmasıdır. Diğeri ise bu etkilerin coğrafi olarak asimetrik sonuçlar üretmesidir. Uzmanlara göre genellikle çevre yalnızca insanları göçe teşvik eden unsurlardan biridir ve bazen diker mekanizmalar daha etkili olmaktadır. İklime değişikliğinin doğurduğu riskler ile birlikte diğer sosyoekonomik unsurların daha etkili olduğu ifade edilmektedir. Bilhassa kırsal kesimlerde iklim krizinin sonuçlarının daha açık hissedilmesi nedeniyle buralardaki göçler de artabilmektedir. Gelişmekte olan ülkelerde tarım sektöründe, (*tahıl ve çiftlik hayvanları, balıkçılık ve su ürünleri yetiştiriciliği ya da orman ürünleri gibi alanlar*) absorbe edilebilmektedir. Örneğin iklim değişikliğine bağlı krizlerin %26'sı bu alanlarda meydana gelen zararlardan oluşmaktadır (IDMC, 2016).

Düşünüldüğünde göçün kendisi oldukça zahmetli bir süreçtir. Ekonomik fırsatlar, iç savaşlar ya da uluslararası süreçler, dini ya da etnik mücadeleler bunu etkileyebilmektedir. Buna karşın iklim krizinin en büyük sonuçlarından birinin insan hareketliliği olduğu ifade edilmiştir (IPCC, 2007). İklime ve insan göçü arasındaki bağ yeni kurulmamıştır. Ellen Churchill Semple tarafından kaleme alınan çalışmalarda daha iyi bir yer, daha yumuşak bir iklim ve daha kolay yaşam şartları, insanların hareketliliğinin temel motivasyonları arasında gösterilmiştir. Fakat bilhassa 1980'li yıllardan itibaren uluslararası göç ve iklim konularında çalışmaların önemli bir kısmının çevresel sığınmacılar (*environmental refugees*) olarak bu kesimleri adlandırmaya başladığı dahi görülmektedir (El-Hinnawi, 1985). Özellikle son yıllarda doğa durumundaki değişimler artan bir şekilde insan hareketliliğini dünya genelinde etkilemiştir. Son on yılda, doğa en güçlü demografi değişim kaynağı olarak değerlendirilmektedir. Kuraklıklar, deniz seviyesi yükselmesi, yağmur eksikliği gibi nedenlerle göç edilmesinin temelinde iklim krizi yer almaktadır. İklime Değişikliği Konusunda Hükümetler Arası Panel'de (*Intergovernmental Panel on Climate Change*) ele alındığı üzere iklim değişikliği insan göçü üzerinde en büyük

tekil etkiye sahip unsur olarak değerlendirilebilir. Örneğin yalnızca 2016 yılında, 25 milyondan fazla insan ani gerçekleşmiş olan iklim değişikliğine bağlı doğa olayları nedeniyle yerlerinden olmuştur (UNDP, 2016). Diğer yandan var olan doğa mücadeleleri karşısında uzmanlar 50 ila 250 milyon ve hatta bir milyar insan 2050 yılına kadar göç edebilir (UN, 2016). Diğer yandan 2008 ve 2015 yılları arasında ortalama olarak 26.4 milyon insanın yıllık olarak doğal tehlikeler tarafından ortaya çıkan sorunlar nedeniyle yerleşim yerlerini terk ettiği ifade edilmektedir (IDMC, 2015). Bugün ise uluslararası göçmenlerin toplam sayısı, iklim değişikliği nedeniyle ortaya çıkanlar da dahil olmak üzere 2000 yılında olanların %40 daha fazlası bir şekildedir. Bu sayının 2050 yılında 400 milyonu aşması beklenmektedir.

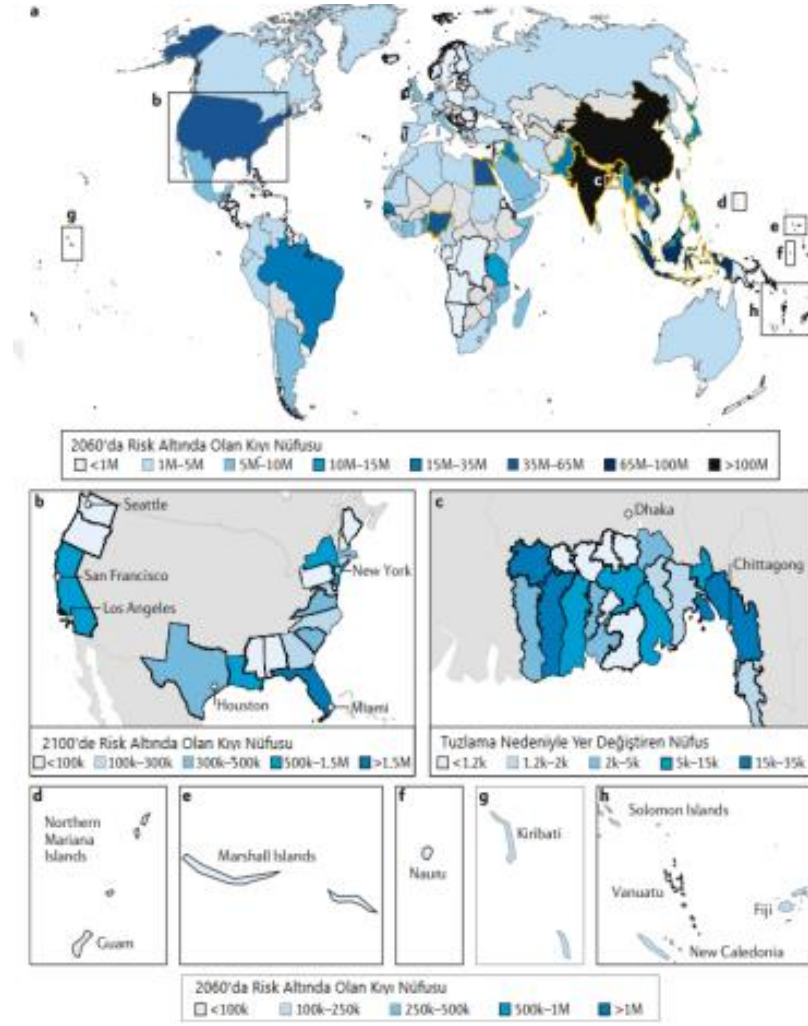
Yukarıdaki şekilden hareketle iklimsel göçleri sele ve taşkına bağlı oluşan göçler, fırtına ve kasırgalara bağlı göçler, deniz seviyesinin yükselmesine bağlı göçler gibi başlıklar altında toplamak mümkündür.

Sel ve taşkına bağlı olarak oluşan göçler, genelde suların yükselerek ya da normalin dışında bir noktadan gelerek karaya çıkması ve kuru yerleri kaplaması sonucunda insanların yaşam alanlarını kaybetmeleri ya da artık geçimlerini sağlayamayacak hale gelmeleri nedeniyle buldukları yerleri terk etmeleri şeklinde tanımlanabilir. Bilhassa yağış rejimlerinin iklim değişikliğine bağlı olarak değişiklik göstermesi nedeniyle dünyanın çeşitli noktalarında seller meydana gelebilmektedir. Bu kapsamda UN Water'ın araştırmalarına göre 1995 ve 2015 yılları arasında meydana gelen sel olaylarının doğal afetlerin %43'ünü oluşturduğu görülmektedir. Bu sellerde 157 bin insan hayatını kaybederken 2,3 milyar insan bu selden etkilenmiştir. Bilhassa ormansızlaşma ve nüfusun artmasına eklenen iklim değişikliğinin 2050 yılında 2 milyar insanı etkisi altına alması beklenmektedir (Körbalta, İrataşAkça, 2020, s.259). Diğer yandan sel felaketinin tek başına göç olaylarını tetiklemenin yanı sıra bölgesel çatışmaları tetikleyerek insanların buldukları bölgeleri terk etmesine varan şiddet olaylarını tetiklediği gibi bir sonucunun olduğu da ifade edilebilir. Zira bazı araştırmalar 2015 ve 2018 yılları arasında Afrika, Asya ve Orta Doğu'da meydana gelen silahlı çatışmaların ya da siyasal huzursuzlukların önemli bir kısmının bu yıllar arasında meydana gelen sel felaketlerinden sonraki iki ay içinde meydana geldiğini ortaya koymaktadır (İde, Kristensen ve Bartusevic, 2020. s.83).

Fırtınalar, normalden daha etkili, hızı saatte 23-26 m arasında olan ve insanlara zarar veren rüzgârlardır. Kasırgalar ise atmosferde alçak basıncın etkili

olduğu coğrafi alanlar içerisinde meydana gelen doğa olayıdır. Rüzgarları ve Şiddetli sel olayları bulunmaktadır. Bazen de gök gürültülü fırtınalar ile birlikte meydana gelen siklondur (Açıklamalı Afet Yönetimi Terimleri Sözlüğü, 2014). Fırtınalar ve kasırgalar da insanların yerleşim yerlerini olumsuz etkileyerek onların buldukları yerlerden göç etmelerine neden olabilmektedir. Örneğin 2016 yılında 12 milyondan fazla insanın fırtınaların oluşturduğu olumsuz koşullar nedeniyle buldukları yeri terk etmek zorunda kaldıkları ifade edilmektedir (Heslin vd, 2019).

İklim değişikliğine bağlı olarak insanların buldukları noktalarda olumsuz koşullara maruz kalmasına neden olan bir diğer doğal felaket ise deniz seviyesindeki yükselmelerdir. Deniz seviyesinde artışların meydana gelmesinin birincil nedeni küresel ısınma dolayısıyla buzulların erimesidir. Bilhassa yakın zamanda buzulların erimesi ve deniz seviyesinin yükselmesi olgusu hızlanmıştır. Küresel ısınmaya ilişkin detaylı bilgi birinci bölümde verildiğinden burada detaya girilmeyecektir. Buna karşın ifade edilmelidir ki deniz seviyesindeki her bir metrelik artışın denizlerin karanın 100 metre içerisine doğru ilerlemesi anlamına geldiği ifade edilmelidir. Bu da demektir ki bu alan içerisinde can kayıpları meydana geleceği gibi hem alt yapının zarar görmesi ya da çökmesi hem de tarihi eserlerin kaybı söz konusu olacaktır (http-5). Bu noktada iki zıt sonuç bulunmaktadır. Bunlardan ilki deniz seviyesinin yükselmesinin kıyı kesimlerindeki insanların iç bölgelere göçünü tetikleyeceği yönündedir. Fakat farklı çalışmalar kıyı bölgelerindeki ekonomik avantajlardan yararlanmak isteyen insanların bu risklere karşın yine de kıyı bölgelerine taşınma eğiliminde olabileceğini ortaya koymaktadır. İlerleyen süreçte, (2060 yılı öngörülerine göre) dünya genelinde deniz seviyesinin yükselmesinden zarar görebilecek bölgeler arasında Hindistan, Çin, Kuzey Avrupa Ülkeleri, ABD ve Brezilya ile Endonezya gibi ada ülkeleri bulunmaktadır. Bu ülkelere dair haritalandırmayı şu şekilde belirlemek mümkündür:

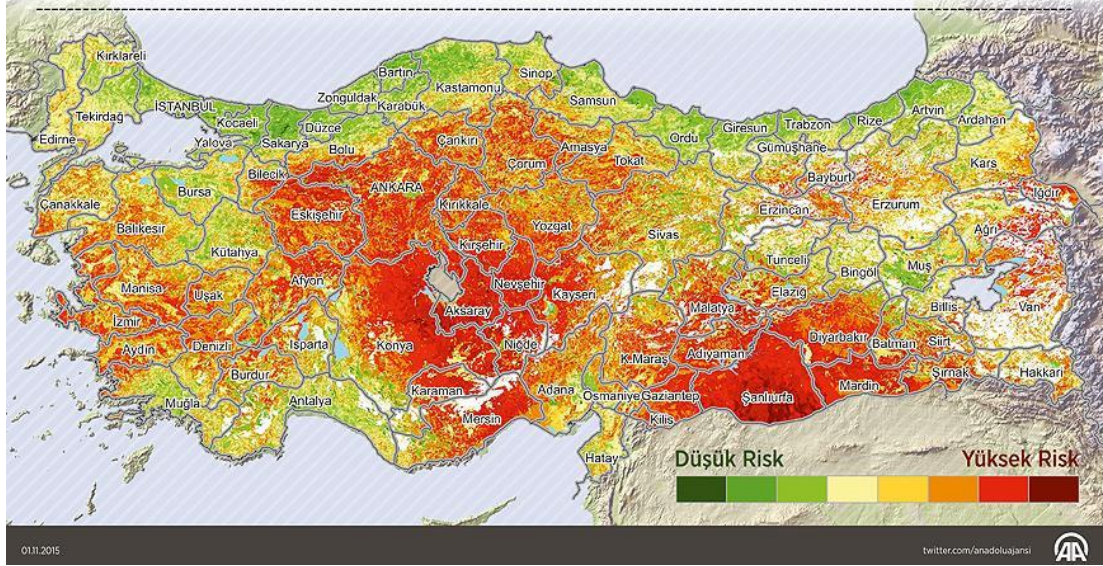

Şekil 10. Deniz Seviyesinden Olumsuz Etkilenecek Ülkelerin Haritada Gösterimi

Kaynak: Hauer vd., 2020, s.33

Son olarak kuraklık ve çölleşmenin de iklim değişikliğine bağlı olarak göçü teşvik edebileceği ifade edilmektedir. Kuraklık ve çölleşmenin insan yaşamına dair pek çok alanı etkilemesi muhtemeldir. Bunlar arasında içme suyunun tükenmesi, sulama amaçlı suyun tükenmesi ve tarımın yapılamaması başlıca unsurlar olarak değerlendirilebilir. Bu durum nüfus artışı ile birleştiğinde insanların kuraklık ve çölleşme nedeniyle buldukları alanlarda yaşamsal gerekliliklere ulaşamaması ve bu nedenle de göç etmesi muhtemel görünmektedir. Ülkemiz de kuraklık ve çölleşme tehlikesi altında olan bölgeler arasında yer almaktadır. Ülkemiz açısından su kıtlığı, kuraklık ve toprakların yeterli su temin edememesine bağlı olarak ortaya çıkabilecek olan toprak erozyonu afetleri bakımından bilhassa İç Anadolu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinin risk alanı içerisinde kaldığına dair projeksiyonlar yapılmaktadır (Şekil 10).

TÜRKİYE'NİN ÇÖLLEŞME RİSK HARİTASI

Şekil 11. Türkiye'nin Çölleşme Risk Haritası

Kaynak: <http://16>

4.2. Dünya'da İklim Krizine Bağlı Göçler ve Türkiye

Çevre felaketleri nedeniyle çok sayıda göç hadisesi ile karşılaşılmaktadır. İklim krizine bağlı olarak meydana gelen göç hareketleri de sel, kuraklık vb. gibi doğal nedenlerin sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Bu başlık altında, Sanayi Devrimi öncesi ve sonrası olarak farklı nedenlere dayalı olarak ortaya çıkan ancak temelinde iklim krizi olan göçler ele alınmıştır.

4.2.1. Sanayi Devrimi Öncesi Ekolojik Krize Dayalı Göçler

Çoğu Bilim insanı ekolojik krizin başlangıç noktasını Sanayi Devrimi'ne dayandırmaktadır. Sanayi Devrimindeki gelişmeler neticesinde karbon salınımı hızlanmış, ortaya çıkan yenilikler ekolojiye zarar vermiştir ancak kimi yazarlara göre ise ekolojik krizin miladı ateşin bulunmasına kadar geri çekilmektedir. Onlara göre Neolitik dönemle birlikte ateşin bulunması ve yaygın kullanımı kitlesel orman tahribatlarına neden olmuş akabinde tarım devrimiyle beraber toplu yaşamların, ilk kabilelerin ortaya çıkması karbondioksit salınımının çoğalmasına neden olmuş bu da iklim değişikliklerinin ve çevresel kirliliğin temelini oluşturmuştur (Sağır,2020,149).

Sanayi Devrimi öncesine başka bir örnek ise Roma ve Sümer uygarlıklarında artan nüfusun ihtiyaçlarını karşılamak için topraklarını daha çok işlemeye ve daha

fazla sulama yapmaya başlamış fazla sulama beraberinde yüzey suyunun çekilmesine ve tarım sisteminin çökmesine neden olmuş bu da 2000 yıllık imparatorluğun sonunu getirmiştir. Yine Roma ve Maya uygarlıklarında ormanlık alanların katledilmesi kötü hava koşulları ve çölleşmeyi beraberinde getirmiş, hava koşullarından ötürü tarım bitme noktasına gelmiş kıtlık baş göstermiş ve imparatorlukların çöküşüne neden olmuştur (Foster,2002,40-42).

Yine 1332 yılında Çin’de yaşanan büyük sel felaketiyle Sarı Nehir taşmış milyonlarca Çinli hayatını kaybetmiştir. Bu felaket sonucunda ölü sayısı 7 milyona ulaşmış cesetlerin çokluğu suyun kirlenmesine neden olmuş bu sebeple Avrupa’yı da kasıp kavuran veba salgını (Kara Ölüm) Çin’den başlayarak tüm dünyayı etkisi altına almıştır (Özdemir,2004,182). Bugün kuraklığın kasıp kavurduğu Etiyopya (Habeşistan) topraklarında bundan on bin yıl kadar önce ilk tarımın yapıldığını düşünmek oldukça zor. Habeşistan havzası sahip olduğu tüm ormanlarını yitirmiş aşırı erozyon sonucu toprakları verimsizleşmiş, kuraklıkla beraber milyonlarca insan yaşamını yitirmiştir. Geriye dönüp bakıldığında zengin Habeşistan’dan geriye hiçbir şey kalmamıştır. Aynı kaderi Babil Uygarlığı da paylaşmıştır. Fırat nehri kıyılarına kurulan Babil İmparatorluğu ormanları tahrip etmesi neticesinde toprakları aşırı erozyona kurban gitmiş şiddetli nehir taşkınlarıyla birlikte tüm verimini kaybetmesi sonucu Babil İmparatorluğunun tarih sahnesinden silinmesine neden olmuştur.

Görüldüğü gibi doğa ve çevre hem iklimler yoluyla hem de kaynakları yoluyla her dönem her medeniyet üzerinde etkili olmuştur çevreyle savaşmayan ve uyum sağlayan medeniyetler devamlılığını korurken uyum sağlayamayanlar göçmüş ya da yok olmuştur. Buna güzel bir örnek de Vikingler tarafından gelmektedir. Grönland’ı fetheden Vikingler Küçük Buzul Çağı döneminde dönem şartlarına uyum sağlayamamış adada varlıklarını koruyamamışlardır. Buzul Çağının başlaması ile Vikinglerin ana karayla bağı kopmuş ve adadan yok olmuşlardır. Aynı dönemde Grönland’da sadece Eskimolar (İniut) adaptasyon sayesinde hayatta kalmayı başarabilmiştir.

Sanayi Devrimi öncesi ekolojik krizler yerel bir sorun oluşturmuştur. Sadece bulunduğu bölgede kullanılan kaynak üzerinde bir ekosistem değişikliğine neden olmuş dar bir çerçevede cereyan etmiştir. Sanayi Devriminden sonra ise durum değişmiş üretimin aşırı artışı kaynak tüketimini de arttırmış yerelden çıkıp başka bölgelerdeki kaynaklarında kontrolsüz şekilde tüketilmesine neden olmuş tükenen

kaynaklar beraberinde o bölgedeki ekosistemin değişmesine ya da yok olma tehlikesi altına girmesine neden olmuştur.

4.2.2. Sanayi Devrimi Sonrası Ekolojik Krize Dayalı Göçler

Sanayi devrimi öncesi yerel bazda tahribata ve üstünde yaşayan toplumların çöküşüne neden olan iklim değişiklikleri Kapitalizmin yükselişi ve Sanayi Devrimi sonrası büyük bir ivme kazanmış etkilediği bölge sınırlarını aşarak büyük coğrafyalara yayılmıştır. İnsan faktörünün de devreye girmesiyle küresel krizlere neden olmuştur.

Sanayi devrimiyle birlikte insanoğlunun doğaya tahakküm etme çabası artmış, devrim öncesi doğayla birlikte yaşama, çevreye uyum sağlama söz konusuken devrim sonrası doğayı bir hammadde ve mal olarak görmeye başlamış bunun sonucunda birbiri ardına gelen iklim felaketleri ve çevresel yıkımlar oluşmuştur. Teknolojik gelişmeler, üretimin tüketimi karşılayamaz hale gelmesi akabinde toprağın, suyun, havanın bu nedenle kirletilmesi doğal sistemin sürdürülebilirliğine zarar vermiştir.

Sanayileşmeden kaynaklı aşırı Karbon üretimi bitkiler tarafından tamamının emilimini imkansız hale getirmiş ayrıca sanayileşmiş bölgelerden giderek yok olan bitki ve hayvan çeşitliliği doğal savunma mekanizmasının zarar görmesine veyahut ortadan kalmasına neden olmuş bu da iklimsel felaketlerin yaşanmasına kapı aralamıştır.

Sanayi devriminin olmasıyla birlikte endüstride fosil yakıtlar özellikle kömür kullanımı korkunç derecede artmış devrimin merkezi olan İngiltere’de kömür kullanımından kaynaklı gökyüzü kömür kurumundan gözükmeyen olmuş, kurumun ciğerlere yapışmasından dolayı şolunum yolu hastalıkları ve kanserde artışlar meydana gelmiş, yağmur yerine kömür kurumları yağmaya başlamış ayrıca Norveç’e doğru esen rüzgarlar Norveç’teki balıkçılığı da etkilemiştir. Hava kirliliği, aşırı kömür kullanımından kaynaklı ve rüzgarsız hava koşullarıyla birleşince İngiltere’nin kabusuna dönüşmüş 1952 yılında “öldüren sis” olarak tanımlanan hava olayı meydana gelmiş ve binlerce kişinin ölümüne neden olmuştur (http-4)

Günümüzde de durum pek iç açıcı görünmemektedir. Sanayi devriminden sonra çevre konusunda herhangi bir önlem alınmamış bunun sonucunda iklim sürekli olarak ısınmaya başlamış, başta Afrika Kıtası olmak üzere büyük ölçekli kuraklıklar

yaşanmaya başlanmış, deniz ve okyanuslardaki su seviyelerinin küresel ısınmadan dolayı yükselmesi deniz seviyesinde bulunan ülkeleri tehdit etmeye başlamış, Maldivler, Hollanda gibi ülkeler çok büyük kamusal maliyetlerle su seviyelerinin yükselmesi karşısında topraklarını kaybetmemek adına önlemler almaya çalışmakta, Bangladeş ise iklim değişikliğinin sonucu olarak ekilebilir tarım arazilerinin seller dolayısıyla tehlikede olduğunu bunun içinde bir takım reformlar uygulanmaya çalışılmakta ancak insanlığın gücü doğa karşısında yetersiz kalmakta ve ne yazık ki ilerleyen zamanlar bize bu ülkeler için göçün kaçınılmaz olduğunu gösterecektir (http-7).

4.2.3. Fırtına ve Kasırgalar

İklim krizi nedeniyle ortaya çıkan göçlerden ilki *fırtınalar ve kasırgalar nedeniyle* ortaya çıkan göçler olarak ifade edilebilir. Küresel ısınma nedeniyle sıcaklık, kasırgaların gücünü arttırabilmektedir. Yapılan çalışmalar neticesinde elde edilen bulgulara göre 1995 ila 2016 yılları arasında fırtınalar ve kasırgalar dolayısıyla 250 bine yakın insan hayatını kaybetmiş görünmektedir. Bu da açık bir şekilde fırtınaların ölümcül doğa olayları olduğunu ortaya koymaktadır. Örneğin Karayip bölgesinde son 25 yılda iki büyük kasırga meydana gelmiştir. Bunlar Mitch ve Katrina kasırgaları olarak ifade edilmektedir. Bu kasırgalar oldukça büyük ölçekte ve yıkıcı seyretmiştir. Söz konusu kasırgalar nedeniyle toplamda 2 milyon insanın bulunduğu yerleşim yerini terk etmek zorunda olduğu ifade edilmektedir. Öyle ki araştırmalar, yalnızca Teksas bölgesinde 150 binden fazla insanın yerleştiğine dönük bilgiler verilmektedir (McLeman ve Hunter, 2010). Diğer yandan, bazı araştırmalar, göç olgusunun da ekonomik olduğunu ortaya koymaktadır. ABD’de yapılan araştırmalar bu tür felaketler sonrasında göç edebilen grupların da varlıklı aileler olduğunu ortaya koymaktadır. Geçim sorunları yaşayan, toplumsal olarak dezavantajlı gruplara mensup insanların göç sorunları yaşadığı ifade edilmiştir. ABD kıtasının bir diğer ucu olan Alaska’da 2007 yılında bir fırtına meydana gelmiştir. Bu fırtına neticesinde pek çok insanın (250 kişi) yerleşim yerini terk ettiği görülmektedir. Bu tehcir işlemi ise devletin sağladığı finansman dolayısıyla gerçekleşmiştir (Afifi ve Jager, 2010).

ABD dışındaki coğrafyalarda da benzer neticelerin görüldüğü söylenebilir. Bu kapsamda bilhassa Asya kıtası dikkat çekmektedir. 2017 yılında Doğu Asya ve

Güney Asya civarında pek çok tayfun meydana gelmiştir. Bu tayfunlar öyle şiddetli olmuştur ki aynı anda üç ülkeyi (Myanmar, Bangladeş ve Hindistan) etkisi altına almış, zaten sığınmacı kamplarında kalan (*Rohingya kampı*) insanları dahi yerinden edebilecek bir güce ulaşmıştır. Diğer yandan aynı sene Vietnam ile Filipinler bölgelerinde de 800 bin, Filipinler ve Malezya'da ise 750 binden fazla insanın seller dolayısıyla yerinden olduğu ifade edilmektedir. Vietnam'da bu felaketler sonucunda pek çok kişinin yerini değiştirmesi yönünde bir adım atılmıştır. Bu kararın önemli bir kısmı ise önleyici göç tedbiri olarak alınmış görünmektedir (IDMC, 2018). Başka bir doğa olayında, Filipinler coğrafyasında Haiyan kasırgası meydana gelmiştir. Bu kasırga pek çok insanı yerinden etmiştir. Bu sayının 4,1 milyon olduğu ifade edilmektedir. Devlet tarafından tahliye olanlara bir tesis imkânı sağlanmış ise de bu tesis yalnızca 100 bin kişi kapasiteli bir tesis olabilmıştır. Dolayısıyla geri kalan 4 milyon kişinin tesise alınmadığı görülmektedir. Konuya ilişkin yapılan araştırmalar neticesinde söz konusu kasırga dolayısıyla yerinden olan kimselerin zaten ülkenin yoksul kesimleri olduğu anlaşılmaktadır. Kasırganın vurduğu bölgede, bir haftanın sonunda göçlerin iyice arttığı ve ortalama olarak her gün 10 bin kişinin göç ettiği ifade edilmektedir. Buna karşın aradan bir yıl geçtikten sonra dahi devlet yetkililerinin geride kalan kimselerin evlerinin korunaklı olmadığı gerekçesiyle göç etmelerini tavsiye etmesi dikkat çekici bir konudur (Gemene vd, 2014).

4.2.4. Seller

İklim değişikliklerinin en büyük neticelerinden biri, bazı bölgelerde eskisine kıyasla ortaya çıkan yağış dinamiği değişiklikleridir. Öyle ki yoğun yağışlar dolayısıyla seller meydana gelebilmektedir. Bu seller açıktır ki yerleşim yerlerine büyük zararlar vermektedir. Fakat buna ek olarak tarım alanlarına ve hayvancılığa da büyük zararlar veren seller dolayısıyla belirli bölgelerde yaşama imkânının giderek azaldığı söylenebilir. Bazı araştırmalar, sellerden sonraki süreçte, ilgili bölgelerde yaşayan insanların bir kısmının (%10) göç eğiliminde oldukları, söz konusu göçmeler arasındaki çoğunluk kısmının ise göçlerinin ana nedenlerinden biri olarak da selleri işaret ettiği anlaşılmaktadır (Oudry vd, 2016).

Küresel ısınma dolayısıyla kış ayları sıcak seyretmektedir. Bunun bir sonucu olarak da yağışlar yoğunlaşabilmekte, yağışlı gün sayısı artmakta, aşırı hava olayları tecrübe edilebilmektedir. Bu tür olayların en sık yaşandığı ülkelerden bir Tayland

olarak dikkat çekmektedir. Tayland'da bölgesel olarak iklim hadiselerinde radikal değişiklikler gözlemlenebilmektedir. Şöyle ki ilgili ülkede 2010 yılında, aşırı kuraklık dolayısıyla ülkenin belirli kesimlerinin afet bölgesi olarak tayin edildiği anlaşılmaktadır. Buna karşın 2011 yılında hava durumu radikal bir değişim göstermiş ve şiddetli yağışlar, buna bağlı olarak taşkınlar meydana gelmiştir. Bunun doğal bir sonucu olarak ise milyonlarla ifade edilen bir insan kitlesinin yerinden edildiği görülmüştür. Söz konusu aşırı yağışlar nedeniyle ülkede TransRe projesi yürürlüğe konulmuştur. Bu projeye göre, ülkenin taşra kesimlerinde yaşayan insanların göç ve toplumsal direnç kabiliyetleri incelenmeye başlanmıştır (Sakdapolrak, 2014).

Tayland örneğinden de anlaşıldığı üzere, aşırı sel ve taşkın hadiselerindeki artış ekseriyetle Asya ve Pasifik bölgesinde kendisini göstermektedir. Bu nedenle pek çok insan yer değiştirmektedir. Bu yer değiştirmelere bağlı olarak bölgelerin ekonomik yetkinlikleri de etkilenmektedir. Zira iç gücü transferi ortaya çıktığı gibi bölgelerin gelir çeşitliliği azalmakta, ailelerin yeniden birleşmesi gibi sorunlar baş gösterebilmektedir. İlgili dönemde (2010-2011) radikal hava değişimleri dolayısıyla bölgede 42 milyon civarında insanın yerinden olduğu ifade edilmektedir. Benzer şekilde 2017 yılında meydana gelen seller dolayısıyla Güney Çin'de 1.5 milyondan fazla insan yer değiştirmiştir. Bunun nedenleri arasında su baskınları olduğu ifade edilmektedir. Buna karşın bölgenin güney kesimlerinde de ilave olarak 500 binden fazla insanın yer değiştirmesi de ürkütücü bir tabloya işaret etmektedir (IDMC, 2018). Bunun yakın gelecekteki sonuçları arasında Asya bölgesinde taşranın ortadan kalkabileceği ve insanların artık mega şehirlerde yaşamayı tercih edeceği gibi bir öngörü de bulunmaktadır.

Bir diğer Asya ülkesi olan Bangladeş de radikal hava olaylarından etkilenen bir diğer ülke olarak dikkat çekmektedir. Bu ülkede, 1995 yılından bu yana, 45 milyondan fazla kişinin yerinden olmuş olması ve bunun temelinde ise altı adet büyük sel hadisesinin yer alması, tablonun ürkütücülüğünün ortaya konulması bakımından anlamlıdır. Örneğin 1998 yılında tecrübe edilen sellerde ülkenin %61'i sular altında kalmıştır. Bu hadise, 45 milyon kimseyi evsiz bırakmıştır. Benzer şekilde 2007'de 650 bin, 2009 yılında ise 862 bin kişi, meydana gelen büyük sel felaketlerinde evlerini terk etmek zorunda kalmıştır. Ortaya çıkan sayılar oldukça büyük ve yönetmesi zor sayılardır. Bu büyük hadiseler sonrasında evsiz kalan bu insanların büyük bir kısmının göç etmeyi tercih ettikleri izahından varestedir. Bu maksatlar ilgili kimselerin büyük şehirlere yönelecekleri de söylenebilir. Kaldı ki

ilgili ülkede yaşanan göç hadiselerinin neredeyse %33'lük bir kısmının kırsal kesimlerde verimli toprakların ya ad ekilebilir alanların kalmaması nedenine dayanması da bu gerçeği gösterir niteliktedir (Mortreux ve Adams, 2015).

Sel hadiselerinin önemli bir kısmı Asya kıtasında meydana geliyor olsa da Afrika kıtasında da konuya ilişkin acı tecrübelerin yakın zamanda yaşandığı söylenebilir. Bilhassa gelişmekte olan bölgelerde meydana gelen sel felaketlerinin acı tecrübeler ortaya çıkardığı söylenmelidir. Bunlardan biri Etiyopya'da meydana gelmiştir. Burada meydana gelen ani ve yoğun yağışlar nedeniyle sel felaketleri meydana gelmiştir. Bu yağış rejimi dolayısıyla 170 binden fazla kişi yerinden olmuştur. Diğer yandan sel felaketinin kırsal kesimleri etkisi altına alması nedeniyle 2750 hayvanın da telef olduğu, tarım arazilerinin büyük bir kısmının (6500 hektar) da kullanılamaz hale geldiği ifade edilmektedir. Benzer bir sorunun bir başka Afrika ülkesi olan Mozambik'te de karşımıza çıktığı görülmektedir. Burada, meydana gelen aşırı yağışlar nedeniyle, Zambezi nehri taşmıştır. Bu hadise 2001, 2007 ve 2008 yıllarında tekrar etmiştir. Sırasıyla her bir taşkın 220 bin, 110 bin ve 80 bin civarındaki insanın göç etmesine neden olmuştur (Faist ve Schade, 2013).

Konuya ilişkin olarak bir de Latin Amerika örneklerinden bahsetmek gerekmektedir. Bunlardan biri Brezilya'dır. Brezilya'da sıcaklıklar artış eğilimindedir. Kaydedilen en büyük sıcaklık 2014 yılında tecrübe edilmiştir. Ülkede sıklıkla su depolarının kuruduğu ifade edilmektedir. Buna karşın sel ve heyelan hadiseleri de sıklıkla görülmektedir. Diğer yandan kıta boyunca, Arjantin, Bolivya, Guatemala, Paraguay, Peru, ABD ve Kanada gibi pek çok ülkede sele bağlı olarak yer değiştirmenin söz konusu olduğu ifade edilmektedir. Bu noktada Peru'da meydana gelene sel felaketinde 295 bin civarında kişinin yer değiştirmiş zorunda kalması bunun açık birer örnekleri olarak ifade edilmektedir. Diğer yandan İngiltere gelişmiş Avrupa ülkeleri de sel felaketinden nasibini almış görünmektedir. İngiltere'de 2013 yılında tecrübe edilen yağış miktarının son 100 yılda kaydedilenler arasında en yüksek orana ulaştığı ifade edilmektedir. Diğer örnekler kadar yoğun olmasa da bu ülkede de kısmen geçici/daimi yer değiştirmelerin yaşanmasına neden olduğu ifade edilmektedir. (IDMC, 2016; Gemenne, Brücker, Lenesco, 2014)

4.2.5. Deniz Seviyesinde Yükselme

Deniz seviyesindeki yükselme küresel ısınmanın sembolik sonuçlarından biridir. Bu durum yüzey sıcaklığındaki ortalamaların artması ile birlikte kendisini göstermeye başlamıştır. Doğal bir sonucu ise okyanus seviyelerindeki artış olacaktır. Dolayısıyla verimli toprakların ve arazilerin bu yükselen su tarafından yutulması nedeniyle tarım alanlarında azalma meydana geleceğine yönelik değerlendirmeler bulunmaktadır. Söz konusu yükselme nedeniyle en çok okyanusa kıyısı olan ülkeler tehdit altındadır. Bunlardan biri de Hollanda'dır. Hollanda, konuya ilişkin olarak uzun süredir araştırmalar yürütmekte ve ne gibi önlemler alınabileceği konusunda faaliyetler yürütmektedir. Bu manada, su idaresi, sel baskınları karşısında alınabilecek önlemler ve bu kapsamda kıyılara setlerin gerilmesi, yeni setlerin inşa edilmesi gibi tedbirlerin görüşülmesi ve uygulamaya geçirilmesi, içme suyunun bölge halkına ne şekilde tedarik edileceğine dair çalışmalar ile limanın korunması gibi hususlarda hem faaliyetler yürütülmektedir hem de bu konuda vatandaşların farkındalık kazanması için çalışmalar yürütülmektedir (Kwadijk vd, 2010). Benzer şekilde Hindistan ve Bangladeş ya da Japonya gibi okyanusa kıyısı olan ya da bizzat okyanus ülkesi olan devletler de deniz seviyesindeki yükselişten olumsuz etkilenecek bölgeler olarak görülmektedir. Bu kapsamda sırasıyla 37 milyon, 27 milyon ve 91 milyon insanın tehdit altında olduğu ifade edilmektedir. Benzer şekilde Çin'de 22 milyon, Endonezya'da 20,9 milyon ve Filipinler'de 13, 6 milyon insanın deniz seviyesindeki yükselmeden olumsuz şekilde etkileneceğine dair bir değerlendirme de bulunmaktadır.

Deniz seviyesindeki yükselme uzun erimli sonuçları olacağı ifade edilmektedir. Bu sonuçlardan etkilenecek ülkelerden biri de Kribati'dir. Kribati bir ada ülkesidir. Kribati'de en büyük endişelerden birinin deniz seviyesindeki yükselme olduğu ve tatlı su kanallarına tuzlu suyun karışması gibi sorunların ortaya çıktığı ifade edilmektedir(http-6). Bu kapsamda, şimdiden, deniz seviyesi yükselmesine yönelik olarak adanın gelecekte ne şekilde etkileneceğine dair çalışmalar yürütülmekte, devletin konuya ilişkin olarak halkla işbirliği yaparak uyum stratejileri geliştirmesi beklenmektedir. Bu kapsamda hükümet, 2025 yılı bağlamında nüfus planlaması yaparak artışı engellemeye çalıştığı ifade edilmektedir. Benzer bir sorun da yine ada ülkesi olan Maldivler açısından sorun teşkil etmektedir. Burada hükümetin göçü teşvik ettiği zira adaların su altında kalmasının muhtemel olduğu

yönünde değerlendirmelerin yapıldığı ifade edilmektedir. Tuvalu ülkesinde de benzer sorunlar baş göstermiş ve ada ülkesinin tahliyesi gündeme gelmiştir. Bu kapsamda Yeni Zelanda tarafından her sene belirli bir sayıda Tuvalu vatandaşı ülkeye kabul edilmektedir (http-7).

4.2.6. Kuraklıklar ve Çölleşme

İklim değişikliğinin uzun vadede ortaya koyduğu sorunlardan biri de çölleşme olarak ifade edilmektedir. Çölleşme de tıpkı deniz seviyesindeki artış gibi uzun erimli sonuçları olan bir sonuç olarak karşımıza çıkmaktadır. Sıcaklığın artmasına bağlı olarak verimli tarım arazileri kurumaktadır. Sıcaklıklar ve yağışın azalmasına bağlı olarak toprak nemini kaybetmektedir. Bu durum belirli alanların yaşanılabilir olma özelliğini olumsuz etkileyen sonuçlar olarak dikkat çekmektedir. İklim değişikliği dolayısıyla ortaya çıkan kuraklıklardan en çok Kuzey Afrika ve Orta Doğu ülkelerinin etkilendiği ifade edilmektedir. Bu ülkeler arasında Mısır, Cezayir, Fas ve Suriye ile Yemen gibi ülkeler gündeme gelmektedir. 2007 yılında başlayıp 3 yıl boyunca yaşanan su kıtlığı tarımda kıtlığa, toplu hayvan ölümlerine ve 1.5 milyon insanın köylerden kentlere göç etmesine neden olmuştur. Bu ülkeler bağlamında yürütülen bir araştırmanın sonuçları ortaya koymuştur ki bu bölgelerde yer alan hanelerin %75'i gibi önemli bir kısmının bulunduğu coğrafyada yağmur düzensiz bir hal almıştır. Bu kesimler daha az yağmurun yağdığını, kuraklığın arttığını, verimliliğin düştüğünü, yağış mevsiminin eskisine kıyasla daha geç başladığını ifade etmeleri ilginçtir. Elbette bunun en doğal sonuçlarından biri bölgede göç olgusunun artmasıdır. Bilhassa bu bölgede son beş yılda göç olgusunun önemli bir artış gösterdiği ifade edilmektedir (Wodon vd, 2014). Yine bu bölgede 2006-2010 yılları arasında yaşanan büyük kuraklığın da Arap Baharı'na dolaylı yoldan etkisi bulunmaktadır. Bereketli Hilal olarak adlandırılan bu bölgenin uzun süreli ağır kuraklığa maruz kalması, giderek artan gıda fiyatları ile toplumsal hoşnutsuzluğu zirveye taşımış siyasal istikrarsızlıkla birlikte Tunus'ta başlayıp Libya, Mısır, Suriye, Cezayir, Ürdün, Yemen'de büyük ayaklanmalara sahne olmuştur(Conker, 2020, 18(4)).

Benzer şekilde, Doğu Akdeniz ülkelerinin bir kısmı da iklim değişikliğine bağlı kuraklıklar ile mücadele etmektedir. İsrail ve Ürdün gibi ülkeler bunlar arasındadır. Endişe verici olan ise bölgedeki projeksiyonların kuraklığın artacağı

yönünde tahminler ortaya koymasındır. Bu manada, bir Doğu Akdeniz ülkesi olan Suriye’de su ve gıda kıtlığının ortaya çıkabileceğine yönelik değerlendirmeler bulunmaktadır. Buna ilave olarak ise bölgede yaşayan 40 bin ila 60 bin arasındaki nüfusun göç arayışına girişebileceği düşünülmektedir (IOM, 2009). BM raporlarına göre sadece 3 yıl içinde (2011-2013) 100 bini aşkın insanın kuraklıklar nedeniyle Suriye’de hayatını kaybettiğini, 9 milyon insanın ise yerinden olduğunu ortaya koymuştur. Kuraklıklar başlangıçta kırsal kesimden kente göçü teşvik etmektedir. Bunlar arasında Afrika kıtasında meydana gelene öçler önem arz etmektedir. 1983-1985 yıllarında Mali ülkesinde göçler araştırılmıştır. Bu göçlerin önemli bir kısmının kuraklık nedeniyle kırsal alanlarda ekonomik faaliyetlerin yürütülemediği, bireylerin de ailelerine destek olmak amacıyla şehirlere göç etmesi nedeniyle ortaya çıktığı anlaşılmaktadır. Benzer sonuçlar Kuzey Sudan’da 1980’li yıllarda yaşanan göç olayları açısından da geçerli kabul edilirken Kuzey Etiyopya’da kırdan kente kuraklık nedeniyle göçün fazla etkili olmadığı, bunu nedeninin ise uç bölgelerde insanların kendilerine özgü uyum stratejileri geliştirmeleri olduğu vurgulanmaktadır (Meze Hauesken, 2004). Konuya ilişkin olarak Nijer, Burkina Faso ya da diğer Çad Havzası civarında meydana gelen kuraklık neticesinde göç hareketlerinin olduğu ifade edilebilir. Bu havza 20 milyon insanın geçimi açısından önemli iken havzanın kurumasının göçü tetikleyebileceği ifade edilmektedir (IDMC, 2016).

4.3. İklim Adaletini Gerçekleştirmek İçin Öngörülen Hususlar

İklim krizi bakımından çeşitli araçlar gündeme gelmektedir. Bu bağlamda dünya ekosisteminin düzene ve istikrara kavuşması için, dengenin bozulmasına neden olan insan faaliyetlerinin sınırlandırılması gündeme gelmektedir. Bu bağlamda tüketimin azaltılması, refah ve ekonomik büyümenin birbiri ile bağlantılı olduğu iddiası terk edilmeli, enerji verimli bir şekilde kullanılmalı, tarımsal ve endüstriyel sistemlerin yerelleştirilmesi, idarenin demokratik bir yapı arz etmesi, demokratik süreçlerin yaygınlaştırılması bu noktada önemli hususlar olarak ifade edilmektedir. Açıktır ki hem global hem de yerel unsurlar dikkate alındığında iklim adaletinin sağlanabilmesi için bazı hususlara dikkat çekilmektedir: (Turhan vd, 2017, s.17)

- Enerji kaynaklarının değiştirilmesi ve fosil yakıtların kullanımından vazgeçilmesi

- Sürdürülebilir enerjinin sağlanması ve buna bağlı olarak enerji verimliliğinin ve tasarrufun ön plana çıkarılması;
- Bilhassa gelişmiş ülkeler hesaba katılarak küresel tüketimin azaltılmasının sağlanması;
- Kuzey ülkeleri ekosistemin tahribatında bir sorumluluğa sahiptir. Bu nedenle bu ülkelerin başta ada ülkeleri olmak üzere az gelişmiş ülkelere kaynak transferi yapılmalıdır.
- Gerekli kaynakların askeri harcamaların kesintiye uğraması, konuya dair ilave vergilendirmeler ve borçların silinmesi suretiyle temin edilmesi;
- Sera gazının azaltılması için ulusal hukukun uyumlulaştırılması ve karbonsuzlaştırma hedeflerinin belirlenmesi;
- Toplumsal eşitsizliklerin giderilmesi ve eşitliğe dayalı bir adalet sisteminin tesis edilmesi; temiz, erişilebilir ve yurttaşları sürece dâhil eden bir enerji sisteminin tesis edilmesi;
- İklim değişikliği ile sözde mücadele yöntemlerinden vazgeçilerek karbon ticareti, nükleer enerji, karbon tutma ve saklama ile GDO'ları ön planda tutan teknik ve idari çözümlerden kaçınılması.

4.3.1. Konunun Türkiye Açısından Değerlendirilmesi

Türkiye'nin hem bir Doğu Akdeniz ülkesi olması hem de Orta Kuşak'ta yer alması nedeniyle yarı kural bir iklimi bulunmaktadır. Bilhassa İç Anadolu, Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu gibi bölgelerde kuraklığın önemli ölçüde hissedildiği söylenebilir. Küresel iklim değişikliği nedeniyle bu kuraklığın artabileceği de ifade edilmektedir (Öztürk, 2002). İklim değişikliğine bağlı olarak ilgili bölgelerde bitki çeşitliliği azalmaktadır. Verimli tarım arazilerinin oranı da düşüş göstermektedir. Ekosistemdeki biyolojik üretkenlik azalacağı gibi yabancı ve zararlı bitki türleri artacaktır. Türkiye'de buna bağlı olarak çölleşme beklentisi de hâkimdir (Türkeş, 2012). Bu göçün başlangıçta iç göçü tetikleyeceği açıktır. Bilhassa İç Anadolu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde, tarım arazilerindeki verimliliğin düşmesine bağlı olarak bu bölgelerde yaşayan insanların büyük kentlere ya da daha verimli toprakları olan kuzey kesimlerine göç edebilecekleri ifade edilmektedir (Metinoğlu, Albayram ve Özdemir 2014).

Göçe ilişkin olarak yapılacak bir yaklaşım türü olarak fayda-maliyet yaklaşımı söz konusu olabilir. Yaşadıkları bölgeleri kuraklık nedeniyle terk eden insanların ekonomik olarak geçimlerini yürütebilecekleri alanları öncelikli olarak tercih edecekleri açıktır. Bu noktada ön plana büyük kentler çıkmaktadır (Bahar ve Bingöl, 2010). Bu durumun en büyük sonucu ise büyük kentlerde plansız yapılaşma ve çarpık kentleşme olgularının tecrübe edilmesi olacaktır.

Türkiye konumu itibarıyla tarihsel olarak iklim sorunları ile mücadele eden bir bölgede yer almaktadır. Bu durum başta Türkiye açısından gıda güvenliğini tehdit eder niteliktedir. Gıda güvenliğini ve tarımı desteklemek adına yapılan baraj çalışmaları da dolaylı olarak iklimsel sorunların bir sonucudur ve 1992 yılında yapılan Atatürk Barajı dolayısıyla dahi 100 binden fazla insanın yerleşim yerlerini terk etmek zorunda kaldıkları ifade edilmektedir (Turhan, Zografos ve Kallis, 2015).

Türkiye’de deniz seviyesi de her sene yükseliş eğilimindedir. Şen tarafından yapılan araştırmalara göre deniz seviyesi her sene ortalama olarak 3-8 mm arasında yükselmektedir. Bu durum ilerleyen süreçte tarım arazilerinin su altında kalması ile sonuçlanabilir. Diğer yandan Türkiye’de temiz içme suyuna ulaşma konusunda da sorunların olduğu görülmektedir. Bilhassa tarım sektöründe suya olan ihtiyacın karşılanabilmesi için kullanılan suyun yetersiz kalması nedeniyle yer altı içme suyu kaynakları kullanılmaktadır. Benzer şekilde, kuraklık nedeniyle otlatma alanlarının azalması hayvancılık sektörünü de olumsuz etkileyen bir durum olarak dikkat çekmektedir. Ormanlarda yer alan kuru otların ve çalılarının kuraklık ile birlikte orman yangınlarını tetiklemesi nedeniyle de yerleşim alanlarının zarar görmesi söz konusu olmaktadır (Talu, 2015). Tüm bu durumlar bilhassa Akdeniz bölgesinde göçü teşvik eden olaylar olarak dikkat çekmektedir.

4.4. Küresel İklim Değişikliği Bağlamında İklim Adaletinin Sağlanması

4.4.1. İklim Adaletinin Anlamı ve Teorik Temelleri

İklim adaleti iklim değişikliğine sebep olan medeniyetler ile bu değişikliğin olumsuz sonuçlarına katılmak durumunda kalan medeniyetler arasında bir dengelemenin yapılması gerekliliği üzerinde yükselen bir teoridir. Dolayısıyla iklim adaletinin sağlanabilmesi için öncelikle onun sebep olduğu zararların telafi edilmesi,

dezavantajlı toplumların üzerine yıkılan yükün hafifletilmesi ve küresel bir çözümün benimsenmesi temel hedeftir (Demir, 2022, s.66). İklim adaleti Platon'un ileri sürdüğü “*adalet gücünün işine gelendir*” prensibinden ayrılışı ve Aristoteles'in iki uç arasında dengeyi bulmak için geliştirdiği erdemli ve adil bir yaşama yönelen Altın Orta'ya yönelmeye başlayan bir adalet anlayışını ifade etmesi bakımından önemlidir (Demir, 2022, s.67). İklim adaleti eşitsizlik ve dengesizliklerin dağıtıcı adalet üzerinden giderilmesini ifade eder. Rawls buradan hareketle nesiller arası adalet kavramını türetir. Nesiller arası adalet için en temel prensip ise fırsat eşitliğidir. İnsanlar gelecek nesilleri de hesaba katarak ellerindeki imkânları idareli kullanmalı ve tasarrufta bulunmalıdır. Rawls nesiller arası adalet anlayışını farklı halklar arasındaki dengeleme üzerinden de tasvir eder ve bu bağlamda gelişmiş toplumların inisiyatif aldığı ve en az avantajlı grupların en fazla yararlanacağı şekilde dağıtımın sağlanmasının anlamlı olacağına yönelik bir teori geliştirir (Demir, 2022, s.68).

İklim adaleti perspektifinden meseleye yaklaşıldığında, açıktır ki gelişmiş olan ülkelerin sorumlulukları Afrika, Ortadoğu ve Asya'nın az gelişmiş ülkelerine yönelmektedir. IPCC tarafından ortaya konulduğu üzere iklim değişikliğinin sonuçları eşitsiz bir şekilde dağılmaktadır. İklim değişikliği ile ilgili olarak savunmasız ve bilhassa kırılgan ülkeler açısından önemli sorunlar ortaya çıkmaktadır. Bu ülkelerin güçlendirilmesi ve iklim değişikliği karşısında uyum süreçlerinin hızlandırılması gerekmektedir. Aksi takdirde kırılganlık yıkıcı sonuçlar doğurabilecektir. İklimle ilgili olarak ortaya çıkan sorunlar ile ilgili olarak sosyal, ekonomik ve tarihi bağlamlar sorunlara kaynaklık edebilmektedir (Kaya, 2017, s.87).

Bilhassa sömürü düzeninden olumsuz etkilenmiş olan ülkelerin sistemleri iklim değişikliğinin yıkıcı etkileri ile mücadele edebilecek düzeyde değildir. Bu nedenle dağıtıcı adalet ve telafi edici adalet çerçevesinde, doğanın imkânlarını doğanın sistemini bozacak şekilde kullanarak zenginleşmiş bulunan avantajlı konumdaki batılı ülkelerin diğer medeniyetlere karşı bir sorumluluğu olduğu düşünülmektedir. Bu bağlamda dağıtım sorunu ortaya çıkmaktadır. Bunu sağlayabilmek adına İklim Adaleti Hareketi adı altında bir yapılanmanın ortaya çıktığı görülmektedir. Bu hareket ABD'de kurulmuş olan Çevresel Adalet Hareketi'nin bir uzantısı olarak kabul edilmektedir fakat daha geniş boyutlarda, küresel olarak organize olmuş bir harekettir (Kaya, 2017, s.87).

Bu hareket 2000 yılında Lahey'de bir İklim Adaleti Zirvesi gerçekleştirerek faaliyetlerini duyurmuştur. Bu hareket tarafından 2002 yılında Bali İklim Adaleti

İlkeleri, 2010 Cochabamba Halklar Anlaşması ve 2013 Durban İklim Adaleti Diyaloğu Deklarasyonu adı altında üç temel belge sadır olmuştur. Bu hareket tarafından savunulan görüşlere göre iklim adaleti bağlamında dünya üzerinde yaşayan tüm halkların adil ve yaşanılabilir bir çevrede yaşama hakları olduğu iddiasını ileri sürmektedir. Bu hareket, kapitalist ve şirketleri önemseyen politikaları reddetmektedir. Gelişmiş olan ülkeler, gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelere karşı bir ekolojik borç altındadır. Bu borç ise illa ilgili ülkelerin kusurunun aranmasını gerektirmez. Kusursuz sorumluluk bağlamında bu süreç işletilmelidir. Nihayetinde hareketin karşı olduğu husus, doğanın ticari kazanç sağlamak maksadıyla metalaştırılmasıdır (Kaya, 2017).

4.4.2. Uluslararası Sözleşmeler ve İklim Adaleti

Bugün iklim krizi ile ilgili olarak en güncel metin, 2015 yılında hazırlanan ve 2016 yılında imzaya açılan Paris Sözleşmesi iklim adaleti perspektifinden değerlendirilebilir. Söz konusu sözleşmenin içerik olarak ele alınması ile birlikte başlangıçta bu metnin halefi olduğu Kyoto Protokolü ve BMİDÇS'den daha çok iklim adaletini ön planda tutan bir metin olarak ele alınabileceği ifade edilmektedir. Fakat detaylar, bu metnin iklim adaletine dair bakış açısının retorik olarak kaldığını ortaya koymaktadır. Örneğin metin açısından iklim adaletini konu edinen hükümler birer tavsiye niteliği taşımaktadır. İklim değişikliği ile ilgili olarak en dikkat çekici konulardan biri karbon emisyonu meselesidir. Fakat sözleşmede kişi başına düşen emisyonun azaltılması ile ilgili bir değerlendirme bulunmamaktadır. Benzer şekilde tüketimin azaltılmasını teşvik edecek prensipler olarak ön plana çıkarılan *kirleten öder* ya da *tarihsel sorumluluk* gibi iklim adaletini sağlamaya dönük prensipler de sözleşme kapsamında değerlendirilmiş değildir. Azaltım ile ilgili olarak BMİDÇS'de yer alan çerçeve prensiplere ilave bir yenilik getirilmemektedir. Diğer yandan Paris Sözleşmesi'nin Önsözü, kırılgan devletlerin ve az gelişmiş devletlerin ihtiyaçlarının ve gelişmiş ülkeler karşısında iklim değişikliğinden ölçsüz şekilde daha fazla olumsuz etkilenecek olan kesim içerisinde kaldığına dikkat çekilmekte ve bu bağlamda gelişmiş ülkelere fon ve teknolojinin bu bölgelere transfer edilmesine ilişkin koşullara önem atfedildiği ifade edilmektedir (Kaya, 2017, 100).

Bu bağlamda sözleşmenin 7. maddesi, bir uyum sürecini belirlemektedir. Sözleşmenin 9. maddesinde gelişmiş ülkelerin kendilerine yüklenmiş

sorumlulukların yerine getirilmesi bağlamında finansal kaynak ayırmakla yükümlü oldukları ifade edilmiştir. 10. madde teknoloji transferini düzenlemekte iken 11. maddede az gelişmiş ülkeler için bir kapasite inşasının önemine işaret edilmektedir. Bunlar telafi edici adalet olarak işaret edilen kapsam içerisinde önemli görülmektedir. Diğer yandan sözleşme bir bütün olarak kapitalist sermaye üzerinden ilerlemektedir. Bunu yaparken de iklim krizine neden olan sera gazı emisyonlarının azaltılması ve ormansızlaştırmanın önüne geçebilmek için alınacak olan tedbirlerin ekonomik kayıplar doğurabileceği öngörülmektedir. Bu kayıpların ise temiz kalkınma çerçevesinde yürütülecek olan bir mekanizma benzeri piyasa mekanizmasını çağrıştırmaya dikkat çekicidir. Buna karşın sözleşmenin taraf devletlere cezalandırıcı bir yükümlülük yüklediği görülmektedir. Dolayısıyla iklim adaletinin temelinde ileri sürülen ekolojik borç kavramının reddedildiği söylenebilir (Kaya, 2017, 101).

Sözleşme kapsamında nesiller arası adaletle önem atfedildiği ifade edilebilir. Bu kapsamda sözleşmede öncelikli olarak ısı artışının 2°C'nin altında kalması gerektiğine yönelik vurgu dikkat çekicidir. Dolayısıyla sonraki nesillerin de yaşanılabilir bir çevrede hayat sürmesinin önemsendiği söylenebilir. Yine de hedef olarak belirlenen 1,5°C'nin de yüksek olduğu ileri sürülmektedir. Buna ek olarak sözleşmede insan haklarının önemsendiği de söylenemez. Sözleşmenin ön sözünde dezavantajlı gruplar olarak çocukların, engellilerin, yaşlıların ve kadınların korunmasına yönelik bir cümle bulunmakta ise de bu cümlenin önsözde ve toptancı bir yaklaşımla ele alınmış olması, icrailiğine ve etkinliğine yönelik ciddi sorgulamaları da beraberinde getirmektedir. Sözleşme hukuk alanında doğmasından itibaren bağlayıcı olarak değerlendirilmektedir. Fakat sera gazı emisyonlarının azaltılmasına yönelik olarak devletlere bağlayıcı yükümlülükler yüklediği söylenemez. Bunun yerine "gönüllü katılım" olarak adlandırılabilir bir anlayışın benimsendiği ifade edilebilir. Benzer şekilde anlaşmada yer alan kuralların yerine getirilmemesi durumunda da uygulanacak bir yükümlülük ya da cezalandırma bulunmaması eleştiriye açıktır. Sözleşme kapsamında taraf devletler uygulamalarını şeffaflık ilkesi çerçevesinde bildirmekle yükümlüdür ve bu bildirimler uzman kimselerce değerlendirilmektedir. Fakat nihayetinde taraf devletlerin ulusla egemenliğine saygı duyulacağı anlaşılmaktadır. Dolayısıyla iklim adaletini sağlayıcı olmaktan uzak olduğu söylenebilir (Kaya, 2017, 101).

4.5. Bağlamsal Sorunlar: Uyum/Kırılgenlik/Dayanıklılık

İklim değışikliği ile ilgili olarak bazı temel kavramlar ve sorunlar ortaya çıkmaktadır. Bunlar ise temelde uyumlulaştırma (*adaptation*), kırılgenlik (*vulnerability*) ve dayanıklılık olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu başlık altında iklim değışikliği ile bağlantılı olduğu dűřünülen bu kavramlar ile ilgili bazı değerdendirmeler yapılacaktır.

4.5.1. Uyumlulaştırma

Uyum kabiliyeti temelde coğrafi ya da siyasi bir kavram değil; fen bilimlerine ait bir kavramdır. Biyolojide canlının içinde yaşadığı çevresel şartlara uyum sağlanabilmesi kabiliyetini ifade etmektedir. İklim değışikliğine adaptasyon da bu çerçevede ele alınmaktadır. İnsanın ve dođa sistemlerinin, mevcut iklim şartları ve onların etkisine karşılık olarak, muhtemel zararlarının ılımlılaştırılması ve faydalarının arttırılmasına dűnük bazı olarak, bir birbirine karşı yeniden dűzenlenmesi, uyumlulaştırılması olarak değerdendirilebilir. Bu manada iklim değışikliğine uyum sağlama, toplumların iklim değışikliği risklerine karşı korunmalarını ve iklim değışikliğine bağlı risklerin azaltılmasını ifade etmektedir. Bu noktada uyumlulaştırma ile iklim değışikliğini yumuşatma (*mitigate*) birbiri ile ilişkili ancak birbirinden farklı kavramlardır. ılımlılaştırma, sera gazı kullanımının azaltılması gibi iklim değışikliğinin şiddetini azaltmaya yönelik tedbirleri ifade etmektedir. Buna mukabil iklim değışiklikleri artık bir ihtimal değildir; an itibarıyla gerçekeşmektedir. Bu nedenle uyumlulaştırma artık bűlgede yaşayan insanların ve onların toplumsal anlayışlarının yeni dűzene uyum sağlaması için söz konusudur. Uyumlulaştırma, birbiri ile ilişkili olacak şekilde davranışsal yapısal ve teknik ayarlamalar gerektirmektedir (OECD, 2009, 47). Benzer şekilde uyumlulaştırmanın, iklim değışimlerine karşı savunmasızlığın azaltılabilmesi için birey, toplum ve devlet nezdinde bir davranış değışiminin meydana gelmesinin sağlanması (Pielke, 198, 159) şeklinde tarif edilebilir. Bu manada uyumlulaştırma tedbirleri kendi zamanlamaları (*önceden ya da sonradan*), kapsamları (*kısa dűnem ya da uzun dűnem; yerelleştirilmiş ya da bűlgesel*), amaçlılıkları (*özerk ya da planlı; edilgen ya da etken*) ve uyumlulaştıran etkin kişilik (*özel ya da kamu; toplum ya da doğal sistemler*) gibi değışiklik gösterebilmektedir. Uyum tedbirlerinin örneklere tahıl çeşitliliğinin değışmesi, çiftçilik uygulamalarının değıştirilmesi, ısı- ve kuraklık-

karşısında dirençli tahılların geliştirilmesi, çiftlik hayvanlarının çeşitlendirilmesi, sele karşı dayanıklı savunma alanları inşası ve toprak kullanımı planlarının geliştirilmesi gibi hususlar bu kapsamda sayılabilecektir (OECD, 2009).

Yine de ifade edilmelidir ki çevresel ve iklim şartlarındaki değişime uyum sağlama ihtiyacı yeni belirmiş bir olgu olarak ifade edilemez. Toplumlar tarih boyunca değişimlere uyum sağlamak ihtiyacı duymuşlardır. Özellikle geçmişin iklim olayları üzerinden derlenen bilginin kullanılması ve buradan bazı stratejilerin geliştirilmesi bu uyuma katkı sağlamıştır. Fakat bugünü diğerlerinden ayıran bunun küresel bir farkındalıkla ve daha geniş alanlara yayılarak yapılmasıdır. Bu tedbirler, yukarıda sayılanlara ek olarak, yeni su rezervlerinin teşhisi ve inşası; suyun etkin bir şekilde kullanılması, inşaat kanunlarında değişiklik; hava düzenleme aygıtlarına yatırım; deniz duvarlarının inşa edilmesi gibi tedbirler olarak karşımıza çıkabilmektedir. Elbette tedbirin alınacak olduğu bölgenin nitelikleri bu tercihlerde değişikliğe neden olabilmektedir. Bu bağlamda bazı hususlara dikkat çekmek gerekmektedir: (OECD, 2009)

- *Dayanıklılık Kaybı:* Tüm uyumlulaştırma tedbirleri, kayıpları kabul etme ve buna katlanma istisna olmak üzere, *hiçbir şey yapmamaya* karşılık olarak bir şeyler yapma ile karşılaştırılabilir. Fikir planında, bu kavram başka bir şekilde karşılık verme kabiliyetin olmadığı durumlarda meydana gelmektedir ya da uyumlulaştırma tedbirlerinin beklenen zararlar ya da riskler söz konusu olduğunda görece yüksek olduğu gözlemlendiği durumlarda meydana gelirler.
- *Pay kayıpları:* Bu uyumlulaştırma türü toplumun daha geniş kesimlerine zararın yayılmasını kapsamaktadır. Bu eylemler geleneksel toplumlarda ve daha karmaşık; yüksek teknoloji imkânına sahip toplumlarda söz konusu olabilmektedir. Geleneksel toplumlarda, pek çok mekanizmanın kayıpların daha geniş toplumlara yayılması için mevcut olduğu görülmektedir. Örneğin daha geniş aileler, köy seviyesinde örgütlenme ya da benzer küçük ölçekli topluluklar buna örnek verilebilir.
- *Tehdidi değiştirme:* Bazı riskler bakımından, çevresel tehdidin kendisini kontrol etme derecesi değişkenlik gösterebilmektedir. Sel ya da kuraklık gibi bir doğa olayı söz konusu olduğunda, muhtemel tedbirler felaketin kontrol altına alınmasını sağlayacak, barajlar ya da bentler gibi bazı çalışmaların yapılması olabilmektedir. Bu anlamda büyük değişim ihtimali

iklim değişikliğinin etkilerini azaltmak ve nihayetinde stabilize etmek olabilir.

- *Etkilerin engellenmesi:* Sıklıkla kullanılan uyumlulaştırma tedbirleri iklim değişikliğinin etkilerinin engellenmesidir. Bu manada, tarımda bu türden tedbirler alınabilmektedir. Tahıl idaresi uygulamalarında değişim bu kapsamda sayılabilir. Arttırılmış sulama sistemleri, ilave gübreleme kullanımı; haşere ve hastalık kontrolü tahıl idaresi uygulamalarına örnektir.
- *Kullanımın değişimi:* İklim değişikliği tehdidinin ekonomik aktivitenin devamlılığını imkânsız ya da aşırı derecede riskli hale getirmesi durumu söz konusu olduğunda, inceleme kullanımı değiştirmek şeklinde cereyan edebilir. Bu kapsamda bir çiftçinin kuraklığa daha dayanıklı bir tahılı tercih etmesi ya da daha düşük nem ihtiyacı olan çeşitlerini tercih etmesi örnek olarak verilebilir. Benzer şekilde tahıl toprağı farklı alanlara dönüştürülebilir. Örneğin orman ya da çayıra dönüştürülebilir.
- *Yerleşim yerinin değişimi:* Daha aşırı bir cevap ise ekonomik aktivitelerin yerinin değiştirilmesidir. Bu manada Büyük tahılların ya da çiftçilik bölgelerinin farklı bir alana taşınması söz konusu olabilir. Sıcak ve kurak bölgelerden daha uygun iklim alanlarına taşınması cazip olabilir.
- *Araştırma:* Uyumlulaştırma süreci yeni teknolojiler ve yeni uyumlulaştırma yöntemleri ile ilerletilebilir.
- *Eğitim, bilgi ve düzenlemeler yoluyla davranış değişimini teşvik etme:* Uyumlulaştırmanın diğer bir türü eğitim ve kamusal kampanyalar yoluyla konuya dair bir farkındalığın oluşturulması ve davranış değişimine yol açılmasıdır. Bu tür yöntemler geçmişte daha az öncelik konusuydu fakat daha fazla toplulukların, sektörlerin ve bölgelerin iklim değişikliklerinden etkilenmesi dolayısıyla artık güncel ve gerekli hale gelmiştir.

Diğer yandan ifade edilmelidir ki göç ve uyumlulaştırma arasında da anlamlı ve yakın bir ilişki bulunmaktadır. Bu noktada bazı uyumlulaştırma tedbirleri göçün engellenmesi için iken bazılarının sonucunda göç gerekli olabilmektedir. Örneğin uyumlulaştırma stratejilerinin bazıları insanların geçim kaynaklarında değişime neden olan iklim değişikliğinin etkileri ile mücadele edebilmek için çevresel etkilerin azaltılmasını sağlamayı amaç edilmektedir. Bu yaklaşımda çiftçiler ve göçebe

toplulukların çevresel şartlara uyum sağlaması gibi toplulukların da olumsuz iklimsel sonuçlara dayanabilmeleri için bunun etkilerinin azaltılması ve bölgesel geçim kaynaklarının çeşitlenmesini sağlamaktadır. Bunlar göçü engelleyen uyumlulaştırma çalışmalarıdır. Bir diğer yanda ise iklimsel değişikliklerin etkilerinin belirli bir gölge için istenilen düzeyde azaltılmasının mümkün olmadığı uyumlulaştırma süreçleri bakımından, yaşanabilir koşulların başka lokasyonlarda aranmasını sağlayan uyumlulaştırma süreçleridir. Böylece bir noktadaki nüfusun azaltılarak kıt kaynakların yeterliliğinin artırılması da sağlanmış olacak; risk azalacaktır. Bu süreç, uyumlulaştırma stratejisinin bir parçası olarak göç olarak değerlendirilebilir. Bir diğer uyumlulaştırma türünde ise belirli bölgedeki insanların diğer alanlara geçici şekilde göç etmesi, bu sayede farklı bölgelerdeki imkânların bölgeye transfer edilerek iklim değişikliğinden olumsuz etkilenen bölgenin ihyası için kaynak oluşturulması söz konusu olabilmektedir. Bunlar dövizin ya da diğer maddi ya da fikri kabiliyetlerin bölgeye transferi gibi imkânlar olabilmektedir (Barnett ve Weber, 2010; Scheffran vd, 2012).

Göç ve uyumlulaştırma süreçleri birbiri ile ilgili kavramlardır. Zira uyumlulaştırma kırılgan ve savunmasız toplumların buldukları bölgelerde hayatta kalma kabiliyetlerini arttıracığından yeni yerleşim yerlerine doğru kanalize olma ihtiyaçlarını azaltmaktadır. Bu nedenle Cancun Adaptasyon Çerçevesi bağlamında geliştirilen Ulusal Adaptasyon Planı ile devletlere bazı sorumluluklar yüklenmiştir. Bu sorumluluklar arasında iklim değişikliğinin etkilerinin göçü nasıl etkileyeceğinin tespit edilmesi ve bölge halkının bölgede kalarak insan onuruna yakışır bir hayatı sürdürmeye devam etmeleri ve hayatta kalabilmeleri için nelerin yapılabileceğine dair bir plan ve projenin yapılması gerektiğine dikkat çekilmektedir (McLeman ve Hunter, 2010, 450).

4.5.2. Kırılganlık

Kırılganlık mevzusu farklı şekillerde tarif edilebilir. BM Kalkınma Programı'na göre insani kırılganlık ya da savunmasızlık belirli bir tehlikenin ortaya çıkaracağı zararın ihtimalini ya da kapsamını belirleyen fiziksel, toplumsal, iktisadi ve çevresel etmenlerden kaynaklı bir durum ya da süreç olarak ele almaktadır (UNDP, 2004, 11). Dolayısıyla kırılganlığı bir tehdidin zarar verme kabiliyeti olarak değerlendirmek mümkündür. İklim değişikliği bakımından toplumları etkileyen bir

diğer kavram da kırılabilirlik olarak karşımıza çıkmaktadır. En basit şekliyle kırılabilirlik kavramı bir toplumun, sistemin ya da bir sürecin dışsal bir olay tarafından etkilenme meylidir. Bu dışsal etki, sel, deprem, patlama ya da petrol ve yakıt fiyatlarındaki bir artış ya da daha farklı bir dışsal unsur olabilir. Kırılabilirliğin derecesi var olan şartlar ile ilgilidir. IPCC tarafından 2001 yılında ele alındığı şekliyle kırılabilirlik bir sistemin iklim varyasyonları ve aşırı iklim koşulları da dahil olmak üzere iklim değişikliğinin olumsuz etkileri ile başa çıkabileceği konusunda duyarlılığının olması ya da bu konuda kabiliyetsiz olmasıdır. Bir sistemin kırılabilirliğini tahlil edebilmek için şu iki hususu tahlil etmek gerekmektedir: (Bogardi vd., 2005)

- Sistemin iklimin değişik yönlerine ya da aşırı iklim koşullarına karşı dayanabileceğine yönelik duyarlılığının olması ya da
- Bu değişiklik ya da aşırılıklar ile başa çıkamayacağına inanılması.

Buna mukabil bir sistemin kırılabilirlik derecesinin ölçülmesi söz konusu olduğunda bazı sorunlar ortaya çıkabilmektedir. Örneğin bir sistem oldukça duyarlı olabilir fakat an itibarıyla karşılaştığı sorun ile başa çıkabilecek kabiliyeti haizdir. Diğer yandan bir sistem duyarlı olmayabilir fakat aşırı durumlar ile başa çıkma kabiliyeti olmayabilir. Bu durumda bir kombinasyonun biri karşısında diğerinin daha yüksek kırılabilirliği olduğunu söylemek güçtür. Bu noktada sıcaklık dalgasının ortaya koyduğu sorunları ifade etmek mümkündür. 2003 yılının yaz ayında yalnızca altı ülkede 37 bin insan sıcaklık dolayısıyla yaşamını yitirmiştir. Bu ölüm oranları oldukça yüksektir. Diğer yandan Avrupa ülkelerinin yüksek gelişmişlik seviyeleri nedeniyle karşılaştıkları krizler ile başa çıkma kabiliyetlerinin yüksek, kırılabilirliklerinin düşük olduğu ifade edilebilir. Benzer şekilde bu ülkeler temel olarak bu fenomen karşısında yüksek ölüm oranlarına sahip olduğu da ifade edilmektedir (Bogardi vd., 2005). Zira sıcaklık karşısında ortaya çıkan ölüm oranları ile mücadele etmekte hala başarılı değildir. 2022 yılında Avrupa’da sıcaklığa bağlı olarak 20 bin insanın hayatını kaybettiği ifade edilmektedir ([http-8](http://8)).

Kırılabilirliği her durumda stabil olarak değerlendirmek doğru değildir. Bölgelerin, devletlerin ya da toplumların belirli kırılabilirlikler karşısında farklı tepkiler vermeleri, bazı tehditler karşısında dayanıklı, bazıları karşısında ise savunmasız olmaları mümkündür. Böylece ifade edilebilir ki söz konusu savunmasızlıktan kastın belirli bir sistemin ya da coğrafi bir alanın tehlikenin meydana getirdiği etkiler ortaya çıkarken bölgede meydana gelen sonuçlar olarak ifade

edilmesi mümkündür. Bu sonuçlar kıtlık olarak ifade edilebileceği gibi can kayıpları şeklinde de tezahür edebilir (Gallopın, 2006, 294).

Kırılgnlık tek başına bir anlam ifade etmemektedir. Kırılgnlık kavramının iklim değışikliği bağlamında toplumsal, iklimsel ve ekonomik sonuçlarının olduğu ifade edilmelidir. Ekonomik anlamda kırılgnlık, doğal afetin meydana gelmesi sonucunda bölgenin uğrayacağı ekonomik yıkımın söz konusu olmasıdır. BU ekonomik yıkımın hasar ölçümü ile tespiti gereklidir. Diğer yandan her doğal afet toplumları burur. Toplumların psikolojik ve sosyolojik olarak bu sorunlar ile başa çıkma kabiliyetinin ne olduğu da kırılgnlığın boyutlarını ortaya koymak bakımından önemlidir. İklim şartlarından etkilenen bölgelerin yoksul kesimler olması bu kırılgnlığı arttıran bir unsur olarak ifade edilmektedir. Nihayetinde bu iklim felaketlerinin tehdit ettiği bölgenin ekosisteminde de bozulmalara ve değışmelere sebep olması kaçınılmazdır. Belirli bitki ve canlı türlerinin yok olması ve yerine yenilerinin ortaya çıkması olasıdır (Kumpulainen, 2006, s.66).

İklim değışikliğinin ortaya çıkarabileceği doğal afetler bakımından birincil inceleme nesnesi açıkça kentler olarak karşımıza çıkmaktadır. Zira toplum halinde yaşayan insanların doğal afetler karşısındaki dayanıklılığını büyük ölçüde kentlerin yapısal durumu belirleyebilmektedir. Bu nedenle ortaya çıkan kavramlardan biri de kentsel kırılgnlık olarak karşımıza çıkmaktadır. Günümüzün toplumları “Risk Toplumları” olarak adlandırılmaktadır. Bu kavram, modern toplumda ağırlıklı olarak tehditlerden ve risklerden bahsetmenin ön plana çıkması ve bu risk ve tehditler karşısında toplumların tepkilerinin önemsendiğini burgulamak için ortaya ayılmış bir kavramdır. Kentin kırılgnlığı ise kentin tehlikeler karşısında etkilenme derecesini, maruz kalma derecesini, doğal afetler karşısındaki duyarlılığını, baş etme kabiliyetini, fiziksel, çevresel ve kurumsal, sosyoekonomik ve demografik özelliklerini ifade etmektedir. Bir şehrin doğal afetler karşısındaki kırılgnlığı değışiklik gösterebilmektedir. Kentlerin coğrafi konumu, coğrafi özellikleri, jeolojik özellikleri, su ile olan ilişkisi kırılgnlığı etkileyen önemli etmenler olarak dile getirilmektedir. Diğer yandan bazı kentlerde demografinin özelliği, toplumsal ve ekonomik şartlar da aynı şekilde kırılgnlığı etkileyebilmektedir (Kaya, 2018, s.229). Bu etmenleri şu şekilde değlendirmek mümkündür: (Kaya, 2018, 229)

- *Fiziksel etmenler:* Bu etmen, şehrin coğrafi konumu ve şekli ile ilgilidir. Şehrin denize kıyısının olması, kıyı uzunluğu, denizden yüksekliği, toprak yapısı gibi hususlar dolayısıyla tehditlere açık olup olmadığını ifade

etmektedir. Bu noktada şehrin denize kıyısı olması durumunda deniz seviyesinin yükselmesi, hortum meydana gelmesi ya da şehrin denize kıyısı olmaması durumunda suya erişim imkânları ve kıtlık sorununun oluşması tehdidi ön plana çıkmaktadır. Bu noktada Avrupa'nın güney kesimlerinde sıcaklıkların artması ve kuratlık gündeme gelirken Doğu Avrupa ve Orta Avrupa'da nehirlerin taşması, Kuzey Avrupa'da kışların sertleşmesi ifade edilmektedir. Buna ek olarak şehirlerin yapısal ve şekli özellikleri de ön plana çıkmaktadır. Kentsel planlama bu bağlamda kırılganlığı azaltacak şekilde gerçekleşmesi önemlidir. Yapıların sık bir şekilde dizilmesi, yoğun ve yüksek bir şekilde yapılaşmanın ortaya çıkması sorun oluşturabilir. Diğer yandan caddelerin ve sokakların genişliğinin, yapılarda kullanılan malzemelerin kalitesinin önemi büyüktür. Bilhassa yeşil alanların büyüklüğü ve genişliği önemlidir.

- *Ekonomik Etmenler:* Şehrin ekonomik olarak gelişmiş ve kişi başına düşen gelirin yüksek olması durumunda tehlikeler ile mücadele etme kabiliyeti de yüksek olacaktır. Bu nedendir ki iklim değişikliğinden en çok etkilenen bölgeler genelde az gelişmiş ya da gelişmekte olan bölgelerdir. Ekonomik kabiliyet, şehrin tehlikelere uygun şekilde altyapı sisteminin geliştirilmesi mümkün olabilmektedir.
- *Demografik Özellikler:* Demografi başlangıçta sayısal olarak nüfusun çokluğu ile ilgilidir. Kalabalık bir nüfusun tehlikeler karşısında kırılgan olması söz konusu olabilir. Hele ki bu nüfusun belirli bir alanda yoğunlaşarak yaşaması da bu kırılganlığı arttırmaktadır. Demografinin özellikleri de önem arz edebilir. Demografi içerisinde yer alan hastaların, yaşlıların, göçmenlerin, çocukların oranının yüksekliği de kırılganlığı arttırabilir.
- *Sosyal etmenler:* Sosyal etmenler temelde sosyal barışın, dayanışmanın ve birlikteliğin sağlanması ile ilgilidir. Yardımlaşma kültürünün gelişmiş olduğu coğrafyalarda tehlikeler karşısında insanların bu tehlikelere dayanma gücü artabilmektedir. Bu noktada aile desteği ya da diğer sosyal ilişkiler ağı, hem maddi hem de enformasyona erişim, kurumlara erişim ya da diğer sosyal sermayeye erişim gibi kanalların kullanılabilmesi anlamında manevi bir güç de sağlayabilmektedir. Bu noktada bölgede sivil

toplumun afetler karşısında organize olabilme kabiliyeti önem arz etmektedir.

- *Çevresel etmenler:* Bölgenin sıcaklığı, yağış durumu deniz seviyesi gibi etmenlerdir. Bir bölgede ekosistem tek başına ağaçtan ve topraktan oluşmaz; temiz hava, besin, su, enerji gibi hizmetlere ek olarak sel ve taşkın gibi belirli felaketlerin engellenmesi bakımından da faydalı olabilmektedir. Ekosistemler aynı zamanda yağış rejiminin düzene girmesi, hava ve çevre kirliliğinin asgari bir düzeye indirgenmesi ve buna ek olarak sıcaklıkların azalması gibi katkılar da sağlayabilmektedir. Dolayısıyla insanların toplu olarak yaşadığı alanlarda ekosistemin canlı tutulması oldukça gereklidir. İnsanların bilhassa endüstrileşmenin olduğu alanlarda olmak üzere, şehir alanlarında doğal ekolojik alanları muhafaza etmek ve bunları genişletmek gibi bir çaba içerisinde olmalıdır. Bu tür şehirler sürdürülebilir şehirler (*sustainable cities*) olarak ifade edilebilir. Bu şehirler, Sürdürülebilir Şehirler Endeksi bağlamında ölçümlenmektedir. 2022 yılı itibarıyla en sürdürülebilir şehirleri şu şekilde sıralamak mümkündür: ([http-9](#))

1. Oslo (Norveç)
2. Stockholm (İsveç)
3. Tokyo (Japonya)
4. Kopenhag (Danimarka)
5. Berlin (Almanya)
6. Londra (İngiltere)
7. Seattle (Washington-ABD)
8. Paris (Fransa)
9. San Francisco (Kaliforniya-ABD)
10. Amsterdam (Hollanda)

- *Kurumsal etmen:* Son olarak şehrin ve genel olarak ülkenin idari yapısı önem arz etmektedir. Şehrin iklim krizlerine hazırlıklı olabilmesi için şehri idare edenlerin gerekli teçhizat, ekipman, görevli ve alt yapıyı kurması gerekmektedir. Bunun için iki şey ön plana çıkmaktadır. Bunlardan ilki uzman kadrolar tarafından idare edilmektir. Uzman kadroların liyakat usulü çerçevesinde göreve gelmesi önemlidir. Diğer yandan demokratik karar alma süreçlerinin benimsenmesi gerekir. İklim değişikliği ile ilgili gerekli bilgilendirmenin açık bir şekilde halk ile paylaşılması ve neler yapılabileceği ve yapılması gerektiği konusunda gerçekleştirilecek olan kamusal tartışmalar neticesinde tedbirler alınmalıdır. Bu çerçevede kentsel

planlama ve iklim değişikliğinin ortaya koyacağı tehlikelere uygun bir kentsel kalkınmanın bu süreçler eliyle alınması karara meşruiyet sağlayabileceği gibi kararlara gönüllü itaati de sağlayacaktır.

4.5.3. Dayanıklılık

Dayanıklılık kavramı ve kırılğanlık arasında bir ilişki bulunmaktadır. Kırılğanlık temelde bölgede meydana gelen tehdit temelli değişikliklerin sonuçları olarak ifade edilebilirken dayanıklılık bu düzensizliklere maruz kalması üzerine bölgenin tepkisi olarak ifade edilebilir (Gallopın, 2006, s.300). Dayanıklılık kavramı aynı zamanda esneklik olarak da ifade edilebilmektedir. Esneklik katlanabilme durumu olarak da ifade edilebilir. Toplumsal etkileri çerçevesinde esnekliğin sosyal esneklik olarak değerlendirilmesi de mümkündür. Toplumun dışsal etmenlere bağlı olarak maruz kaldığı olumsuzluklar ile mücadele edebilme kabiliyeti toplumsal esnekliği ifade etmektedir (Gallopın, 2006, s.297). Dolayısıyla toplumların kendilerinden kaynaklanmayan fakat kendilerini doğrudan etkileyen şoklara dayanma kapasitesi olarak kabul etmek mümkündür. Doğal afetler karşısında toplumsal farkındalığı güçlendirmek ve toplumun bu afetlere karşı dayanıklılığını arttırmak adına bilhassa yerel nitelikli çözümler üretmek mümkün ve gereklidir. Doğal afetlerin etkilediği iki husus hayatta kalma ve geçimi sağlama meselesidir. Bu iki sorun da yerel ekonomik ve toplumsal dinamikler ile ilişkilidir. Bu dinamiklerin tespit edilmesi ve doğru bilgilendirmenin ve dönüşümlerin yapılması karşısında hayatta kalma ve geçimini devam ettirme kapasitesi yükselmiş olan yerel halkın bölgesel ve çevresel dışsal unsurların olumsuzluklarına karşı dayanma kapasitelerinin de kendiliğinden artacağı ve bu durumun bölge insanının psikolojik ve sosyolojik direncine olumlu bir etki sağlayacağı açıktır (Scheffran vd, 2012, s.120).

Sosyal esneklik ile ilgili bir diğer kavram da davranışsal esneklik olarak karşımıza çıkar. Bu kavram bireylerin ya da toplumların çevresel şartlara karşı davranışlarını değiştirme kabiliyetidir. Kavram Hadfield ve Strathmann tarafından 1996 yılında ortaya atılmıştır. Bilhassa baskın şekilde değişen iklim değişikliğine bağlı olumsuz etkinlerin bir kısmını yumuşatmak için ani bir şekilde türlerin sağlayabileceği uyumluluk olarak karşımıza çıkabilmektedir. İfade edilmelidir ki doğadaki değişim istisnai değil kuraldır. Dünya sürekli dönüşüm içerisinde.

Benzer şekilde dayanıklılık toplumsal kimliklerin ekolojik, toplumsal ve kurumsal çerçevede belirgin bir şekilde ortaya çıkar. Ayrıca ifade edilmelidir ki dayanıklılığın arttırılabilmesi için sosyal öğrenme, demokratik karar alma süreçleri içerisinde bireyin dahil edilmesi ve toplu değişim süreçlerine hız kazandırma önem arz etmektedir. Bu noktada hâkim söylemin ve teknik yenileşmenin bu yöne kanalize edilmesi için toplumdaki öncü kesimlerin süreçte rol alması önemlidir. Buradan hareketle dayanıklılığı arttıran hususun yalnızca sivil toplumun işi olmadığı politik bir süreç olduğu vurgulanmalıdır (Sakdapolrak, 2014).

4.6. İklim Mültecilerinin Hukuksal Durumu

Göç insanlık tarihi kadar eski bir kavramdır. Toplu göçlere neden olan birçok etmen bulunmaktadır. Gerek siyasi ekonomik gerek savaş kaynaklı göçler toplumların kaderinde her zaman mevcuttur. Bunlarla birlikte tarihte sık sık iklim kaynaklı göçlere de rast gelinmiştir. Sanayi devrimine kadar bu göçler doğal kaynaklı sadece doğal iklim değişikliklerinden kaynaklı ya da kısmen kalabalık nüfusa yetebilmek için üretim yanlışlarının verdiği tahribattan yaşansa da devrimden sonra özellikle son yıllarda insan müdahalesinin doğal sisteme olumsuz etkisi yüzünden yaşanmaktadır. Her ne kadar kavram olarak literatürde yeni ve fikir birliği olmasa da insanların ani gelişen ya da devamlılık arz eden iklim kaynaklı çevresel yıkım ya da ekolojik yıkımlara bağlı olarak buldukları yerlerden başka yerlere kitleler halinde göç etmeleri halidir (Mutlu, İrdem ve Üre,2015,81). Bu göç hali ise uluslararası literatüre birtakım sıkıntıları beraberinde getirmektedir. 1951 yılında kabul edilen Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Sözleşme mültecilik kavramını açık bir şekilde tanımlamıştır. Bu sözleşmeye göre mültecilik:

“İrki, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri yüzünden, zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan ya da söz konusu korku nedeniyle, yararlanmak istemeyen yahut tabiiyeti yoksa ve bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen şahıs.”

Şeklinde tanımlanmıştır. Tanımda da görüldüğü gibi iklim değişikliğine bağlı göçler sonucu yerinden edilen topluluklar mülteci olarak kabul edilmemektedir. Burada yalnızca parametre olarak zulme uğrama korkusunu kabul etmiştir. Ancak yaşadığımız dönemde iklim değişiklikleri toplumların kaderini belirlemeye başlamış,

iklim değişikliklerinden kaynaklı insanların yaşadığı bölgelerin yok olması korkusu toplulukların göç etmesine neden olmuştur. Konuya bu şekilde baktığımızda Cenevre Sözleşmesi'ne iklim değişikliğinden dolayı yaşanan korku neticesinde yer değişikliğinin de eklenmesi ve bu yer değişikliğini yapan topluluklara da mülteci denilmesi elzemdir.

İklim mülteciliği kavramı ilk olarak 1976 yılında Lester Brown tarafından kullanılmaya başlanmıştır. Brown bu kavramı “ekolojik mültecilik” olarak tanımlamıştır. Ona göre ekolojik mültecilik;

“kuraklık, deprem, sel baskını veya tsunami gibi ani yahut uzun süreli felaketlerin insanların yaşamlarını, ekolojilerini ve ekonomilerini tehdit etmesi üzerine, hayatta kalabilmek amacıyla başka ülkelere göç etmeleri üzerine kullanılmıştır.”(İnal,2019).

Şeklinde adlandırılmıştır. Ancak bu tanım uluslararası hukukta yerini bulamamış Uluslararası Göç örgütü ve BM Yüksek Komiserliği bu kişileri mülteci olarak adlandırmayı uygun görmemiştir (Tekin,2019). Bunun sonucunda da iklim felaketlerinden kaynaklı göç eden insanlar mülteciliğin getirmiş olduğu hiçbir hukuksal ayrıcalığa sahip olamamaktadır. Bu insanların sağlık koşulları düzeltilememiş ayrıca korunmaya muhtaç insan statüsüne giremedikleri için de herhangi bir uluslararası yardım yapılamamaktadır. İklim değişikliği nedeniyle göç etmiş insanlar vatandaşlık bağıyla bağlı oldukları devlet yok olması durumundaki hukuksal statüleri, vatandaşlığın devam edip etmeyeceği ya da vatansız kabul edilip edilmeyecekleri hiçbir şekilde düzenlenmediği için de bu konu uluslararası hukukta bir boşluk doğurmaktadır (Ziya,2012,239).

4.7. Göçün Güvenikleşmesi

Güvenlik insanlık tarihi kadar eski bir kavramdır. Doğal yaşamın varoluşundan beri güvenlik anlayışı tüm canlılar için en önemli konu olmuştur. Uluslararası literatürde birçok bilim insanı bu konu üzerine çalışmış ve her dönem farklı ihtiyaçlar etkisi altında kalarak farklı güvenlik anlayışları ortaya çıkmıştır. Doğa hali olarak tanımlanan dönemde siyasal toplumun daha oluşmaması nedeniyle güvenlik tehdidi insanlar için yırtıcı hayvan saldırıları, doğal afetler ve barınamama şeklinde olmuşken doğa halinden siyasal toplumların devşirilmesiyle birlikte güvenlik anlayışı da dönüşüm geçirerek farklı anlamlar ifade etmeye başlamıştır. Toplumsal hayata geçiş ile birlikte insanlar kendilerinde var olan sahip oldukları hakları devletlere teslim ederek kendi güvenliklerini sağlama görevini de devletlere

devretmişlerdir. Bu anlayış ile Geleneksel Güvenlik anlayışı da ortaya çıkmıştır. Geleneksel güvenlik anlayışında devlet öncelikli ve biriciktir. Bireysel güvenlikten öte ulusal güvenlik her şeyden üstündür. Soğuk savaş döneminin bitmesi ile beraber devlet temelli güvenlik anlayışı eleştirilere neden olmuş küreselleşmenin de etkisiyle bireycilik ön plana çıkmıştır.

Birey temelli güvenlik anlayışı, bireylerin devlet için değil devletlerin birey için var olması düşüncesine dayanır. Devletler bireylerin yaşam ve mülkiyet haklarını, özgürlüklerini garantiye almak zorundadır. Bu anlayış çerçevesinde klasik anlamdaki devletin askeri olarak başka devletlere karşı güvenlik temelli bakış açısı değişerek bireyi ilgilendiren kimlik sorunlarından dolayı etnik çatışmalar, salgın hastalıklar, çevre tahribinden dolayı oluşan tehlikeli ortamın bireyin yaşam hakkını tehlikeye sokması gibi konulara evrilmiştir. Küreselleşmenin etkisiyle beraber ulus devlet düşüncesinin önemini yitirerek bireysel hak ve özgürlüklerin önem kazanması bu güvenlik anlayışının temelini oluşturmaktadır.

Sanayileşmenin etkisi ile beraber gelişmiş ülkelerde fosil yakıtların sık kullanımını neticesinde bir takım çevresel tahribatlar ortaya çıkmaya başlamış, giderek artan fosil yakıt kullanımı ise iklimde uzun süreli ani değişikliklerin yaşanmasına neden olmuştur. Bu yaygın kullanım hem bulunduğu ülkeyi hem de civar ülkelerin etkilenmesine neden olmaktadır. İngiltere'deki yaygın kömür madenleri hem ülkenin hava kalitesini etkileyerek "Londra Öldüren Sis'i" gibi topyekün kendi toplumunun felaketine sebep olaylar meydana getirmiş hem de civarda bulunan ülkelerin ekonomilerini tehlikeye düşürmeye yetmiştir. Örneğin; Norveç'in İngiltere hava kirliliğinin etkilenerek balıkçılığının düşmesi gibi. Yine ekolojik krizlere bağlı olarak başka bir örnek vermek gerekirse Çernobil felaketi yaşanmasının ardından hem yaşanan ülke olan Ukrayna hem de civar ülkeler olan Doğu Avrupa ve Türkiye gibi ülkeler bu felaketten olumsuz olarak etkilenmiştir. Bu gibi olaylar bize salt birey ve devlet temelli güvenlik anlayışının değişmesi gerektiği, sürdürülebilir bir şekilde doğa ve toplumlar arasındaki bağımlı ilişkinin sadece devlet ve birey üzerine temellendirilmemesi, tabiatın sürdürülebilir bir şekilde korunmasının gerekliliğini göstermiştir. Ekolojik güvenlik anlayışı; canlı cansız tüm ekolojik hayatın var olan ihtiyaçlarını ulusüstü kurumlar aracılığı ile toplumlara adil ve eşit bir şekilde dağıtıp doğal kaynakların korunmasını hedeflemektedir (Atvur, Rüma, 2019).

Ekolojik güvenlik anlayışının yeteri kadar hayata geçirilememesi, günümüz dünyasında iklim krizlerinin hayatımızın bir parçası olması ilerde toplu iklim

göçlerinin oluşmasına neden olacaktır. Bu göçler neticesinde de göçlerin güvenikleşmesi ile karşı karşıya olacağız.

4.7.1. Teorik Temel: Sosyal İnşacılık Teorisi

Göçün güvenikleştirilmesi (*securitization of migration*) kavramı sosyal inşacılık ya da inşacılık (*social constructivism*) olarak adlandırılan teorinin uluslararası ilişkiler alanında kullanılması ile birlikte ortaya çıkan bir kavramdır. Bilhassa 1980'li ve 1990'lı yıllarda realist ve neo-realist yaklaşımlara yönelik ciddi eleştirilerin yöneltildiği bir dönemdir. Göç konusu da bu eleştirilerden nasibini almıştır. Eleştirel bir şekilde realist teoriye yaklaşanlar bireyi merkeze alarak ve onu ana inceleme konusu yaparak yeni bir teori inşa etmişlerdir. Bunlar kendilerine inşacılar adını vermişlerdir. İnşacılar tarafından geliştirilen teoride “kimlik” kavramı söylemsel olarak yeniden inşa edilen bir kavram olarak ifade edilmektedir (Buzan ve Hansen, 2009, s.197). Kavramın ilk kez Alexander Wendt tarafından geliştirildiği görülmektedir. Yazar, Soğuk savaşın çıkması ve uluslararası ilişkilerde ilkesel tavırlar ve diğer konulara dair bir merkez kaymasının yaşandığı dönemde bu teoriyi ortaya atmıştır. Bilhassa nükleer silahlardan arınma, çevre kirliliği, daha sağlıklı ve daha güvenli çevresel şartların inşa edilmesi gibi insan varlığını temelden etkileyen konularda çatışma bulunmaktayken bu teori ortaya çıkmıştır. Teorini Anthony Giddens tarafından geliştirilen yapısalcilik teorisinin uluslararası ilişkilere Onuf tarafından taşınması ile ivme kazandığı ifade edilebilir. Sosyal inşacılar, uluslararası politikanın üzerinde sosyal hayatın etkisinin ontolojik varlığı üzerine odaklanmaktadır. Bu ontolojik etki ise kimlik yapıları, kimlikler ve ajan yapılar olarak değerlendirilmektedir. Alder'e göre teorinin ilk ontolojik yapısı, normatif ya da kimliksel yapıların önemidir. Bu yapılara ise maddi yapılar da eklenilebilir. Wendt'e göre maddi kaynaklar kendi anlamlarını, içine gömülü oldukları ya da sıkı bir şekilde ilişki içerisinde oldukları ortak bilgi havuzları üzerinden şekillenen insan eylemleri ile kazanırlar. Bu teorisyenler siyasi ya da uluslararası kişiliklerin sosyal kimliklerini bu anlam yapılarının kurduğunu ifade etmişlerdir. Diğer yandan bu kimlikler söz konusu kişilerin menfaatlerini de belirlerken dolaylı olarak eylemlerini şekillendirmektedir. Bu etkileşimin bir sonucu olarak tüm kurumların da kendilerine has yapısal bir boyutu olduğu yadsınamaz bir gerçek olarak ortaya çıkmaktadır (Price ve Reus-Smit, 1998, s.266). Bu bulgu bize sosyal inşacılık teorisinin ikinci ontolojik

karakterine götürmektedir. Bu ise kimlikler ve bu kimliklerin eylemler ve menfaatler üzerindeki etkisidir. Başka bir deyişle inşacılar siyasi ve toplumsal aktörlerin menfaatlerine dikkat çekmektedir ve onlar bu menfaatlerin sosyal ve uluslararası olayların gelişimi üzerindeki etkisini izah etmektedir. Bir araştırmacı, gerçekleşen olayların menfaatler ile olan ilişkisini hakkaniyetle anlayamaz ise arkasında yatan sebepleri de anlayamamış olur. (Price ve Reus-Smt, 1998, s.267). Diğer yandan sosyal inşacılık teorisinin üçüncü karakteristiği ise ajanlar ve yapıların birbirleri üzerinde karşılıklı olarak etkiye sahip oldukları gerçeğidir. Wendt'in ifadesiyle "bizim kimlik ve menfaatlerinizi tanımlayan diğerlerinde, görece devamlılık arz eden sosyal yapılar yaratır ve temsil ederiz" (Wendt, 1992, s.406).

Bu bakış açısı onun öz sosyoloji teorisinden bağımsız değildir. Zira bu ifadeler Giddens'in sosyal yapıların daimi ve ısrarlı bir şekilde kendi söylemlerini rutinleştirdiğini ve belirli bir zaman ve mekândaki fiziki uygulamalarını sıradanlaştırdıklarını ifade ettiği gerekçelendirmelerinin uluslararası ilişkilere yansımı bir hali olarak ifade edilebilir (Price ve Reus Smt, 1992, s.267). Diğer yandan Wendt bunun neorealizm ve dünya sistemi teorisi arasında doğal bir ilişkiyi de açığa çıkardığını ifade etmektedir. Bu görüşünü görevli-yapı sorununa dair yaygın bir şekilde altı çizilen yaklaşıma işaret ederek yapmaktadır. Teorinin her iki yanı da devlet eylemlerinin ya aktör ya da yapı üzerinde ayrı bir şekilde etkili olduğunu izah etmeye çalışır ve bu yaklaşım bulgularını seyreltir; olgun bir yoruma ulaşma imkânı da bu nedenle bulunmamaktadır. Fakat Wnedt'e göre uluslararası teoriler her iki eğilim üzerinden de izah kabiliyetini haiz olmalıdır. Başka bir ifadeyle hem aktörler hem de yapılar birbiri ile etkileşim halindedir (Wendt, 1992, s.350). Bu analiz aktörlerin ve yapıların dönüşümünü ve iç içe geçmesini verili bir olgu olarak kabul etmektedir. Wendt'in teorisine göre yapı yalnızca maddi bir olgu değildir buna ek olarak sosyal olguları ve sosyal yapıları da kapsar. Diğer yandan yazar ortak bilgiyi tasarlar; beklentilerin maddi kaynaklar ve uygulamaların yanı sıra yapı kavramına da içkin olduğunu ifade eder. Bu unsurların yapı içerisindeki mevcudiyeti neo-realist yaklaşımların aksine onlara bir yerellik unsuru katar (Wendt, 1992). Benzer şekilde Wendt, kimlik kavramı üzerine onu yerleştirerek bir aktör profili çıkarır. Bu kimlik vasıtasıyla, aktörler kendi davranışsal ve motivasyonel eğilimlerini şekillendirir. Buna mukabil kimlik kendi özünü ve "diğerlerinin" kimliklerinin ifade ettiği anlamı da belirleyebilir. Bu demektir ki kimlikler etkileşimsel özelliklere sahiplerdir; bu etkileşimsellik kimlikler üzerinde ve özneler-arası olma durumuna bir katkı

sağlamaktadır. Bu vesileyle, özneler-arasılık olgusu özneler arasındaki ilişkilerde bir buluşmayı, müzakereyi ve müzakereyi gerektirmektedir. Dolayısıyla menfaatler tekrar belirgin hale gelmektedir ve kimlik ile bağı da burada ortaya çıkmaktadır (Wendt, 1992, s.224). Bunların bir sonucu olarak sosyal inşacılık teorisinin mevcut teorik teklifleri reddettiği ve uluslararası ilişkiler alanında sosyal uygulamaların ve kimliklerin etkisine dikkat çektiği ifade edilmelidir.

4.7.2. Kopenhag Okulu ve Göçün Güvenlikleştirilmesi

Kopenhag okulu güvenlik kavramını sosyal inşacılık teorisi üzerine inşa ettikleri bir bakış açısıyla ele almaktadır. Bu yeni paradigma güvenlik kavramına yeni bir anlayış getirme imkânı vermiştir. Süreç içerisinde güvenlik kavramının safi askeri bir anlayış içerisinde ele alınmasından çıkarılmasını ve askeri olmayan tehditlerin de bu bakış açısıyla kuşatılmasını mümkün hale getirmiştir. Teori kendi ismini Barış ve Çatışma Araştırma Merkezi (*Peace and Conflict Research Center*) isminde ve Copenhagen Üniversitesi'nde bünyesinde kurulmuş olan bir merkezde, Buzan, Waever, Tromer, Lemaitre ve de Wilde gibi yazarlar tarafından geliştirilmesi üzerinden devşirmiştir. Bu manada, Buzan ve Waever, ne devletin ne de toplumun sabit birer kişilik olarak algılanmaması gerektiğine dikkat çekmektedir. Bu değişimlere ilave olarak, bu yazarlar kimliğin zaman içinde değişebileceğine işaret ederler. İnsan içinde yaşadığı toplumun parçasıdır. Bireyler de kendilerini toplumun birer üyesi olarak tanımlar. Toplum kendi varlıklarına ya da güvenliklerine tehdit olarak bir nesneyi algılamayı başladıklarında bu durumdan birey de etkilenir; hoşnutsuzluk ve korku belirtileri gösterir. Böylece yazarların hem kimlik hem de güvenlik kavramlarını bir potada eritme imkânı buldukları söylenebilir. Kendi ileri sürdükleri görüşlere göre, toplum ve ulusal kimlik etiketler, sloganlar, semboller gibi çeşitli unsurlar kullanılarak uzun bir sürede inşa edilirler. Bu demektir ki bir kimsenin toplumun tepkilerini anlayabilmesi için öncelikle bu sembolleri, etiketleri, siyasal söylem kalıplarını anlaması gerekmektedir zira bu siyasal söylem ve semboller güvenlik konusu söz konusu olduğunda da caridir (Buzan ve Waever, 1997, s.244). Diğer yandan Buzan ve Waever'in kabul ettiği bir şey de şudur ki burada kristalize olmuş ve daimileşmiş bir sosyal kimlik yoktur. Kimlik ve sosyal değerler akışkan kavramlardır; asla tam anlamıyla stabilize olmazlar. Fakat bu akışkanlık araştırmacının kimliklerin güvenlik politikalarının öznelerinden biri

olduğu gerçeğini ihmal etmesini gerektirmez. Aksine araştırmacıların bu belirsizlik ve akışkanlığın dış politika ve güvenlik politikasına dahil ederek incelemelerini yapmaları gerektiği anlamına gelir (Buzan ve Waever, 1997, s.244).

Diğer yandan Kopenhag Okulu güvenlik kavramını askeri olmayan alanlara doğru genişletmeyi savunur. Bunu yaparken de bireyi, sosyal menfaatleri, refahı güvenlik konseptinde anlamsızlaştıracak olan şeylerin dâhil edilmesini ise reddederler. Zira bu araştırmacıların öncelikleri insan haklarıdır. İnsanlar insanlar olarak ele alınmalıdır ve onların onurlu birer varlık oldukları ihmal edilmemelidir. Bu yaklaşımın doğal bir neticesi ise güvenli kavramının insan hakları ile sınırlandırılmasıdır zira güvenlik kavramı aksi halde onları da kuşatır ve sınırlar. Yazarlar güvenlik kavramını, *güvenlik sektörleri*, *bölgesel güvenlik*, *güvenlikleştirme/güvenlikleştirmeme* olarak sınıflandırır. Bu bakış açısından hareketle, güvenlik sektörleri kavramı bir çerçeve olarak tanımlar ve kavramın alanını genişletme görevi görür. Kavram ile ilgili olarak Buza, Waever ve Wilde sektör içerisinde, askeri güvenlik kavramına ilave olacak şekilde, siyasi, ekonomik, toplumsal ve çevresel güvenlik kavramlarını da dâhil eder. Bu bağlamda siyasal güvenlik devlet dışı siyasal aktörler ile ilgilidir. Aşiretler, ulusüstü örgütler ya da azınlıklar bu kapsamda sayılabilir. Buna mukabil siyasal güvenlik toplumun kimliklerine odaklanmaz. Bu husus toplumsal güvenlik kavramının sorumluluğundadır. Ekonomik güvenlik ise ekonomik ilişkiler, finans ve kaynaklara erişim/pazara erişim gibi ekonomik konulara eğilirken çevresel güvenlik sektörü ise insan eylemleri ile biyolojik gelişmeler arasındaki ilişkilere odaklanmaktadır (Buzan ve Waever, 1997).

Bölgesel güvenlik kavramı, konuya ilişkin olarak alansal yaklaşım sunan bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu yaklaşım güvenlik kavramının bölgesel köklerini ortaya koyar zira teori özerk güvenlik dinamikleri ihtimalinden de bahseder. Misal, Huysman kavramı coğrafi olarak tanımlar ve güvenlik uygulamalarının da buna bağlı olduğunu ileri sürer (Huysman, 2006). Güvenlik kavramı eşit derecede her bir devleti ilgilendirmekte ise de tehditler ve güvenliğin zafiyet içinde olduğu algısı coğrafi olarak yakın devletler tarafından da hissedilir (Huysman, 2006).

O halde güvenlik olgusu devletler arasındaki işbirliği ve etkileşimi önemli hale getirmektedir fakat bunun icra edilebilmesi için ortak endişelerin ve paylaşılan ortak politikaların coğrafi alana uygun olarak farklılaşabileceği hatırdta tutulmalıdır.

Buna örnek olarak AB ülkelerinin güvenlik kavramları gözlemlenebilir. Coğrafi bakış açısı ile birbirlerine yakın olan devletler kolayca ortak bir politika geliştirebilmektedir. Diğer yandan Kopenhag Okulu teoriyi “güvenlikleştirme” şeklinde bir karaktere büründürür. Bu kavram 1990’lı yılların ortasında Waever tarafından kurulur ve okulun teorisi bu kavram üzerine inşa edilir. Waever’e göre kavram güvenlik konusunu kaynak kavram olarak tespit eder ve böylece güvenlikleştirme bir tehdidin ya da algının sözlü bir şekilde sunulmasına dönüşür. Dolayısıyla bu kavram “nasıl” sorusuna ve tehdidin kimden geldiğine yoğunlaşarak maddi ya da olaya/olguya özgü dönüşümleri inceler.

Araştırmacılar böyle bir bakış açısının tehlikeli sonuçları olabileceğini ifade etmektedir. Diğer bir ifadeyle, güvenlikleştirme kavramı, aktörlerin tehdit olarak sundukları, biyolojik/insani hedeflere yönelik olarak onları bertaraf edebilmek için olağanüstü tedbirlere başvurma bir zorunluluk olduğunu savunmalarını ve kendi eylemleri için bir meşruiyet zemini hazırlamalarını sağlayabilir. Bundan dolayı aktörler baskı ve sindirme yöntemlerini bir siyasal gündem içerisinde planladıklarında aktörlerin yapmaları gereken konuyu güvenlik alanına taşımak olacaktır. Buna mukabil kendisi ile mücadele edilen her bir meşru sorun zorunlu olarak onun güvenlikleştirilmesini gerektirmez. Başlangıçta güvenlikleştirme içerisinde ele alınan sorun kamuoyu tarafından ele alınmalı, tanımlanmalı ve onaylanmalıdır (Buzan, Waever, Wilde, 1998, s.52).

Güvenlikleştirme olgusu üç aşamada ortaya çıkmaktadır. Birinci aşamada konuyu güvenlikleştirmeyi tercih eden aktör hedef aldığı nesnenin bir tehdit olduğu konusunda bir algı inşa etmelidir. O zaman izleyiciler de ikinci aşamada bu nesnenin bir tehdit unsuru olarak belirlediğini kabul etmesi gerekmektedir. Açıktır ki bu süreç kitlenin/siyasal parti gruplarının gözlemlerini incelemeyi, konu hakkındaki söylemlerin etkisini uygun bir şekilde incelemeyi gerektirmektedir. Araştırmacının bu noktadaki vazifesi ele alınan konu hakkında ortak fikrin ne olduğunu ortaya koymaktır. Araştırmacı ilgili konunun gerçekten bir tehdit konusu olup olmadığını araştırmakla vazifeli değildir. Onun yerine araştırmacı söylemlerin nasıl ve ne zaman meydana geldiğini ve bunların sonuçlarının ne olduğunu ortaya koymaktır (Baysal ve Lüleci, 2015, s.76).

Açıksası bu söylemsel güvenlikleştirme politikacılar, bürokratlar, hükümetler ya da baskı grupları tarafından inşa edilebilir. Genel planda ise bu söylemi inşa eden aktör, olağanüstü tedbirlerin alınabilmesi için hedef aldığı nesneyi tehdit ya da

tehlike olarak lanse eden aktördür. Kopenhag Okulu temsilcileri bireyleri güvenlikleştirme aktörü olarak ele almayı reddeder zira bireyler kendilerinden daha büyük bir grubun parçasıdır ve ait oldukları grubun görüşlerini temsil etmektedirler. Dolayısıyla örgüt yapılarına ve örgütsel tavırlara odaklanmak daha açık sonuç elde etmeye imkân tanıyacaktır (Baysal ve Lüleci, 2015, s.79). Bu aktörler medya gibi işlevsel araçları kullanmaktadır. Böylece siyasal aktörler kendi söylemlerinin kitlelere ulaşip ulaşmadığından emin olabilmektedir. Siyasal aktörlerin iddiaları öznel değerlendirmeleri de kapsar. Dolayısıyla konu siyasal alana kolayca dahil olur. Siyasal alanda belirli bir aktör ve onun hedefi karşılıklı olarak etkileşim toplar ve özneler-arasılık durumu bir sosyal inşa oluşturur (Bilgin, 2010, s.83).

Balzacq'a göre güvenlik kelimesi nesnel bir gerçekliğe işaret etmemektedir. Kavram kendi içinde bir temsile sahiptir ki bu temsil siyasal elitlerin güvensizliği yumuşatmak için olağanüstü tedbirler alabilmesi için onları yetkilendirebilecek bazı varoluşsal tehditler üzerinde söylem inşa ederek kendi öz referans uygulamasını iletir. Dahası bu yaklaşım Kopenhag Okulu'nun gerçek retorik aciliyetin her zaman gerçekten bir tehdidin var olduğu anlamına gelmediğine dair görüşünü de destekler. O zaman neyin gerçekten tehdit olduğundan ziyade neyin gerçekten tehdit olarak algılandığı söz konusudur; sonuç olarak tehdidi dil kurmaktadır (Balzacq, 2005, s.181).

Bugün bilhassa Avrupa'da göç konusu giderek güvenlik ile birlikte ele alınmaktadır. Peki bunun nedenleri arasında neler olabilir? Bir kere Avrupa'da radikal sağ yükselmektedir. Popülist radikal sağ partiler milliyetçidir ve ülkelerinde dışardan gelen göçmenlere kategorik olarak karşı çıkmaktadırlar (Mudde, 2010). Bu durum Avrupa'daki kadim "Doğu", "Asya" gibi kavramlar ile "öteki" kavramının birleşmesi üzerinden inşa edilen "Avrupa" ve "Biz" kavramlarının şekillenmesi ile de açıklanabilir. Bu algı, Avrupalı olmayanların "biz" konsepti içine dahil olmadığını ve onların vahşi olduklarını ileri sürmektedir; ötekiler Avrupa medeniyetini bozmaktadır. O halde medeniyete saldırı güvenlik sorunudur (Gözübüyük, Kemik ve Sever, 2019). Diğer yandan Avrupa kültürel kimliğinden bahsedilmektedir. Bireyin içinde olduğu grubun resmi ya da gayri resmi olarak bilgisini, değerlerini, inançlarını, tavırlarını ve genel olarak yaşama biçimlerini benimsemesi ve yansıtmasıdır (Jameson, 2007).

Göçmenler Avrupa'nın kültürel kimliğini benimsememekle birlikte kendi kültürel kimliklerini yansıtmaktadır. Bu algı göçmenlerin tehdit olarak görülmesinde

bir diğer gerekçe olarak ortaya çıkmaktadır. Avrupa'ya gelen bireylerin Avrupalılar ile etkileşime geçmemesi, uyum sağlamaması, kendileri arasında gettolar oluşturmaları Avrupa'da birbirinden habersiz grupların oluşmasına ve kültürel kimliğin bundan zarar gördüğü algısının oluşmasına neden olmaktadır yerel unsurların göçmenlere ön yargılı ve ayrımcı bir şekilde yaklaşmaları da buradan neticelenmektedir (Berry, 2005)

4.7.3. Göçün Güvenlikleştirilmesi ve AB'nin Frontex Uygulaması

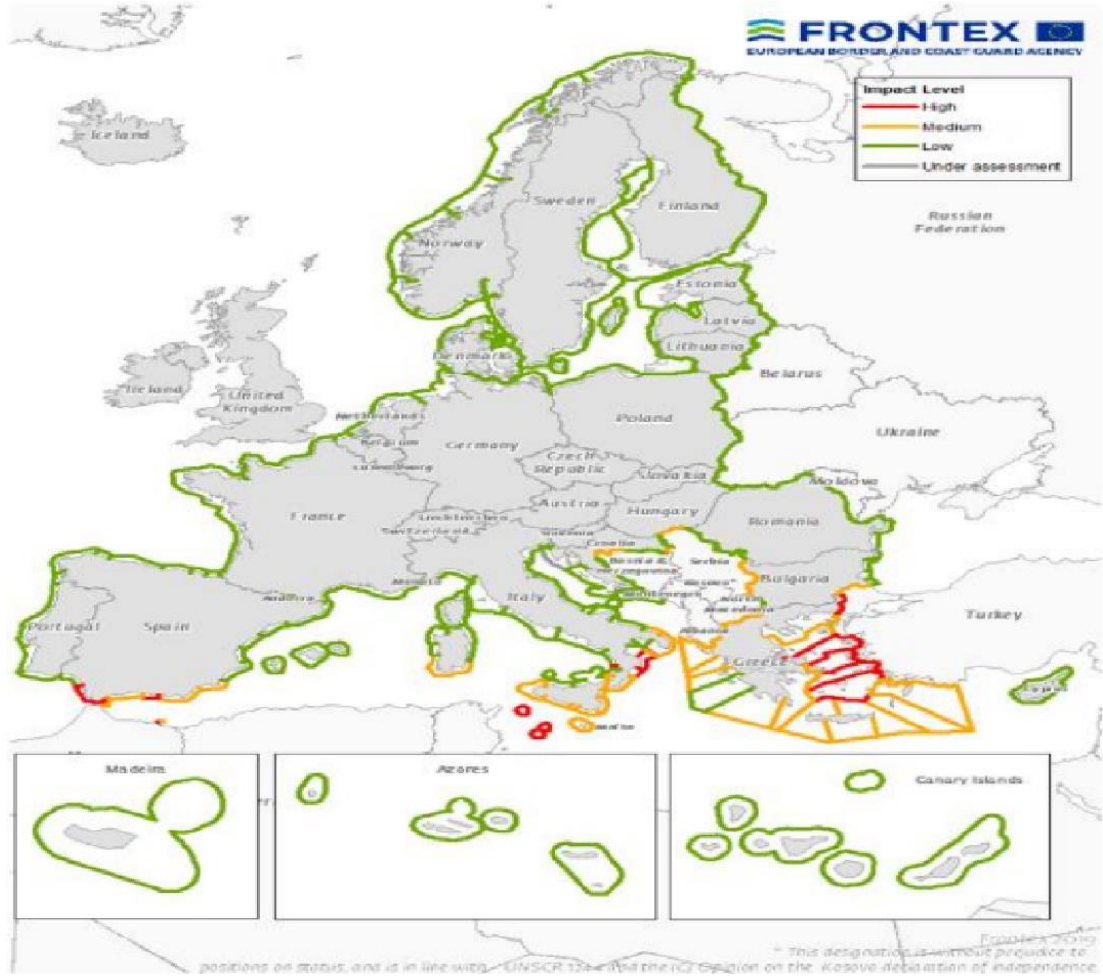
Göçün güvenlikleştirilmesinin pratiğe geçmesi 1990'lı yıllardan itibaren Avrupa Birliği'nin (AB) gündemini meşgul eden bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. AB, coğrafi olarak Avrupa kıtasını, medeniyet olarak ise Avrupa kültürünü düzensiz ve yasa dışı şekilde gerçekleşen göçlerden korumak maksadıyla uzun bir süreç geçirmiştir. Bunu başarmak amacıyla Avrupa ülkeleri 1997 yılında Amsterdam Sözleşmesi'ni imzalamışlardır. Bu sözleşme AB üyesi ülke vatandaşlarının diğer AB üyesi ülkelere serbest geçişini düzenleyen bir anlaşmadır. Böylelikle politikacılar sınır güvenliğini sağlayacak bazı fikirler öne sürmüşlerdir. Bunlardan, Adalet ve İç Konularda İşbirliği (Collaboration at Justice and Internal Affairs) ön plana çıkmaktadır. Sözleşme bu durumu Özgürlük, Güvenlik ve Adalet Alanı (Area of Freedom, Security and Justice/AFSJ) olarak belirlemiştir ([http-14](http://14)).

Bu alan düzensiz ve yasa dışı göç olgusu ile mücadele etmek ve suçla mücadele etmek maksadıyla oluşturulmuş bir alandır. AFSJ aynı zamanda güvenlik tehditleri ile ilgili olarak yeni bir bakış açısının gelişmekte olduğunu da ortaya koymaktadır. Zira bazı yazarlar kasıtlı olarak özgürlük ve güvenlik ideallerinin yan yana ileri sürüldüğünü iddia etmektedir. Örneğin Koskakopoulou, 1980'li yılların resmi söylemlerinin Avrupa ülkelerinin tek Pazar etrafından eşit ortaklığına dayalı, serbest geçiş, güvenlikte eşitlik gibi kavramlar türetmelerine imkân tanıdığını ifade etmektedir. Bu nedenle Amsterdam Sözleşmesi iç güvenlik endişelerini ortadan kaldırıp serbest geçiş sağlarken dışarıya karşı katı bir tutumu ön plana çıkarmaktadır (Kostakopoulou, 2009). Fakat bu plan başarısız olmuş, 1998 yılında Cardiff Zirvesi'nde AB Komisyonu yeni bir yol haritası ortaya koymuştur. Zirvenin sonuçlarından biri bilhassa sınır güvenliğinin sağlanmasına yönelik olarak üye ülkelerin yargısal makamlarının işbirliğinin önemine dikkat çekmiştir. Buradan hareketle hazırlanan Tampere Programı'nda Avrupa Adalet bölgesi (Eurojust) hayata

geçirilmiştir. Laeken Zirvesi'nde (2001) yasa dışı göç ve suç ile siyasal araçların kullanılarak mücadelesini önceleyen bir program benimsenmiştir ([http-11](http://11)).

2002 yılında Konsey ve Komisyon sınır güvenliği biriminin kurulması gerekliliğine dikkat çekmiştir. Fakat bunun üye ülkelerin egemenliğine müdahale olacağı düşüncesiyle başlangıçta yürürlüğe girmemiştir. 2006 yılında AB Parlamentosu ve AB Konseyi Schengen Kanunu'nu kabul etmiştir. Bu kanun sınırlar boyunca insan geçişini düzenleyen bir kanun olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu yasa ile birlikte yeni düzenlemeler de beraberinde gelmiştir. AB vatandaşlarının serbest hareket alanı oluşturulurken ikamet, konaklama, sığınmacıların durumu, polis işbirliği, yargısal işbirliği, suçluların iadesi, kişisel bilginin korunması gibi konular ele alınmıştır. Diğer yandan bu sistem sınırlardan geçişi de düzenlemektedir. Avrupa ülkeleri üçüncü ülkelerin vatandaşlarına vize vermiş ise görevliler bu kimselerin bilgilerini ortak bilgi sistemi olan Schengen Bilgi Sistemi üzerinden kontrol etmektedir. Eğer bu kimseler "riskli" olarak bu sisteme kaydedilmiş ise bu durumda kendilerine vize verilmesi neredeyse imkânsız hale gelmektedir.

Bu süreç içerisinde Frontex 2004 yılında bir 2007/2004 sayılı Konsey düzenlemesi ile kurulmuştur. Düzenlemenin tam adı Dış Sınırlarda Operasyonel İşbirliğinin İdaresi İçin Avrupa Ajansının Kurulması (Establishment of a European Agency for the Management of Operational Cooperation at External Borders) şeklindedir. Frontex bu düzenlemenin ifade ettiği ortak operasyon işbirliği kurumudur (Frontex, 2023a). Resmi kaynaklara göre Frontex Kurumu göçmen sayılarının öngörülemez bir şekilde artması durumunun önüne geçilmesi amacıyla kurulmuştur. Buna göre Frontex yerel sınır güvenlik görevlilerine destek için kurulmuştur. Dolayısıyla düzensiz göç hadiselerini engellemke için bir caydırıcı unsur olarak bulunmaktadır. Kurumun ana sorumluluğu kıyı devletleri ile işbirliği yapmak, deniz ve kara operasyonlarını birlikte yürütmek şeklindedir ([http-13](http://13)).

Şekil 12. Frontex'in Görev Alanı ve Düzensiz Göç Bakımından Riskli Bölgeler

Kaynak: <http-17>

Frontex bilhassa İspanya'nın Kanarya Adalarına yönelik olarak Kuzey Afrika bölgelerinden yapılan düzensiz göçler ile 2011 Suriye İç Savaşı sonrasında Yunanistan sınırı üzerinden gerçekleşen Orta Doğu ve Asya'dan gelen düzensiz göç dalgası ile mücadelede aldığı rol ile dikkat çekmektedir. Bunlar içerisinde Hera I ve Hera II operasyonları dikkat çekicidir. Bu operasyonlar 2006 yılında gerçekleşmiştir. Frontex destek birimleri üye ülkelerin daveti ile harekete geçmektedir. 2006 yılında İspanya Frontex'i ülkesine davet etmiştir. Frontex'in görev yaptığı süre zarfında 6 binden fazla düzensiz göçmen tekrar ülkelerine geri gönderilmiştir. Yakalanan göçmenlerin kimlik tespitleri yapıldığında bu göçmenlerin çoğunlukla Senegal, Cape Verde, Moritanya gibi Afrika ülkelerinden geldikleri anlaşılmaktadır (<http-10>). Bu operasyonda Frontex'in görevinin Afrika ülkelerinden yola çıkan gemilerin tespit edilmesi ve gerekli görülmesi halinde geldikleri yere gönderilmeleri, riskli yasa dışı göç sürecinde ölümlerin azaltılması olarak ifade edilmektedir (Papastavridis, 2010, s.88).

2010 yılında gerçekleşen RABIT 2010 operasyonu ise Yunanistan'a yönelik gerçekleşen yasa dışı göç dalgasının azaltılmasını amaç edinmektedir. İlgili süreç öncesinde neredeyse her gün 450 yasa dışı göçmenin geçiş yaptığı Yunanistan'da (Carrera ve Guild, 2010, s.8) operasyon sonrasında bu sayı ciddi oranda azalmıştır. Özellikle ikinci operasyonlardan itibaren Frontex görevlilerinin göçmenlere yönelik olarak insan haklarını ihlal edici ve insan onurunu zedeleyici şekilde davrandıkları, onları sınır ötesine itmek için kuvvet kullandıkları görölmektedir. Bu süreç Frontex'in itibarının zedelenmesine yol açmış görölmektedir([http-17](http://17)). Öyle ki bilhassa Belarus üzerinden gelen göçmenlere yönelik insan hakları ihlalleri nedeniyle AB Parlamentosu'nun sıklıkla kurumun bütçesini onaylamadığı ya da kısımaya çalıştığı görölmektedir. Diğer yandan kurumun iç denetimini sağlamak adına bir insan hakları komiserliğinin kurulduğu da görölmektedir (Riehle, 2022).

5. SONUÇ VE ÖNERİ

5.1. Sonuçlar

Bu çalışma iklim değişikliklerine bağlı olarak tecrübe edilen göç hareketlerinin kapsamını, anlamını ve muhtemel sonuçlarını ortaya koymak için kaleme alınmıştır.

İnsanlık, birlikte yaşama olgusuna tarım devrimi ile birlikte geçiş yapmışlardır. Bu durum medeniyetlerin kurulmasına öncülük etmiştir. Yine de insanların mobilize olma durumunun ne tarım devriminden önce ne de sonrasında kesintiye uğradığı söylenemez. Dolayısıyla insanlar sürekli yer değiştirmekte; alışık olduğu düzeni bırakarak bir başka düzenin içerisine eklemlenerek yaşamını idame ettirme ihtiyacı duymaktadır. Fakat bilhassa var olan bir insan ekosisteminin içine dahil olmak kolay değildir. Uyum ve kendisini o topluma dahil etme çabası başlı başına bir mücadele konusu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durum göç olarak adlandırılmaktadır. Bugün kendi yurduğunu terk ederek bir başka devletin sınırları içerisinde daha iyi bir yaşam arayan insanlara göçmen adı verilmektedir. Fakat bazen göç iradi değil zorunluluk arz edebilir. Bu zorunluluk savaş ya da iç çatışmaların bir ürünü olarak kendisini gösterebilir. Bu noktada ise mültecilik olgusundan bahsetmek gerekmektedir.

Mültecilik, kurumsal olarak bakıldığında, tarihsel kökleri oldukça eskiye dayanan bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Henüz devletlerin sınırlarının kesin çizgiler ile belirlenmediği M.Ö. 2000'li yıllarda dahi mültecilik kavramının mevcut olduğu ifade edilmektedir (Savar ve Kedikli, 2019, 1021). Diğer yandan bugün insanlar evlerini yalnızca iç savaş ya da çatışmalar neticesinde değil iklim krizinin ortaya koyduğu sonuçlardan dolayı buldukları bölgelerde yaşamlarını idame ettiremedikleri için de göç etmektedir. Bu durum ise literatürde çevre mülteciliği olarak adlandırılmaktadır. Çevreye ve iklime dair etmenlerin değerlendirilmesi bakımından yazarların maksimalist ve minimalist olarak iki gruba ayrıldığı görülmektedir. Maksimalist görüşü savunanlar bu unsurların göç olgusunun

tanımlanması bakımından kapsama dahil edilmesi gerektiğini savunmaktadır. Fakat minimalist olarak adlandırılan gruba göre iklim göçü teşvik etse de doğrudan göçün belirleyici unsuru olarak belirmemektedir. Bu noktada günümüz şartları ile geçmişteki iklimsel değişikliklerin karşılaştırılması gerekmektedir. Bugün çevresel ve iklime dair etmenlerin göçü teşvik ettiği fikri aynı zamanda göçmenler açısından da kullanışlı bir araç olarak değerlendirilmektedir. Bazı yazarlar, göçmenlerin bu gerekçeler arkasına sığınarak bazı diasporik göç ağları dahi oluşturabilmektedir. İklimsel mültecilik 1985 yılında BM Çevre Programı tarafından hazırlanan raporlar sayesinde olmuştur. Kavram ilk kez Hihnnawi tarafından ortaya atılmıştır. 1985 yılında yazarın BM raporuna yansıyan tanımlaması, çevresel kirlenme ortaya çıkan doğal bir afetin ya da çevresel bozulmanın sebep olduğu yıkıcı etkilerin insan yaşamını doğrudan etkilemesi nedeniyle insanların hayatlarını sürdürüebilmek için buldukları alanı terk etmek zorunda kalan kimseler bu kategoride kabul edilmektedir (Göktaş, 2020). Bu kimseler mutlak ikamet ülkesinde yerinden edilen (*displaced*) ya da uluslararası bir sınırı aşan ve yerinden edilmesine esas nedenin, tek başına neden oluşturmasa da, çevresel bozulma, kötüleşme ya da yıkımın olduğu kişiler olarak adlandırılmaktadır.

Uluslararası kamuoyu iklim mülteciliğinin asgari bir düzeye indirgenebilmesi için insanların yaşadıkları bölgelerdeki olumsuz koşulların hafifletilmesi gerekliliğine dikkat çekmektedir. Bu hafifletme konusu, bölgelerin ekonomik araçlarının çeşitlendirilmesi; kent altyapılarının güçlendirilmesi ve yeni iklim koşullarına uyumlu hale getirilmesi; tarımsal ürünlerin değişikliğe tabi tutulması gibi uyumu gerektiren unsurlar olarak ifade edilmiştir. Diğer yandan bölgelerin kırılganlığını azaltmak ve dayanıklılıklarını arttırmak adına bazı etmenlerde değişiklik yapılabilir. Bu etmenler ise sosyal, siyasal, kurumsal, çevresel, ekonomik etmenler olarak ifade edilmektedir.

5.2. Öneriler

Nihayetinde tüm bu çabanın temelinde yatan temel motivasyon incelendiğinde, iklim adaleti konusu ortaya çıkmaktadır. İklim adaleti, ekonomik ve gelişmişlik bakımından avantajlı olan ve iklim krizinin olumsuz yönlerinden daha az etkilenen gelişmiş devletlerin iklim krizinden çok fazla etkilenen, az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelere yönelik olarak üstlenmeleri gereken bir yükümlülük olarak

kabul edilmektedir. Bu bağlamda iklim adaletinin sağlanabilmesi için yerine getirilmesi gerekli olan bazı standartların olduğu kabul edilmektedir. Çalışmada bu standartlar şu şekilde sayılmıştır:

- Enerji kaynaklarının değiştirilmesi ve fosil yakıtların kullanımından vazgeçilmesi
- Sürdürülebilir enerjinin sağlanması ve buna bağlı olarak enerji verimliliğinin ve tasarrufun ön plana çıkarılması;
- Bilhassa gelişmiş ülkeler hesaba katılarak küresel tüketimin azaltılmasının sağlanması;
- Kuzey ülkeleri ekosistemin tahribatında bir sorumluluğa sahiptir. Bu nedenle bu ülkelerin başta ada ülkeleri olmak üzere az gelişmiş ülkelere kaynak transferi yapılmalıdır.
- Gerekli kaynakların askeri harcamaların kesintiye uğraması, konuya dair ilave vergilendirmeler ve borçların silinmesi suretiyle temin edilmesi;
- Sera gazının azaltılması için ulusal hukukun uyumlulaştırılması ve karbonsuzlaştırma hedeflerinin belirlenmesi;
- Toplumsal eşitsizliklerin giderilmesi ve eşitliğe dayalı bir adalet sisteminin tesis edilmesi; temiz, erişilebilir ve yurttaşları sürece dâhil eden bir enerji sisteminin tesis edilmesi;
- İklim değişikliği ile sözde mücadele yöntemlerinden vazgeçilerek karbon ticareti, nükleer enerji, karbon tutma ve saklama ile GDO'ları ön planda tutan teknik ve idari çözümlerden kaçınılması.

Yukarıda sayılan bu standartların yerine getirilmesi halinde son yüz yılda insan eliyle yapılan iklim tahribatı azalarak kontrol altına alınacak, ilerleyen zamanlarda oluşabilecek toplu göçlerin önüne geçilebilecektir. Yakın geçmişte yaşadığımız Covid-19 ile bu salgında uygulanan tedbirler bize gösterdi ki insanoğlunun doğa üzerinden elini çekmesi, gereksiz tüketimi azaltması ve üretimi dengelemesi doğanın tekrar kendini yenilemesine ve düzelmesine etki etmiş, örneğin yıllardır turist yoğunluğundan ve bu yoğunluğun getirdiği kirlilikten bölgeyi terk etmiş yunuslar Venedik kanallarına tekrardan gelmeye başlamış yine bu süreçte Çin gibi sanayileşmenin çok fazla olduğu ülkelerde oluşan hava kirliliklerinde üretimin salgın tedbirleri kapsamında kontrol altına alınması neticesinde ani bir şekilde düşmeler yaşanmış ve hava kalitesi artmıştır. Benzer bir örnekle son olarak insan

eliyle oluşan tarihin en büyük çevresel felaketlerinden biri olan Çernobil faciasından sonra bölgede yaşayan insan popülasyonunun tamamen tahliye edilmesi ve bölgenin kendi haline bırakılması sonucunda geçen sürede doğa kendini toplamaya başlamış radyasyon kirliliğinden ötürü kaybolan hayvan popülasyonu tekrardan gelmeye ve bölgede yaşamaya başlamıştır. Bu durum bize gösteriyor ki insanoğlunun doğaya hükmetme ve sahip olma hırsından vazgeçmediği sürece evre felaketlerinin sıklıkla yaşanacağı ve iklim değişikliğinin her zaman hayatımızda olacağı, doğayla uyum içinde yaşaması durumunda ise doğanın zaten kendi düzenini sağlayıp kendini yenileyeceği akabinde çevresel sorunların giderek son bulacağı ve daha yaşanılabılır bir dünya elde edebileceğimizin göstergesidir.

KAYNAKÇA

- Adamou, E. I. I. (2021). *Batı Afrika'da iklim değişikliği ve göç: Nijer bağlamının sosyolojik analizi*. Doktora Tezi. Ankara: Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Afifi, T. and Jäger, J. (2010). *Environment, forced migration and social vulnerability*. Heidelberg: Springer press.
- Ağaoğulları, M. A. (1985). La boetie ve siyasal kulluk. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Dergisi*. 40 (1), 174-214.
- Akgündüz, A. (2008). *Labour migration from Turkey to Western Europe 1960-1974- a multidisciplinary analysis*. London and New York: Routledge press.
- Adler, E. (1997). Seizing the middle ground: Constructivism in world politics. *European Journal of International Relations*. 3 (3), 319-363.
- Ateşok, Z. Ö. (2018). *Karşılaştırmalı perspektiften uluslararası mülteci rejimi bağlamında mülteci eğitimi ve Türkiye örneği*. Onaylanmış Doktora Tezi İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Atvur, S., Rüma, İ. (2019). Ekolojik güvenlik: hayati tehdit. *Güvenlik Yazıları Serisi*. (25), 1-11.
- Ayaz H. (2014). Çevreci eleştiri üzerine genel bir değerlendirme. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*. 3 (1), 278-292.
- Balzacq, T. (2005). The three faces of securitization: political agency, audience and context. *European Journal of International Relations*. (11), 171-201.
- Bayrak, M. (2022). Frontex'in varoluşsal krizden en etkili politika aracına dönüşümü. *Karadeniz Teknik Üniversitesi Stratejik Araştırma Merkezi Protokol Dergisi*. 3 (1), 29-33.
- Berry, J. W. (2005). Acculturation: Living successfully in two cultures. *International Journal of Intercultural Relations*. 29 (6), 697-712.
- Buzan, B., Waeber, O. and Wilde, J. (1998). *Security: A new framework for analysis*. Boulder: Lynne Rienner press.

- Buzan, B. and Waever, O. (1997). *Slippery? Contradictory? Sociologically Untenable? The Copenhagen school replies*. Review of international studies. Lodon: Cambridge University Press . 23, 241–250
- Buzan, B., and Hansen, L. (2009). *The evolution of international security studies*. Cambridge University Press.
- Bahar, O. ve Korkmaz Bingöl, F. (2010). Türkiye’de iç göç hareketlerinin istihdam ve işgücü piyasalarına etkileri. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. 15 (2), 43-61.
- Barışık, S. (2020). Göç kavramı, tanımı ve türleri. küreselleşen dünyada fırsat eşitliği. Barışık, S. (editör). *Küreselleşen dünya ’da fırsat eşitliği arayışında uluslararası göç ve Türkiye ’nin Suriye deneyimi içinde* (s.1-24). Ankara: Gazi Kitabevi.
- Barnett, J. ve Webber, M. (2010). *Accommodating migration to promote adaptation to climate change. Background paper to the 2010 world development report*. Policy research working paper 5270. The World Bank.
- Baysal, B., Lüleci, Ç. (2015). Kopenhag okulu ve güvenlikleştirme teorisi. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*. (11), 61-96.
- Bogardi, J. J., Villagran, F. C., Birkman, J., Renaud, F., Sakulski, D., Chen, X., Affeltranger, B., Mensa, A., Kaplan, M. (2005). Vulnerability in the context of climate change. *Human security and climate change an international workshop*. Oslo.
- Bremner, J. and Hunter, L. M. (2014). Migration and the environment. Population reference bureau. *Population Bulletin* 69 (1), 1-16.
- Bilgin, P. (2010). Güvenlik çalışmalarında yeni açılımlar: Yeni güvenlik çalışmaları. *Stratejik Araştırma ve Etüt Merkezi*. 8 (14), 30-53.
- Carrera, S. and Guild, E. (2010). Joint operation RABIT 2010– Frontex assistance to Greece’s border with Turkey: Revealing the deficiencies of Europe’s Dublin asylum system. *CEPS Paper in Liberty and Security in Europe*. 1-19.
- Castles, S. and Miller, M. J. (2003). *The age of migration: International population movements in the modern world*. Nueva York, Guilford press.
- Conker, A. (2020). İklim değişikliğinin güvenlikleştirilmesine Suriye iç savaşı bağlamında eleştirel bir bakış açısı. *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 18(4), 155-170.

- Çağlayan, S. (2006). Göç kuramları, göç ve göçmen ilişkisi. *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. (17), 67-91.
- Çallı, M. (2016). Türkiye’de mültecilerin ve sığınmacıların sağlık hakkı. *İş ve Hayat*. 2 (3), 131-154.
- Çelik, Z. (2006). *Türkiye’de kırsal planlama politikalarının geliştirilmesi*. Yüksek Lisans Tezi. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Demir, A. (2009). Küresel iklim değişikliğinin biyolojik çeşitlilik ve ekosistem kaynakları üzerine etkisi. *Ankara Üniversitesi Çevre Bilimleri Dergisi*, 1 (2), 37-54.
- Demir, A. (2022). İklim adaletine Kant ve Rawls’un etik temelli adalet teorileri çerçevesinde felsefi bir yaklaşım. *İnsan ve İnsan*. 9 (33), 63-75.
- Ekşi, N. (2016). İklim mültecileri. *Göç Araştırmaları Dergisi*, 2 (2), 10-58.
- Ercan, P. ve Kul, S. (2021). Ülkeleri içinde yerinden edilmiş kişilerin ve mültecilerin koruma sorumluluğu çerçevesinde korunması. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*. 18 (71), 1-19.
- Ergüven, N. S., Özturanlı, B. (2013). Uluslararası mülteci hukuku ve Türkiye. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* (62), 1007-1062.
- Erol, E., Akyol, A. E., Salman, C., Pınar, E., Gümüşcan, İ., Mısırlı, K. Y. ve Mutlu, P. (2017). Suriyeli sığınmacıların Türkiye’de emek piyasasına dahil olma süreçleri ve etkileri: İstanbul tekstil sektörü örneği. *İstanbul: Birleşik Metal-İş Yayınları*, 1-110
- Faist, T., Schade, J., (2013). *Disentangling migration and climate change methodologies, political discourses and human rights*. Holland: Springer Press.
- European Union. (2011). The relationship between desertification and climate change in the Mediterranean. the Aston Centre for Europe - Aston University.
- Gallopin, G. C. (2006). Linkages between vulnerability, resilience, and adaptive capacity. *Global Environmental Change*, 16 (3), 293-303.
- Gambo Hamza, Y., Kumar Ameta, S., Tukur, A. and Usman, A. (2020). Overview on evidence and reality of climate change. *Journal of Environmental Science, Toxicology and Food Technology*. 14 (7), 17-26.
- Geological society of London. (2010). Climate change: evidence from the geological record. *The Geological Society*.

- Gemenne, F., Brücker, P. and Lenesco, D. (2014). *The state of enviromental migration 2014 a review of 2013*. International Organization for Migration. Paris: SciencesPo.
- Gemenne, F., Brücker, P. (2017). How can migration serve adaptation to climate change? Challenges to fleshing out a policy ideal. *Geographical Journal* 183 (4), 1-13.
- Gözübüyük, M., Kemik, P. ve Sever, M. (2019). Suriyeli sığınmacıların yoğun yaşadığı bölgelerdeki yerel halkın Suriyeli sığınmacılara ilişkin görüşleri: Altındağ örneği. *Mukaddime*. 10 (2) , 582-596.
- Güllüpnar, F. (2012). Göç olgusunun ekonomi-politiği ve uluslararası göç kuramları üzerine bir değerlendirme. *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*. (2) 4, 53-85.
- Hauer, M. E., Fussell, E., Mueller, V., Burkett, M., Call, M., Abel, K., McLeman, R., ve Wrathall, D. (2020) Sea-level rise and human migration nature. *Reviews. Earth and Environment*. (1), 28–39.
- Hazan, J. C. (2012). Geçmişten geleceğe zorunlu göç: mülteciler ve ülke içinde yerinden edilmiş kişiler. Bora T. (Editör). *Küreselleşme çağına göç: kavramlar, tartışmalar içinde* (s.183-197). İstanbul: İletişim yayınları.
- Heslin, A., Deckard, N., Oakes, R., and Colbert, A. (2018). *Displacement and resettlement: understanding the role of climate change in contemporary migration*. part of the climate risk management, policy and governance book series. (s.237-258). Cham: Springer press.
- Huysmans, J. (2000). The European Union and securitization of migration. *Journal of Common Market Studies*. 38 (5), 751- 777.
- Huysmans, J. (2006). *The politics of insecurity: Fear, migration and asylum in the EU*. Oxford: Routledge Press.
- IDMC. (2016). *Global report on internal displacement*. Internal Displacement Monitoring Centre, Switzerland.
- IDMC. (2018). *Global report on internal displacement*. Internal Displacement Monitoring Centre, Switzerland.
- IDMC. (2022). *Global report on internal displacement*. Internal Displacement Monitoring Centre, Switzerland
- Ihlamur Öner, S. G., Öner Ş. A., (2012). Küresel bir göç ve mülteci rejimine doğru. T. Bora. (Editör). *Küreselleşme çağında göç: Kavramlar, tartışmalar içinde* (s. 577-600) İstanbul: İletişim yayınları.

- Ilık, M. S., (2017). *Yeni bir küresel problem, eski bir başa çıkma mekanizması: Antropojenik iklim değişikliği kaynaklı göç ve Türkiye*. Yüksek Lisans Tezi. Antalya: Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- IPCC, (2013). *The physical science basis*. Cambridge, United Kingdom and New York: Cambridge University Press.
- IPCC. (2018). *Historical overview of climate change science*. Cambridge, United Kingdom and New York: Cambridge University Press.
- Ide T., Kristensen, A. and Bartusevic, H. (2021). First comes the river, then comes the conflict? A qualitative comparative analysis of flood-related political unrest. *Journal of Peace Research*. 58 (1), 83–97.
- İnce, C. (2019). Göç kuramları ve Suriye göçü üzerine bir değerlendirme. *Opus*. 11 (18).
- IOM. (2017). *Assessing the climate change, environmental degradation and migration nexus in South Asia*. International Organization for Migration Bangladesh.
- Jameson, A. D. (2007). Reconceptualizing cultural identity and its role in intercultural business communication. *Journal of Business Communication*. 44 (3), 199-235.
- Kadıoğlu, Z. (2019). Uluslararası iletişim düzeninde internet tabanlı küresel iletişim şirketlerinin rekabet ortamları, büyüme stratejileri ve toplumsal dışsallıkları: Microsoft, Apple, Google ve Facebook. *Erciyes İletişim Dergisi, Uluslararası Dijital Çağda İletişim Sempozyumu Özel Sayısı*. 225-244.
- Kahraman, S. ve Şenol, P. (2018). İklim değişikliği: küresel, bölgesel ve kentsel etkileri. *Akademia Sosyal Bilimler Dergisi*. (1), 353-370.
- Karakaya, E. (2016). Paris iklim anlaşması: içeriği ve Türkiye üzerine bir değerlendirme. *Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 3 (1), 1-12.
- Kavalalı, E. S. (2021). *Küresel iklim değişikliği ve göç*. Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kaya, Y. (2017). Paris Anlaşmasını iklim adaleti perspektifinden değerlendirmek. *Uluslararası İlişkiler Akademik Dergi*. 14 (54), 87-106.
- Kaya, Y. (2018). İklim değişikliğine karşı kentsel kırılmalık: İstanbul için bir değerlendirme. *International Journal of Social Inquiry*. 11 (2), 219-257.

- Kıratlı, T. (2011). *Mülteci sığınmacıların toplumsal görünümü (Türkiye örneği)*. Doktora tezi. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Körbalta, H., İrataş, Ö. ve Akça, L. (2020). Güvenli kentlerin yeni bir boyutu: su güvenliği. İmga, O. ve Osmanoğlu, E. (Editörler) *Şehir ve Güvenlik*, Ankara: Polis Akademisi Yayınları.
- Kumpulainen, S. (2006). Vulnerability concepts in hazard and risk assessment. *Special Paper-Geological Survey of Finland*. (42), 65.
- Kymlica, W. (2007). *Multicultural Odysseys-Navigating the new international politics of diversity*. New York: Oxford University Press.
- Kwadijk, J., Haasnoot, M., Mulder J., Hoogvliet, M. (2010). Using adaptation tipping points to prepare for climate change and sea level rise: A case study in the Netherlands. *Wiley Interdisciplinary Reviews: Climate Changes*. 1 (5), 729-740.
- Lonergan S. (1998), *The role of environmental degradation in population displacement*. Environmental Change and Security Project Report. (4), 5-15.
- Lübken, U. (2012). Chasing a ghost? Environmental change and migration in history. *Global environment*. 5 (9), 4-24.
- Massey, D. S. (1999). Why does immigration occur? A theoretical synthesis. C. Hirschman, P. Kasinitz and J. DeWind (Editors), *The Hand Book of Interntional Migration: The American Experience* in (p. 35-52). New York: Russel Sage Foundations press.
- Massey, D. S., Arango, J., Hugo, G., Kouaouci, A., Pellegrino A. and Taylor, J. E. (1993). Theories of international migration: a review and appraisal. *Population and development review*. 19 (3), 431-466.
- McLeman, R. A. and Hunter, L. M. (2010). Migration in the context of vulnerability and adaptation to climate change: insights from analogues. *Wiley Interdisciplinary Reviews: Climate Change*. 1 (3), 450-461.
- Metinoğlu, F., Albayram, Z. D. ve Özdemir Ekinci, İ. (2014). Türkiye’de kuraklık ve çölleşmenin kırsal göçe etkileri. II. *Uluslararası Katılımlı Kuraklık ve Çölleşme Sempozyumu*. Konya.
- Meze-Hausken, E. (2004). Contrasting climate variability and methodological drought with perceived drought and climate change in Northern Ethiopia. *Climate Research*. (27), 19-31.

- Mitchell, R. B. (2010). *International politics and the environment*. London: Sage press.
- Mudde, C. (2010). The populist radical right: a pathological normalcy. *West European politics*. 33 (6), 1167-1186.
- Moberg, G.P. (2000). *Biological response to stress: Implications for animal welfare*. New York.
- Mortreux C. and Adams H. (2015). Setting the scene: National and deltaic migration trends in India, Bangladesh and Ghana. *DECCMA Working Paper*. Canada: Univesity Of Exeter. 1-21.
- OECD. (2009). Integrating climate change adaptation into development co-operation policy guidance.
- Ozcan, A. and Strauss, E. (2016). An overview of the impacts of global climate change on farmland in Turkey. *International journal of environmental science and development*. 458-463.
- Oudry, G., Pak, K. and Chea, C. (2016). Assessing vulnerabilities and responses to environmental changes in Cambodia. *International Organization for Migration*. Phnom Penh.
- Öztürk, K. (2002). Küresel iklim değişikliği ve Türkiye'ye olası etkileri. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*. 22 (1), 47-65.
- Özdemir, M. A. (2004). İklim değişimleri ve uygarlık üzerindeki yansımalarına ilişkin bazı örnekler. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 6 (2), 173-192.
- Özdemir, S. (2009). Küreselleşme ve refah devletleri üzerindeki etkileri. *Journal of Social Policy Conferences* . 0(57), 55-86.
- Özdemir, H. (2012). Türkiye'de iç göçler üzerine genel bir değerlendirme. *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi*. (30), 1-18.
- Papastravidis, R. (2010). Fortress Europe and Frontex: Within or without international law?. *Nordic Journal of International Law*. 79 (1).
- Pazarcı, H. (2001). *Uluslararası hukuk dersleri*. Ankara: Turhan yayınevi.
- Price, R. and Reus-Smit, C. (1998). Dangerous liaisons? Critical international theory and constructivism. *European Journal of International Relations*. 4 (3), 259-294.
- Riphah, U. S. (2015). Global warming: Causes, effects and solutions. *Durreesamin Journal*, 1 (4).

- Sağlam, S. (2006). Türkiye’de iç göç olgusu ve kentleşme. *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü*. (5), 33-44.
- Sakdapolrak P. (2014). Building resilience through translocality. Climate change, migration and social resilience of rural communities in Thailand. *Department of Geography, University of Bonn*.
- Saraçlı, M. (2011). *Uluslararası hukukta yerinden edilmiş kişiler*. Ankara: Adalet.
- Satır Reyhan, A. ve Reyhan, H. (2016). Küresel ısınmanın nedenleri, sonuçları, çözümleri üzerine değerlendirmeler. *Memleket Siyaset Yönetim*. 11 (26), 1-24.
- Savar, E. ve Kedikli, U. (2019). Türkiye’de mülteci ve sığınmacılara sağlanan imkanlar ve uyum sorunları: Çankırı örneği. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*. 15 (4), 1119-1142.
- Scheffran, J., Marmer, E. and Sow, P. (2012). Migration as a contribution to resilience and innovation in climate adaptation: Social networks and co-development in Northwest Africa. *Applied Geography*. (33), 119-127.
- Smith, J. and Hitz, S. (2002). Background paper: Estimating global impacts from climate change. OECD.
- Sokona, Y., Denton, F., (2001). Climate change impacts: Can Africa cope with the challenges? *Climate Policy*. 1(1), 117,123.
- Şantaş, G. (2019). Türkiye’de iç göçün dağılımı. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*. 19 (45), 893-917.
- Şen, Ö.L. (2013). A holistic view of climate change and its impacts in Turkey, *Istanbul Policy Center*. 5-36.
- Tatlıdil, E. (1993). Türkiye’de kentleşme ve işgücünün değişen nitelikleri. *Sosyoloji Dergisi*. (4), 59-72.
- Trenbert, E. K., Fasullo T. J., (2013). An apparent hiatus in global warming? *Earth’s Future*. 1 (1), 19-32.
- Toksöz, G. (2006). *Uluslararası emek göçü*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi yayınları.
- Trenberth, K. E., Dai, A., Van der Schrier, G., Jones, P. D., Barichivich, J., Briffa, K. R. and Sheffield, J. (2013). Global warming and changes in drought. *Nature Climate Change-Perspective*. (4), 17-22.
- Türkeş, M., Sümer, U. M., Çetiner, G. (2000). Küresel iklim değişikliği ve olası etkileri. *Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi Seminer Notları*. İstanbul: İstanbul Sanayi Odası. 7-24.

- Türkeş, M. (2012). Kuraklık, çölleşme ve Birleşmiş Milletler çölleşme ile savaşım sözleşmesi'nin ayrıntılı bir çözümlemesi. *Marmara Avrupa Araştırmaları Dergisi*. 20 (1), 7-56.
- Türkeş, M. (2013). İklim değişiklikleri: Kambriyen'den pleyistosene, geç Holosen'den 21. Yüzyıla. *Ege Coğrafya Dergisi*. 22 (1), 1-25.
- Talu, N. (2015), *Türkiye'de iklim değişikliği siyaseti*. Ankara: Phoenix yayınları.
- Turhan, E., Zografos C. and Kallis, G. (2015). Adaptation as biopolitics: Why state policies in Turkey do not reduce the vulnerability of seasonal agricultural workers to climate change. *Global Environmental Change*. (31), 296-306.
- Turhan, E., Gündoğan, A. C., Aydın, C. İ., Berke, M. Ö. (2017). *İklim adaleti mücadelesi için 10 durak*. Ankara: Ekoloji Kolektifi.
- Türkeş, M., (2008). Küresel iklim değişikliği nedir? Temel kavramlar, nedenleri, gözlenen ve öngörülen değişiklikler. *İklim Değişikliği ve Çevre*. 1 (1), 26-37.
- Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı. (2022). BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi.
- United States Environmental Protection Agency (2022). Climate change indicators-view the indicators.
- Ulueren, M. (2022). Küresel Isınma BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi ve KYTO Protokolü. Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı.
- Uysal Oğuz, C. (2009). *İklim değişikliğinin ekolojik bir süreç olarak küresel ölçekte incelenmesi*. Doktora Tezi. Antalya: Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- UN. (2009). The impact of climate change on the development prospects of the least developed countries and small island developing states. *Office of the High Representative for the Least Developed Countries, Landlocked Developing Countries and Small Island Developing States*. 1-56.
- UN. (2019). *Human rights obligations relating to the enjoyment of a safe, clean, healthy and sustainable environment*. Geneva: United Nations. 1-25.
- UNDP (2004). *Human development report 2004: Cultural liberty in today's diverse world*. USA:Whashintong, DC.
- UNDP (2016). *Human development report 2016: human development for everyone*. USA:Whashintong, DC.
- UN-Habitat (2011). *Cities and climate change: Policy directions*. Malta: Gutenberg Press.

- UNHCR. (2015). Global trends, forced displacement in 2015. *Global leader on statistics on refugees*. 1-60.
- Uslu Ak, B. (2021). Göç kavramı ve kuramları. *Uluslararası Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma Dergisi*. 8 (72), 1749-1758.
- Vural G. D. (2007). *Uluslararası göçmen kaçakçılığı ve insan ticareti*. Yüksek Lisans Tezi. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Watkiss, P., Downing, T., Handley, C. and Butterfield, R. (2005). *The impacts and costs of climate change*. Final report. Oxford: Stockholm Environment Institute.
- Wendt, A. (1992). Anarchy is what states make of it: the social construction of power politics. *International Organization*. 46 (2), 391-426.
- Wendt, A. (1995). Constructing international politics. *International security*. *The MIT Press*. 20 (1): 71-81.
- Wodon, Q., Liverani, A., Joseph, G. and Bougnoux, N. (2014). *Climate change and migration: Evidence from the Middle East and North Africa*. Genova: International Organization for Migration.
- Yaldız, F. (2014). Uluslararası göç ve diaspora ile ilişkili kavramlar. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*. 3 (2), 382-401.
- Yılmaz, E. A. ve Özer, Y. E. (2022). İtme çekme kuramı bağlamında Türkiye'deki Suriyelilere yönelik bir alan araştırması: Aydın ili örneği. *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 13 (1), 282-295.
- Waeber, O. (1996). European security identities. *Journal of Common Market Studies*. 34 (1), 103-132.
- Zickgraf, C. (2020). Climate change and migration: Myths and realities. *Green European Journal*.
- Ziya O. (2019). Mülteci- göçmen belirsizliğinde iklim mültecileri. *TBB Dergisi*. (139), 288-346.

http-1:

European Research Council. (2017). Migration and asylum: The contribution of frontier research to the understanding of human mobility across frontiers. *Luxemburg Publication Office of the European Union*. Luxemburg. <https://www.ohchr.org/en/migration?gclid=CjwKCAjwhJukBhBPEiwAniIcN>

[agMFFeurH4cvNO-](#)

[8_mcMqGZmgis_sTC4u_uelub4CZLTgDG6Wq2YRoCVmwQAvD_BwE,](#)

(Erişim tarihi: 10.02.2023).

http-2:

Umurbilir, E. (2022). Dünyadaki mülteci politikaları: hangi ülke, ne kadar kişi, nasıl alıyor? *Independent Türkçe'de* sunulan bildiri.

<https://www.indyturk.com/node/533801/d%C3%BCnya/d%C3%BCnyadaki-m%C3%BClteci-politikalar%C4%B1-hangi-%C3%BClke-ne-kadar-ki%C5%9Fiyi-nas%C4%B1-al%C4%B1yor>, (Erişim tarihi: 01.02.2023).

http-3:

<https://www.mfa.gov.tr/viyana-sozlesmesi-ve-montreal-protokolu.tr.mfa>

(Erişim tarihi: 21.06.2023).

http-4:

https://tr.wikipedia.org/wiki/%C3%96ld%C3%BCren_Sis

(Erişim tarihi: 15.09.2021).

http-5:

Kurnaz, L. (2019). Su altından kıymetlidir.

<https://sonbuzulerimeden.blogspot.com/2019/12/>. (Erişim tarihi: 15.09.2021).

http-6:

<https://sputniknews.com.tr/20150824/1017308516.html>, (Erişim tarihi: 10.05.2023).

http-7:

G kbaş, M. M.(2020). İklım mülteciliği ve teitiota kararı.

<https://www.iklimadaleti.org/2020/05/12/iklim-multeciligi-ve-teitiota-karari-mehmet-mucteba-goktas/> (Erişim Tarihi: 07.01.2023).

http-8:

<https://www.voanews.com/a/report-europe-s-heat-wave-likely-caused-estimated-20-000-excess-deaths/6849098.html>, (Erişim tarihi: 13.02.2023).

http-9:

Pellegrino, S. (2022). Where are the most sustainable cities in the world?

<https://citymonitor.ai/environment/sustainability/most-sustainable-cities-world>. (Erişim Tarihi: 13.02.2023).

http-10:

Frontex. (2007a). News-frontex facts and myths.

<https://frontex.europa.eu/media-centre/news/news-release/frontex-facts-and-myths-BYxkX5> , (Erişim tarihi: 10.01.2023).

Frontex. (2007b). News-european patrols network.

<https://frontex.europa.eu/media-centre/news/news-release/european-patrols-network--Weca9H> , (Erişim tarihi: 10.01.2023).

http-11:

Frontex. (2010). Beyond the frontiers-frontex: the first five years.

https://frontex.europa.eu/assets/Publications/General/Beyond_the_Frontiers.pdf, (Erişim tarihi: 10.01.2023).

http-12:

Frontex. (2023a). European agency for the management of external borders frontex.

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=LEGISSUM:133216>, (Erişim tarihi: 09.01.2023).

http-13:

Frontex. (2023b). European border and coast guard agency .

https://european-union.europa.eu/institutions-law-budget/institutions-and-bodies/institutions-and-bodies-profiles/frontex_en,

(Erişim tarihi: 09.01.2023).

http-14:

Frontex Europa. (2023a). Who we are.

<https://frontex.europa.eu/about-frontex/who-we-are/executive-profiles/>,

(Erişim tarihi: 09.01.2023).

http-15:

Frontex. (2023b). Types of operations.

<https://frontex.europa.eu/we-support/types-of-operations/rapid-interventions>,

(Erişim tarihi: 09.01.2023).

http-16:

Anadolu Ajansı. (2015). Türkiye'nin çölleşme risk haritası çıkarıldı.

<https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/turkiyenin-collesme-risk-haritasi-cikarildi/484297>, (Erişim Tarihi: 13.2.2023).

http-17:

European Commission. (2021). Von der leyen on Belarus: the eu has the will the unity and the resolve to face this crisis.

https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/AC_21_6254,

(Erişim tarihi: 23.1.2023).

